

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ἐν ἐκ τῶν θεμελιωδῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων ἀποτελεῖ ἡ ὁργάνωσις τῶν σχολείων, ὁ καθορισμὸς τῶν εἰδῶν τῶν σχολείων, ἅτινα πρέπει νὰ λειτουργῶσι παρ' ἡμῖν, τοῦ τύπου ἐκάστου ἐξ αὐτῶν, τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ διαρκῇ ἡ φοίτησις εἰς ἕκαστον, τῆς πρὸς ἀλλήλα διαρθρωσεως αὐτῶν, τῆς ἀνὰ τὴν χώραν κατανομῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐργασίας, ἣτις πρέπει νὰ τελεῖται ἐν αὐτοῖς. Εἶναι δέ, ὥς εὐκόλως νοεῖται, ὑψίστης σημασίας τὰ ζητήματα ταῦτα, διότι ἄνευ τῆς λειτουργίας ἀρτίου ἐκπαιδευτικοῦ ὁργανισμοῦ οὐδὲν γενναῖον δυνάμεθα νὰ ἀναμένωμεν ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσιν. Τουναντίον ἡ ὑπαρξὶς πυκνοῦ δικτύου σχολείων, ἐχόντων καθωρισμένους σκοποὺς, καλῶς λειτουργούντων, ἐκτεινομένων εἰς ὅλας τὰς περιφερείας τῆς χώρας ἡμῶν, ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰς διαφόρους ἰδιορρυθμίας τῶν παίδων, προσαρμοζομένων πρὸς τὰς κατὰ τόπους ἀνάγκας, θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν παροχὴν εἰς τὴν νέαν γενεὰν ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως, οἷαν ἀπαιτοῦσιν αἱ σύγχρονοι ἀντιλήψεις καὶ θὰ ἐξυπηρετήσῃ οὐ μόνον τὰς γενικὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑθνους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀνάγκας ἐκάστης ἐλληνικῆς περιοχῆς, ὥς καὶ ἐκάστου ἀτόμου.

Εἰς πάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας ὑπάρχουσιν ἐν λειτουργίᾳ δύο κατηγορίαι σχολείων, σαφῶς διακρινομένων ἀπ' ἀλλήλων. Τὰ πρῶτα ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ ἀγωγὴν τῶν παίδων, τὰ δὲ δεύτερα εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν προπαρασκευὴν αὐτῶν. Εἰδικώτερον δὲ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πρώτης κατηγορίας ἡ διδασκαλία δὲν παρέχει γνώσεις, περιοριζομένας εἰς ἓν μάθημα καὶ ἀνηκούσας εἰς μίαν τινὰ ὁρισμένην ἐπιστήμην ἢ τέχνην. Καὶ δὲν ἐκτείνεται ἐπὶ πᾶν τὸ περιεχόμενον διδασκομένου τινὸς μαθήματος. Ἡ ὕλη, τῆς ὁποίας ποιεῖται χρῆσιν ἡ τοιαύτη διδασκαλία, εἶναι πολυμερὴς καὶ περιεκτικὴ, εἰλημμένη ἐκ πληθύος ἐπιστημῶν καὶ εὐρύνουσα κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν τῶν παίδων. Δι' αὐτῆς ἀποκτῶσιν οὗτοι ἰδέαν τῶν προόδων τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπιζητεῖ προσέτι ἡ ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις μεταδιδομένη διδασκαλία καὶ ἡ ἄλλη ἐργασία, ἡ τελουμένη ἐν αὐτοῖς, ἐπίδρασιν πολυμερῇ ἐπὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν παίδων, ἐπὶ τὴν διάνοιαν, τὴν

βούλῃσιν καὶ τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ἰδίᾳ δ' ἀποβλέπει εἰς διαμόρφωσιν τῆς βουλήσεως αὐτῶν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἡθικοποίησιν αὐτῶν. Καλοῦνται δὲ τὰ σχολεῖα, ἐν τοῖς ὁποίοις τελεῖται τοιαύτη ἐργασία καὶ ἐπιδιώκονται τοιοῦτοι σκοποί, κοινῷ ὀνόματι παιδαγωγοῦντα σχολεῖα.

Δὲν ἀποκλείεται βεβαίως ἡ παροχὴ ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις καὶ ἐπαγγελματικῶν γνώσεων. Εἰς πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐπιζητεῖται καὶ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς τῶν παίδων καὶ παροχὴ καὶ γνώσεων ἐπαγγελματικῶν, εἴτε διὰ παρεμβολῆς αὐτῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν διαφόρων μαθημάτων, εἴτε δι' ἀναγραφῆς ἐν τῷ προγράμματι εἰδικῶν μαθημάτων ἐπαγγελματικοῦ περιεχομένου, εἴτε καὶ διὰ προσθήκης ἰδιαιτέρας τάξεως ἐπαγγελματικῆς. Τοῦτο ὅμως τελεῖται, χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἀλλοίωσίν τινα, ἢ πιέζεται ὁ μορφωτικὸς καὶ παιδαγωγικὸς χαρακτὴρ τῶν σχολείων τούτων.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐν αὐτοῖς μεταδιδόμεναι γνώσεις χρησιμεύουσιν ὥς θεμέλιον καὶ προϋπόθεσις τῆς εἰδικῆς ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως, ἡ φοίτησις τῶν παίδων εἰς αὐτὰ προηγεῖται τῆς φοιτήσεως εἰς τὰ σχολεῖα τῆς δευτέρας κατηγορίας, τὰ εἰδικῶς πρὸς τὸ ἐπάγγελμα προπαρασκευάζοντα.

Τὰ δὲ σχολεῖα τῆς δευτέρας κατηγορίας ἐπιδιώκουσιν εἰδικωτέρους σκοπούς. Ἡ ἐν αὐτοῖς διδακτικὴ ἐργασία ζητεῖ νὰ μεταδώσῃ γνώσεις εἰδικωτέρας φύσεως καὶ νὰ καταστήσῃ τοὺς εἰς αὐτὰ φοιτῶντας παῖδας ἱκανοὺς πρὸς ἀπόκτησιν ὠρισμένων δεξιοτήτων χάριν ἐξωτερικῶν σκοπῶν. Ἀλλὰς λέξεσιν, ὁ παῖς ἀποκτᾷ ἐν αὐτοῖς τὰς θεωρητικὰς γνώσεις, τὰς ἀναφερομένας εἰς ὠρισμένον τι ἔργον, εἰς ἐπιστήμην ἢ τέχνην τινά, καὶ ἐν ταυτῷ ἀσκεῖται πρακτικῶς πρὸς σκόπιμον ἐφαρμογὴν τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἡ θεωρία παρέσχεν εἰς αὐτόν. Οὕτως ἕκαστος τῶν φοιτῶντων εἰς αὐτὰ παίδων εἰσάγεται εἰς ἓνα ἐκ τῶν κλάδων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει κατανεμηθῇ ἡ κοινωνικὴ ἐργασία, διαμορφοῖ ἑαυτὸν δι' ὠρισμένον ἐπάγγελμα, ἵνα δυνηθῇ οὕτω νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ πρὸς τὴν κοινωνίαν καθήκοντα αὐτοῦ, παρέχων εἰς αὐτὴν διὰ τῆς κτηθείσης εἰδικότητός του τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας αὕτη προσδοκᾷ παρὰ τῶν μελῶν της.

Τὰ σχολεῖα τῆς δευτέρας ταύτης κατηγορίας καλοῦνται εἰδικὰ ἢ ἐπαγγελματικὰ καὶ ἡ εἰς αὐτὰ φοίτησις ἐπακολουθεῖ μετὰ τὸ πέραν τῶν σπουδῶν εἰς ἓν τι τῶν παιδαγωγούντων σχολείων.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πρῶτον τὴν ὁργάνωσιν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις πρέπει νὰ προσλάβωσι τὰ σχολεῖα τῆς πρώτης κατηγορίας, ἀρρένων καὶ θηλέων. Μετὰ τοῦτο δὲ θὰ στρέψωμεν τὸν λόγον πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν σχολείων.

I. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥΝΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

A. ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τῶν σχολείων, τῶν φερομένων ὑπὸ τὴν κοινὴν ὀνομασίαν *παιδαγωγοῦντα σχολεῖα*, ἰσχύει σήμερον ὡς κεντρικὴ ἰδέα, ὅτι πρέπει νὰ ἀποτελῶσιν ἅπαντα ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἑνιαῖον ὁργανισμόν, διεπόμενον ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν καὶ νὰ ἐξυπηρετῶσι κοινούς γενικοὺς σκοπούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ εὐρίσκη εἰς αὐτὰ πᾶσα ἰδιοφυΐα ἀνάλογον θεραπείαν καὶ νὰ θεραπεύωνται αἱ γενικαὶ μορφωτικαὶ ἀνάγκαι πασῶν τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων. Τῆς κεντρικῆς ταύτης ἰδέας ἀπόρροια εἶναι ἐν πρώτοις ἡ ἀπαίτησις τῆς λειτουργίας δημοτικοῦ σχολείου, ἐκτεινομένου εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς χώρας, περιλαμβάνοντος πολλὰ ἔτη φοιτήσεως καὶ ἀσφαλίζοντος ὕψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ, κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὰς συγχρόνους κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις. Ἀπαιτεῖται προσέτι, ὅπως τὸ σχολεῖον τοῦτο λειτουργῇ ἐπὶ τῇ βάσει προγραμμάτων ἐργασίας, δυναμένων νὰ προσαρμόζωνται εὐχερῶς πρὸς τὰς ἰδιορρυθμίας τῶν παιδῶν τῶν διαφόρων ἡλικιῶν καὶ τὰς ἀτομικὰς κλίσεις αὐτῶν, τὰς ἀνάγκας ἐκάστης περιοχῆς καὶ πρὸς ἄλλας συνθήκας.

Λειτουργοῦσι προσέτι ποικίλα συστήματα ἐπιμορφωτικῶν σχολείων, εἰς τὰ ὅποια φοιτῶσιν ὑποχρεωτικῶς πρὸς ἐπέκτασιν τῆς μορφώσεως αὐτῶν οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ δημοτικοῦ, οἵτινες δὲν δύνανται, ἢ δὲν πρέπει νὰ φοιτήσωσιν εἰς ἀνώτερα σχολεῖα.

Ἐκ τῆς αὐτῆς κεντρικῆς ἰδέας ἐκπηγάζουσι καὶ ἄλλαι ἀπαιτήσεις, οἷαι αἱ ἐπόμεναι :

Ἡ λειτουργία συστήματος γυμνασίων, τῶν ὁποίων τὰ εἶδη νὰ εἶναι πλείονα καὶ ἡ ὁργάνωσις πολυσχιδεστέρα τῆς νῦν κρατούσης καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τύπου εἰς ἄλλον εὐχερῆς ἐκείνων ἐκ τῶν μαθητῶν, τῶν ὁποίων ἤθελε καταστῇ βραδύτερον ἐκδηλὸς ἰδιορρυθμία τις ψυχικῇ, ἀπαιτοῦσα τὴν τοιαύτην μετάβασιν.

Ἡ λειτουργία σχολείων διαμέσων, μεταξὺ τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ γυμνασίου, δεχομένων παῖδας, μὴ ἀρκουμένους εἰς τὴν μόρφωσιν, τὴν παρεχομένην ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, ἀλλὰ μὴ θέλοντας, ἢ μὴ δυναμένους νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ὀδηγοῦντα πρὸς τὰς ἐπιστήμας.

Ἡ παραλλήλως πρὸς τὰ σχολεῖα, τὰ δεχόμενα ἰσορρόπους παῖδας, λειτουργία ἰδρυμάτων χάριν τῶν δεικνυόντων νοητικὰς καὶ ἠθικὰς ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ, καὶ δὴ σχολείων χάριν τῶν νοητικῶς ὑπολειπομένων, τῶν δεικνυόντων ἄλλας ψυχικὰς ἀνωμαλίας κ.τ.λ.

Ἡ λειτουργία γυμνασίων ἔχοντων βραχύτερον τοῦ συνήθους χρόνον φοιτήσεως χάριν τῶν νοητικῶς ὑπερεχόντων.

Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὰ προγράμματα τῶν γυμνασίων προαιρετικῶν μαθημάτων χάριν ὠρισμένων παίδων, ἐμφανιζόντων ἐκδήλους ἰδιορρυθμίας καὶ ἢ εὐχέρεια τῆς ἀπαλλαγῆς ἄλλων παίδων ἀπὸ ὠρισμένων μαθημάτων, πρὸς τὰ ὅποια δὲν αἰσθάνονται κλίσιν κ.τ.λ.

Τὰ παρ' ἡμῖν. Παρ' ἡμῖν ἡ ὁργάνωσις τῶν σχολείων εἶναι εἰς ἄκρον παρημελημένη. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἴσχυεν ἀμετάβλητος ὁ ὁργανισμός, ὅστις ἐδόθη εἰς τὰ σχολεῖα ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου καὶ ὅστις συνίστατο εἰς τετρατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον, τριτάξιον ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ τετρατάξιον γυμνάσιον, τ.ῆ. εἰς ἑνδεκα ἔτη ἐγκυκλίου παιδείας. Ἐκ τῶν σχολείων τούτων τὸ ἐν ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἄλλου, τ.ῆ. ὁ συμπληρώσας τὴν φοίτησιν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον μετέβαινεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν καὶ ὁ ἀπόφοιτος τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου ἐνεγράφετο εἰς τὸ γυμνάσιον. Ἡ ὁργάνωσις αὕτη ἐνεῖχε πολλὰ τὰ πρῶτα καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπαλαιώθη.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἀντικατεστάθη ἐν ἔτει 1929 δι' ἄλλου, κατὰ τὸ ὅποιον παρέμενον δύο μόνον σχολεῖα, ἑξατάξιον δημοτικὸν καὶ ἑξατάξιον γυμνάσιον. Κατ' αὐτὸ ἠυξήθησαν μὲν τὰ ἔτη τῆς ἐγκυκλίου παιδείας εἰς δώδεκα, ἐν τούτοις ἀντὶ βελτιώσεως ἐπήνεγκε τοῦτο ὀπισθοδρομήσιν εἰς τὰ εκπαιδευτικὰ ἡμῶν πράγματα. Τὰ κατ' αὐτὸ λειτουργοῦντα δύο σχολεῖα ἦσαν ἀκατάλληλα διὰ πολλοὺς λόγους νὰ παράσχωσιν εἰς τοὺς ἑλληνόπαιδας τὰ ἐφόδια, τῶν ὁποίων ἔχουσιν ἀνάγκην οἱ πολῖται. Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω, ὅτι διὰ τοῦ συστήματος τούτου τὸ δημοτικὸν σχολεῖον χάνει τὴν αὐτοτέλειάν του, ἀναγκάζομενον νὰ προσαρμόζη τὴν ἐργασίαν του συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ γυμνασίου, τοῦ ὁποίου ἀπετέλει τὸ βάθρον, καὶ μὴ δυνάμενον οὕτω νὰ ἐξυπηρετήσῃ αὐτοτελῶς τοὺς σκοποὺς τῆς λαϊκῆς παιδείας. Τὸ δὲ γυμνάσιον καθίστατο κολοβόν, ἀδυνατοῦν κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἑξ ἐτῶν, εἰς τὰ ὅποια περιορίζετο ἢ εἰς αὐτὸ φοίτησις, νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς τροφίμους του τὴν βαθεῖαν καὶ ἱστορικὴν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτοῦσιν αἱ πνευματικαὶ ἀνάγκαι τῶν φοιτῶντων εἰς αὐτὸ καὶ προαλειφομένων πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς.

Πλὴν δὲ τούτου ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ συστήματος τούτου τὸ διάμεσον σχολεῖον, ὅπερ ὑπῆρχεν εἰς τὸ προηγούμενον σύστημα καὶ ὅπερ, ὥς θὰ ἀναπτύξωμεν κατωτέρω, ἐξυπηρετεῖ σπουδαίους κοινωνικοὺς σκοποὺς, διότι τὰ ἰδρυθέντα τότε ἡμιγυμνάσια ἐκ δύο τάξεων ἦσαν θνησιγενῇ ἄνευ ἐνιαίου προγράμματος καὶ αὐτοτελῶν σκοπῶν.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἀντικατεστάθη δις ἐπὶ Κυβερνήσεως Μεταξῆ. Ἡ πρώτη ὁργάνωσις, γενομένη ἐπὶ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Γεωργακοπούλου, περιελάμβανεν ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ὀκτατάξιον γυμνάσιον. Ὅσοι δὲ τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἤθελον νὰ τύχωσιν

ἄνωτέρων σπουδῶν, ἐνεγράφοντο μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἀπὸ τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ σχολείου τούτου κατόπιν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν τοῦ γυμνασίου. Ἐπομένως καὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο εἰσήγοντο δώδεκα ἔτη ἐγκυκλίου παιδείας, τ.ἔ. ἕξ ἔτη δημοτικοῦ σχολείου, τοῦ ὁποίου τὰ τέσσαρα κατώτερα ἔτη ἐχρησίμευον ὡς προβαθμὶς τοῦ γυμνασίου καὶ ὀκτὼ ἔτη γυμνασίου.

Βραδύτερον ἐπὶ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τοῦ ἰδίου Μεταξᾶ ὑπέστη τὸ σύστημα τοῦτο τὴν ἐπομένην μεταρρύθμισιν: 12 ἔτη ἐγκυκλίου παιδείας, ὡς καὶ πρότερον. Τὰ δὲ 8 ἔτη τοῦ γυμνασίου ἐμερίζοντο εἰς δύο ἐπαλλήλους κύκλους: ἕξ κατώτερα ἔτη γυμνασίου καὶ δύο ἄνωτερα λυκείου. Παραλλήλως δ' ἰδρύθη καὶ τριτάξιον ἀστικὸν σχολεῖον, ἔχον καὶ ἐπαγγελματικὰς κατευθύνσεις.

Ἀμφότερα τὰ συστήματα ταῦτα εἶναι πολὺ ὑπέρτερα τοῦ προηγουμένου. Κατ' αὐτὰ ἐπανακτᾷ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὴν αὐτοτέλειαν αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ διὰ τῶν ἄνωτέρων τάξεων αὐτοῦ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ. Παρέχεται προσέτι εἰς τὸ γυμνάσιον εὐχέρεια πρὸς παροχὴν εἰς τοὺς τροφίμους του μορφώσεως, ἀναλόγου πρὸς τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμόν. Ἐξυπηρετοῦνται τέλος διὰ τῶν ἀστικῶν σχολείων σπουδαῖαι ἀνάγκαι πλείστων ἐπαγγελμάτων.

Διὰ τοῦ τελευταίου δὲ τῶν δύο τούτων συστημάτων, τῶν εἰσαχθέντων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Μεταξᾶ, καὶ δὴ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ διταξίου λυκείου, ἐκ τοῦ ὁποίου μόνου προήρχοντο οἱ θέλοντες νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰς ἄλλας ἄνωτάτας σχολάς, ὑφίστατο περιορισμόν, ἀλλὰ καὶ καθίστατο βαθυτέρα ἢ μόρφωσις τῶν μελλόντων ἐπιστημόνων.

Τὰ συστήματα ὅμως ταῦτα δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐφαρμοσθῶσι τελείως καὶ ἀγάγωσιν εἰς φῶς τοὺς καρποὺς αὐτῶν, διότι ἐπὶ Κυβερνήσεων τῆς ξενικῆς κατοχῆς κατηργήθησαν, καὶ δὴ ἄνευ νόμου, καὶ ἐπανῆλθεν ἐν ἰσχύϊ τὸ πρότερον σύστημα ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου καὶ ἑξαταξίου γυμνασίου, ἀποτελούντων δύο ἐπαλλήλους κύκλους σπουδῶν. Τ.ἔ. τὸ δημοτικὸν σχολεῖον χρησιμεύει δι' ἀπασῶν τῶν τάξεων αὐτοῦ ὡς προβαθμὶς τοῦ γυμνασίου. Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ μέχρι σήμερον.

Ὡς ἐδηλώθη ὅμως ἄνωτέρω, ἡ τοιαύτη ὀργάνωσις τῶν σχολείων, ἡ καὶ σήμερον ἐν ἐφαρμογῇ παρ' ἡμῖν, εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πρακτικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ καὶ καθόλου τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἡμῶν. Τὰ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς λειτουργοῦντα δύο σχολεῖα, τὸ ἑξατάξιον δημοτικὸν καὶ τὸ ἑξατάξιον γυμνάσιον, εἶναι ἀκατάλληλα καὶ ἔνεκα τῶν ἀνεπαρκῶν ἐτῶν τῆς εἰς αὐτὰ φοιτήσεως καὶ ἔνεκα τοῦ ἀτελοῦς προγράμματος αὐτῶν νὰ παράσχωσιν εἰς τοὺς παῖδας τὴν πνευματικὴν τροφήν, τῆς ὁποίας ἔχουσιν οὗτοι ἀνάγκην, ἵνα δεόντως ἐξυπηρετήσωσι τὸ Ἔθνος.

Πλὴν δὲ τούτου στερεῖται ὁ ἡμέτερος ἐκπαιδευτικὸς ὀργανισμὸς τῆς ποι

κιλίας ἐκείνης τῶν σχολείων καὶ τῆς ἐλαστικότητος, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν ἐν ἄλλαις χώραις καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετοῦνται αἱ πολλαπλαῖ τοῦ βίου ἀπαιτήσεις καὶ αἱ κλίσεις καὶ αἱ ἰδιορρυθμίαι τῶν παιδῶν τῶν διαφόρων ἡλικιῶν. Ἀρκούμεθα πρὸς ἀπόδειξιν τούτου εἰς ὀλίγα παραδείγματα : Δὲν λειτουργοῦσι παρ' ἡμῖν πολλοὶ τύποι σχολείων τῶν κανονικῶν παιδῶν, τοὺς ὁποίους παρατηροῦμεν ἐν ἄλλαις χώραις. Οὐδεμία ἐλήφθη φροντίς περὶ ἰδιαιτέρας ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας τῶν μὴ κανονικῶν, τ.ἔ. τῶν ὑστερούντων καὶ λοιπῶν ἀνωμάτων, ὥς καὶ ἐκείνων, οἵτινες ἐπροικίσθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ἐξαιρετικῶν δώρων, ἀλλ' ἅπαντες συμφύρονται καὶ συνδιδάσκονται ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ μετὰ τῶν κανονικῶν ἐπὶ μεγίστη βλάβῃ αὐτῶν.

Ἐλλείπουσιν ἀπὸ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἡμῶν σχολεῖα συμπληρωτικῆς μορφώσεως, ἣ καὶ μεμονωμέναι τάξεις αὐτῶν πρὸς ἐπέκτασιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεως, τῆς παρεχομένης εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Στερεῖται ὁ ἡμέτερος σχολικὸς ὁργανισμὸς τῆς ἀπαιτουμένης ἐλαστικότητος, ἣ ὁποία ἀλλαχοῦ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς μαθητὰς εὐχερῇ μετάβασιν, ἀναλόγως τῶν κλίσεων ἐκάστου, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς σχολείου εἰς ἄλλο, ἣ διευκολύνει αὐτοὺς εἰς βαθυτέραν ἀσχολίαν περὶ γνώσεις τῆς προτιμήσεώς των. Ἐχομεν ἀκόμη ἐν ἐφαρμογῇ πεπαλαιωμένα συστήματα ἐξετάσεων, ἐπιλογῆς τῶν μαθητῶν καὶ προαγωγῆς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν. Δὲν ἐφαρμόζονται ἐν τῷ προσήκοντι μέτρῳ, ἣ ὅλως ἀγνοοῦνται πολλαὶ μέθοδοι ἐργασίας, τῶν ὁποίων ἡ σκοπιμότης ἔχει ἀναγνωρισθῆ.

Εἶναι τελείως ἀγνωστος ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς τῶν νέων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς γενικῆς μορφώσεως. Εἰς οὐδεμίαν προέβημεν ὁργάνωσιν ἐξωσχολικῶν πνευματικῶν κέντρων, ὑποβοηθούντων τὴν ἐργασίαν τοῦ σχολείου. Τέλος δὲ τὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν σχολείων ἀνὰ τὴν χώραν διέπει τυφλὴ τύχη καὶ ὀρίζουσιν αὐτὴν οὐχὶ αἱ πραγματικαὶ τοπικαὶ καὶ γενικώτεραι ἀνάγκαι, ἀλλ' ἐξωτερικοὶ παράγοντες. Καὶ οἱ ὀλίγοι δὲ τύποι σχολείων, οἱ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντες, ἔχουσιν ἀτελῆ ὁργανισμόν. Οὕτω τὰ ἐν Ἑλλάδι νηπιαγωγεῖα καὶ ἀνεπαρκῆ εἶναι καὶ ἀτελέστατα λειτουργοῦσιν.

Ὡσαύτως τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ὁ κορμὸς τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως, ἐκ τοῦ ὁποίου διέρχονται ὅλοι οἱ παῖδες καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ὁποίου ἀρκοῦνται τὰ $\frac{9}{10}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, εἶναι ἀνίκανον ἕνεκα τοῦ ἀτελοῦς ὁργανισμοῦ του νὰ παράσχῃ τὰ ἐφόδια τὰ ἀνάλογα πρὸς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις. Καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπέκτησε τοιαύτην σημασίαν ἡ λαϊκὴ ἐκπαίδευσις καὶ εἰς πλεῖστα κράτη παρατείνεται ἡ ὑποχρεωτικὴ φοίτησις μέχρι τοῦ 16ου καὶ 17ου ἔτους τῆς ἡλικίας, ἡμεῖς ἀρκούμεθα εἰς ἕξ τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, τ.ἔ. εἰς ὑποχρεωτικὴν ἐκπαίδευσιν μέχρι τοῦ 12ου ἔτους, καὶ ταύτην ἐπὶ τοῦ χάριτος. Καὶ τὸ γυμνάσιον, τὸ ἕτερον τῶν παρ' ἡμῖν λειτουργούντων σχολείων γενικῆς μορφώσεως, ἔχει ἀτελῆ ὁργανισμόν καὶ πλημμελῆ ἐσωτερικὴν λειτουργίαν.

Ἐπομένως ἐπιβάλλεται ριζικὴ ἀνασυγκρότησις τοῦ ὁργανισμοῦ τῶν σχολείων ἡμῶν.

Τὰ δέοντα γενέσθαι. Θὰ ἀναφέρωμεν θεμελιώδεις τινὰς ἀπαιτήσεις, τῶν ὁποίων τὴν πλήρωσιν θεωροῦμεν ἐπιβαλλομένην :

Πρέπει νὰ καταστήσωμεν τὴν ἐκπαίδευσιν πολυμερεστέραν, ἰδρύοντες παρὰ τοὺς ἤδη λειτουργοῦντας τύπους σχολείων καὶ ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἡ ἐμπειρία ἄλλων κρατῶν κατέστησεν ἀναγκαίους. Οὕτω θὰ ἀποκτήσωμεν δίκτυον ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων πλούσιον, ἐχόντων καθωρισμένους τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ὅρια τῶν προβαλλομένων εἰς τοὺς μαθητὰς ἀπαιτήσεων, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς διαφόρους βαθμίδας τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως τῶν παίδων καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰς κλίσεις αὐτῶν καὶ τὰς τοπικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας ἡμῶν.

Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Πρέπει νὰ εὐρυνθῇ ὁ κύκλος τῶν ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ σπουδῶν, νὰ προστεθῶσιν εἰς αὐτὸ νέα ἔτη φοιτήσεως καὶ νὰ παύσῃ τοῦτο νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὑπόβαθρον τοῦ γυμνασίου δι' ἁπασῶν τῶν τάξεων αὐτοῦ, ὁπότε χάνει τὴν αὐτοτέλειάν του, ἀναγκάζεται νὰ προσαρμόζηται πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ γυμνασίου καὶ ἀδυνατεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ αὐτοτελεῖς σκοποὺς τῆς λαϊκῆς παιδείας¹. Ὅταν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον προάγῃ πρὸς τὸ γυμνάσιον διὰ μόνων τῶν κατωτέρων τάξεων αὐτοῦ, δύναται νὰ ἐξελιχθῇ ἀβιάστως, νὰ εὐρύνῃ τὸν κύκλον τῶν ἐν αὐτῷ σπουδῶν καὶ πέραν τοῦ ἔκτου ἔτους, νὰ προσδίδῃ αὐτοτέλειαν καὶ ἐλαστικότητα εἰς τὸ πρόγραμμα αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ διὰ τῶν ἀνωτέρων αὐτοῦ τάξεων (7ης καὶ 8ης) καὶ ἐπαγγελματικὰς τοπικὰς ἀνάγκας.

Ἀνάγκη ὥσαύτως νὰ τεθῶσιν ἐκποδῶν τὰ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντα μονοτάξια δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα εἷς καὶ μόνος διδάσκαλος ὑπάρχει δι' ὅλας τὰς τάξεις, ἐφ' ὅσον δὲ εἶναι δυνατόν, καὶ τὰ διτάξια².

Ἐπιμόρφωσις. Παραλλήλως δέ, ἀνάγκη νὰ ἐπιδιωχθῇ ἔτι ἀνωτέρα ὕψωσις τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ ἡμῶν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐπιμορφωτικῶν σχολείων, ἡ παντελὴς ἔλλειψις τῶν ὁποίων παρ' ἡμῖν ἀποτελεῖ μέγα κενόν. Εἰς πάντα τὰ πεπολιτισμένα κράτη λειτουργοῦσι τοιαῦτα ἰδρύματα διαφόρων τύπων, εἰς τὰ ὁποῖα φοιτῶσιν ὑποχρεωτικῶς καθ' ὠρισμένας ὥρας οἱ ἀπόφοιτοι τῶν δημοτικῶν σχολείων, οἵτινες δὲν δύνανται ἔνεκα οἰκογενειακῶν λόγων, ἢ δὲν πρέπει ἔνεκα τῆς φυσικῆς

1. Ἴδε περὶ τούτου πλείονα ἐν τῇ περισπουδάστῳ μελέτῃ τοῦ Ι. Σκουτερόπουλου, Τὰ σχολεῖα, ἥτοι ἔννοια, σκοπὸς καὶ ὁργάνωσις αὐτῶν, σ. 44 κ.έ. Ἐν Ἀθήναις, 1947.

2. Τὰ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντα δημοτικὰ σχολεῖα εἶναι δυστυχῶς κατὰ τὸ μέγιστον μέρος μονοτάξια. Οὕτω κατὰ προσφάτους στατιστικὰς ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς χώρας ἡμῶν εἶναι περὶ τὰ 60% μονοτάξια καὶ 19% διτάξια.

των καταστάσεως νὰ φοιτήσωσιν εἰς ἀνώτερα σχολεῖα. Ἐν αὐτοῖς συμπληροῦσι τὴν γενικὴν μόρφωσιν αὐτῶν, προπαιδεύονται κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς, ἐν ταυτῷ δὲ προσανατολίζονται ἐπαγγελματικῶς καὶ τυγχάνουσι στοιχειώδους ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως, ἣτις ποικίλλει κατὰ τόπους καὶ προπαρασκευάζει διὰ τὰ κατώτερα γεωργικά, ἐμπορικά, βιοτεχνικά, ὑπαλληλικά καὶ ἄλλα ἔργα. Ἡ λειτουργία τοιούτων ἰδρυμάτων παρ' ἡμῖν θὰ ἦτο ἄριστον μέσον, ὅπως ὀπλίσωμεν καταλλήλως διὰ τὸν βίον τὸν Ἑλληνα ἀγρότην, βιοτέχνην, μικροῦπάλληλον.

Ἐὰν δὲ δι' οἰκονομικοὺς καὶ ἄλλους λόγους δὲν εἶναι δυνατὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἀπόκτησις τοιούτων σχολείων, δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν ἀπλουστεροὺς ὁργανισμούς, μετ' ἐπιτυχίας λειτουργοῦντας ἀλλαχοῦ, οἳ εἶναι ἐπιμορφωτικὰ μαθήματα καὶ διαλέξεις, ἐσπεριναὶ τάξεις, κυριακὰ μαθήματα κ.λ.π. χάριν ἐκείνων, οἵτινες εἰσῆλθον ἤδη εἰς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον. Ἀριστα μέσα, συντελοῦντα εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, εἶναι λαϊκαὶ βιβλιοθῆκαι, ἐκλαϊκευτικὰ περιοδικὰ καὶ βιβλία, μουσεῖα καλλιτεχνικὰ καὶ λαϊκῆς τέχνης, σκόπιμος χρησιμοποίησις πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ τοῦ κινηματογράφου, τοῦ ραδιοφώνου, τοῦ θεάτρου.

Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν λειτουργοῦσιν ἀλλαχοῦ ὡς ἀνωτάτη βαθμὶς τῆς λαϊκῆς παιδείας ἀνώτερα λαϊκὰ σχολεῖα καὶ λαϊκὰ πανεπιστήμια. Τοιαῦτα ἦνθησαν θαυμασίως εἰς πολλὰς χώρας, ἰδίᾳ τὰς σκανδιναυϊκὰς, καὶ ἀπέβησαν σπουδαιότατα κέντρα μορφώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ πληθυσμοῦ. Ἐνῷ δ' ἦσαν ταῦτα ἐν ἀρχῇ ἰδιωτικοὶ θεσμοί, ἤρχισαν ἤδη πρὸ τοῦ πολέμου νὰ γίνωνται κρατικοί. Καὶ ἔχουσι τοῦτο τὸ προσὸν τὰ τοιαῦτα κέντρα λαϊκῆς διδασκαλίας, ὅτι εἶναι εὐχερὲς καὶ ἀδάπανος ἡ λειτουργία αὐτῶν, ἀρκεῖ νὰ ἔχη ἡ πολιτεία τὴν πρόνοιαν νὰ διαφωτίζη τὸν λαὸν περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν καὶ νὰ ὀρίζη θεμελιώδεις τινὰς ἀρχάς, διεπούσας τὴν ὁργάνωσιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν.

Τοιαῦτα κέντρα πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ δύνανται νὰ λειτουργῶσιν εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς χώρας. Δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ στρατολογῇται τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν αὐτῶν ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου. Πλὴν τῶν διδασκάλων δύνανται νὰ ἀποτελῶσι τοὺς πυρῆνας αὐτοῦ οἱ ἐν ἐκάστη περιοχῇ διαμένοντες μεμορφωμένοι κληρικοί, ἱατροὶ καὶ ἄλλοι λόγιοι. Τὰ μέτρα ταῦτα, ἅτινα ἀλλαχοῦ θαυματουργοῦσιν, ἐξυψοῦντα καὶ ἐξημερώνοντα τὸν λαόν, εἶναι δυστυχῶς ἀκόμη παρ' ἡμῖν ἄγνωστα. Ἀντ' αὐτῶν δ' ὑπάρχουσιν ἐν εὐρυτάτῃ λειτουργίᾳ εἰς τὰ χωρία ἡμῶν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς Πολιτείας καταγώγια οἴκτρα (καφφενεῖα καὶ οἶνοπωλεῖα), εἰς τὰ ὅποια συνωθοῦνται οἱ χωρικοὶ κατὰ τὰς ἐλευθέρας ἀπὸ τῆς ἐργασίας ὥρας αὐτῶν, οἶνοποιοῦντες, χαρτοπαικτοῦντες, βωμολοχοῦντες.

Τὸ νηπιαγωγεῖον. Εἶναι εὐκταῖον νὰ ἐπεκταθῇ ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις οὐ μόνον πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ κάτω διὰ τῆς λειτουργίας

νηπιαγωγείων. Πρέπει νὰ λειτουργήσῃ ἐν εὐρείᾳ κλίμακι παρ' ἡμῖν ὁ θεσμὸς τῶν δημοσίων νηπιαγωγείων, ὀργανούμενος καταλλήλως, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀχθῇ εἰς ὀργανικὸν σύνδεσμον μετὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Εἶναι τοῦτο ἀναγκαῖον διὰ πολλοὺς λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξαίρομεν τοὺς ἐπομένους :

Ἡ νηπιακὴ ἡλικία ἔχει ὑψίστην σπουδαιότητα διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ μεταβολαὶ ἐν τῇ σωματικῇ καὶ τῇ ψυχικῇ ἐξελίξει, αἱ κατ' αὐτὴν τελούμεναι, ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν λαμβάνει κατ' αὐτὴν ὁ παῖς ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων, τῆς οἰκογενείας, τοῦ λοιποῦ περιβάλλοντος, ἀπέναντι τῆς ἐργασίας καὶ ἄλλοι λόγοι ποικίλοι¹, πείθουσιν, ὅτι ἡ περίοδος αὕτη τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κρισιμωτάτη διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν αὐτοῦ. Ἐπομένως, ἂν δὲν τεθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὀρθὰ καὶ στερεὰ θεμέλια τῆς ἐξελίξεως, εἶναι καταδεδικασμένη εἰς ναυάγιον πᾶσα μεταγενεστέρα προσπάθεια. Ἀφοῦ οὐδὲν τὸ στάσιμον παρατηρεῖται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ἀλλὰ τελοῦνται κατ' αὐτὴν ἀέναιοι καὶ ἀτελεύτητοι μεταμορφώσεις, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ καταλειφθῇ ἀβοήθητος ὁ παῖς. Θὰ ἦτο ἐγκληματικὸν νὰ ἀφεθῇ ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ ἔρμαιον τῆς ἀμαθείας τῶν μητέρων καὶ τῶν τροφῶν καὶ τῶν τυχαίων καὶ ἀσκόπων ἐπιδράσεων, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ὁδῶν καὶ ἐξ ἄλλων παραγόντων. Εἶναι ἀναγκαῖα ἐπιστημονικὴ, συστηματικὴ ἐπέμβασις, ἡ μόνη δυναμένη νὰ ὑποβοηθήσῃ καὶ κατευθύνῃ ὀρθῶς τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν.

Ἔνεκα τούτου στρέφεται σήμερον ζωηρὰ ἡ ἐπιστημονικὴ προσοχὴ εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, παρακολουθεῖται συστηματικῶς ἡ ἀφύπνισις καὶ ἐξέλιξις τοῦ ὀργανισμοῦ κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην καὶ μελετῶνται τὰ μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ὑποβοηθῇται αὕτη. Παραλλήλως δὲ προσελκύουσι τὸ διαφέρον τὰ ζητήματα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν λειτουργίαν ἰδρυμάτων χάριν τῆς ἀγωγῆς τῆς προσχολικῆς ἡλικίας καὶ εἰς τὴν κατάλληλον προπαρασκευὴν τῶν προσώπων, τῶν δυναμένων νὰ ἀναλαμβάνωσι τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην².

Παρ' ἡμῖν ἡ νηπιακὴ ἡλικία εἶναι εἰς ἄκρον παρημελημένη, διότι ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια δὲν εἶναι παρεσκευασμένη, ὅπως διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς τοῦ νηπίου καὶ προπαρασκευάσῃ δεόντως τοὺς μέλλοντας νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο δύναται νὰ ὑποβοηθήσῃ, ἢ καὶ ἀναπληρώσῃ αὐτὴν, ἄριστα λειτουργῶν νηπιακὸς κήπος, δεχόμενος τοὺς παῖδας ἀπὸ τοῦ 3ου ἢ τοῦ 4ου ἔτους τῆς ἡλικίας των.

1. Ἴδε περὶ αὐτῶν Ν. Ἐξαρχοπούλου, Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, τόμ. Β', σ. 287 κ.έ. Ἐν Ἀθήναις, 1952.

2. Καὶ περὶ τῶν ζητημάτων τούτων ἴδε Ν. Ἐξαρχοπούλου, ἑ.ἀ. σ. 303 - 327.

Προσέτι ἄνευ τῆς λειτουργίας νηπιακῶν κήπων θὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀφομοιωθῶσι γλωσσικῶς οἱ ξενόγλωσσοι πληθυσμοὶ τῆς χώρας. Θὰ ἦτο δὲ σκόπιμον νὰ καταστῇ ὑποχρεωτικὴ ἡ φοίτησις τουλάχιστον εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα, τὰ λειτουργοῦντα ἐν περιφερείαις, κατοικουμέναις ὑπὸ ξενοφώνων πληθυσμῶν.

Τὰ μέτρα, τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται ἄμεσος ἐφαρμογή, εἶναι τὰ ἐπόμενα : Ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῇ ὁ θεσμὸς τῶν νηπιακῶν κήπων ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον εἰς τὴν χώραν ἡμῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν παρὰ τοῖς ξενοφώνοις πληθυσμοῖς καὶ τοῖς κατοίκοις τῶν μεγάλων πόλεων καὶ τῶν βιομηχανικῶν κέντρων, διότι ἡ λειτουργία αὐτοῦ θὰ ἀποβῇ σωστικὴ διὰ τὴν νέαν γενεάν. Ἀνάγκη προσέτι νὰ λειτουργήσωσι παρ' ἡμῖν διδασκαλεῖα νηπιαγωγῶν ἐπαρκῇ πρὸς μόρφωσιν τῶν χιλιάδων νηπιαγωγῶν, τὰς ὁποίας θὰ χρειασθῶμεν διὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ θεσμοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἐπιβάλλεται ἡ παρασκευὴ τοῦ καταλλήλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ δι' ἀποστολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δημοδιδασκάλων καὶ πτυχιούχων τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς εἰδικὰς παιδαγωγικὰς καὶ παιδολογικὰς σπουδὰς καὶ παρακολούθησιν ἐν τῇ πράξει τῆς λειτουργίας τῶν νηπιακῶν κήπων. Ὡσαύτως εἶναι ὀρθὸν νὰ συνδέσωμεν ὀργανικῶς τὸν νηπιακὸν κήπον μετὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ ἐνότης ἐργασίας ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἰδρύμασι τούτοις καὶ νὰ ἀποτελέσωσι ταῦτα τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν.

Τὸ γυμνάσιον. Καὶ ὁ ἕτερος θεμελιώδης τύπος τῶν παιδαγωγούντων σχολείων, τὸ γυμνάσιον, ἔχει, ὡς λειτουργεῖ παρ' ἡμῖν, ἀνάγκην ριζικῆς ἀνασυγκροτήσεως. Εἶναι δὲ μεγίστη ἡ σπουδαιότης καὶ τοῦ σχολείου τούτου. Ἐὰν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι τὸ σχολεῖον, ὅπερ ἐξαπλοῖ τὰ νάματα τῆς μορφώσεως ἐπὶ πάντα τὰ στρώματα τοῦ λαοῦ, ἐξάγει αὐτὸν ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς βαρβαρότητος καὶ ἐξυψοῖ αὐτὸν πνευματικῶς, ἠθικῶς, κοινωνικῶς, τὸ γυμνάσιον προπαιδεύει τοὺς νέους πρὸς ἄνωτέρας σπουδὰς, προπαρασκευάζει τοὺς μέλλοντας θεράποντας τῶν ἐπιστημῶν καὶ θέτει τὰ θεμέλια τῆς μορφώσεως τῶν μελλόντων πνευματικῶν ἡγετῶν τοῦ ἔθνους. Τοῦτο προάγει πρὸς τὰ ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα, ἡ κανονικὴ λειτουργία τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατος ἄνευ καλῶς λειτουργούντος γυμνασίου.)

Διὰ τοῦτο δ' ὁ ἀπόφοιτος τοῦ γυμνασίου πρέπει νὰ ἔχη βαθεῖαν καὶ πολυμερῆ μόρφωσιν. Καὶ ὀφείλει οὐ μόνον νὰ εἶναι γνώστης ἐν ἱκανῇ εὐρύτητι τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ πρὸς βαθυτέραν κατανόησιν αὐτοῦ καὶ νὰ γινώσκῃ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ καὶ τὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὗτος ἐδράζεται.

Καὶ τὸ σχολεῖον ὅμως τοῦτο λειτουργεῖ παρ' ἡμῖν ἀτελῶς. Σημειοῦμέν τινας τῶν κυριωτάτων ἑλλείψεων αὐτοῦ :

Τὰ ἐξ ἑτῆ, κατὰ τὰ ὁποῖα διαρκεῖ ἡ ἐν αὐτῷ φοίτησις, εἶναι ἀνεπαρκῆ, ὅπως παράσχωσιν εἰς τοὺς τροφίμους αὐτοῦ, ἰδίᾳ τοὺς προαλειφομένους διὰ

τὰς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς, τὴν ἀναγκαιοῦσαν βαθεῖαν καὶ ἱστορικὴν μόρφωσιν, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἀλλαχοῦ τὸ γυμνάσιον περιλαμβάνει ὀκτώ, ἢ καὶ ἐννέα ἔτη φοιτήσεως. Διὰ τῆς συμπτύξεως δὲ τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν παρ' ἡμῖν εἰς ἕξ ἔτη καταφέρεται ἰδίως πλήγμα κατὰ τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδεύσεως καὶ περιορίζεται κατ' ἀνάγκην ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, ὥστε ἡ ἀπὸ τοῦ μαθήματος τούτου ὠφέλεια μειοῦται εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντος σήμερον γυμνασίου εἶναι ἀτελὲς καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀναθεωρήσεως. Πρέπει καὶ νέαι γνώσεις νὰ περιληφθῶσιν εἰς αὐτὸ καὶ ἄλλαι νὰ ἀφαιρεθῶσι καὶ νέα τινὰ μαθήματα νὰ προστεθῶσιν.

Ἐλλεῖπει ἀπὸ τοῦ ἐν χρήσει προγράμματος ἡ δέουσα ἐλαστικότητα, ἥτις ἐν τοῖς γυμνασίοις ἄλλων κρατῶν ἐνισχύει τὴν μόρφωσιν, συντελεῖ εἰς ἐμβάθυνσιν ἐν ταῖς γνώσεσι καὶ ὑποβοηθεῖ ἕκαστον παῖδα εἰς ὀρθὴν ἐκλογὴν τῶν σπουδῶν του, τῶν ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς κλίσεις καὶ τὰ διαφέροντα αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, πρὸς ὃ πρέπει νὰ τραπῇ.

Εἶναι προσέτι τὸ παρ' ἡμῖν γυμνάσιον εἰς ἄκρον μονομερές. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κρατοῦντα ἀλλαχοῦ, ὅπου λειτουργοῦσι πλείονες τύποι γυμνασίων, ἐπιτρέποντες πολυμέρειαν σπουδῶν καὶ διευκολύνοντες εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν μετεγγραφὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τύπου εἰς ἄλλον, ὅταν καθιστᾷ τοῦτο ἐπιβαλλόμενον προδιάθεσις καταστάσα ἑκδηλὸς, παρ' ἡμῖν κυριαρχεῖ εἰς μόνος τύπος σπουδῶν, εἰς τὸν ὁποῖον κατ' ἀνάγκην συρρέουσιν οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Ἡ μονομερὴς δ' αὕτη ὁργάνωσις ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀκαμψίαν τοῦ προγράμματος, τὴν ἔλλειψιν πάσης ἐλαστικότητος ἐν τῇ διαρρυθμίσει τῶν σπουδῶν, ἀποτελεῖ ἐν τῶν κυριωτάτων αἰτίων τοῦ πληθωρισμοῦ τῶν παρ' ἡμῖν δημιουργουμένων ἐπιστημόνων. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν ἐπιστήμονες πολὺ πλείονες ἐκείνων, τοὺς ὁποίους χρειαζόμεθα. Ἀλλαις λέξεσιν, ἡ ἐλαττωματικῶς λειτουργοῦσα παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσις δημιουργεῖ ἐπιστήμονας ἀέργους, μὴ δυναμένους νὰ ἐξασκήσωσι πρακτικῶς τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν καὶ κερδήσωσι διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης τὸν ἄριστον των ¹.

Ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας προέρχεται ἡ πληθὺς τῶν ἀποφοίτων τοῦ γυμνασίου, οἵτινες, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τινὰ τῶν ἀνωτάτων σχολῶν, παραμένουσιν ἄεργοι, φθείροντες ἑαυτοὺς καὶ ἐξαντλοῦντες οἰκονομικῶς τὰς οἰκογενείας των. Οὐδεμία δὲ λαμβάνεται πρόνοια πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ.

1. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁμιλοῦμεν διὰ μακροτέρων ἐν τοῖς ἐπομένοις. Ἐν κεφ. * Ὁργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Οὐδεμία φροντὶς καταβάλλεται, ὅπως οἱ ἐκ τοῦ γυμνασίου ἀποφοιτῶντες ἀπορροφῶνται ἐν τῷ ἐπαγγελματικῷ βίῳ. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι πλείονες τρόποι ἀντιμετωπίσεως τοῦ κακοῦ, ὅπερ ὀγκούμενον κατ' ἔτος ἐγκυμονεῖ μεγάλους κινδύνους διὰ τὴν χώραν ἡμῶν. Εἷς δ' ἐξ αὐτῶν εἶναι κατάλληλος ὀργάνωσις τοῦ γυμνασίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σπουδῶν κατὰ πρότυπον τῶν ἀλλαχοῦ ἐφαρμοζομένων ¹.

Μνημονευτέα τέλος ἡ πληθὺς τῶν ἐγγεγραφομένων εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τοῦ γυμνασίου μαθητῶν, ἣτις καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν διεξαγωγὴν σοβαρᾶς ἐργασίας ἐν αὐτῷ.

Πρὸς ἄρσιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντος γυμνασίου ἐπιβάλλεται ὥς εἵπομεν, ριζικὴ ἀναδιοργάνωσις αὐτοῦ. Θὰ περιορισθῶμεν εἰς γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις.

Ἐν πρώτοις πρέπει, παραμένοντος ὡς κυρίου τύπου τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ γυμνασίου, νὰ ἐπιδιωχθῇ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων πραγματικῶν γυμνασίων καὶ νὰ τεθῶσιν εἰς λειτουργίαν καὶ ἄλλοι τύποι γυμνασίων, τοὺς ὁποίους κατέδειξεν ὡς χρησιμωτάτους ἡ πείρα ἄλλων κρατῶν. Οὕτω θὰ ἀνοιχθῶσιν εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν ἡμετέρων γυμνασίων δρόμοι ἐπαγγελματικοὶ πλείονες ἐκείνων, τοὺς ὁποίους οὗτοι ἔχουσι σήμερον εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν.

Ἐν τῷ παρελθόντι εἷς καὶ μόνος ἐπαγγελματικὸς δρόμος ἦτο ἀνοικτὸς εἰς τοὺς νέους τούτους, ὁ πρὸς τὰς ἐπιστήμας (τ.ἔ. γυμνάσιον — Πανεπιστήμιον, ἢ Πολυτεχνεῖον κ.τ.λ.). Ὡς εἰκὸς ὅμως, οὗτος ἦτο ἀνεπαρκής, ὅπως ἀπορροφήσῃ ἅπαντας τοὺς νέους τούτους. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς ἀνωτέρας στρατιωτικὰς καὶ ἀστυνομικὰς σχολὰς καὶ τὰς παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας ἔσχεν ὡς προϋπόθεσιν τὴν ὑπαρξίν ἀπολυτηρίου τοῦ γυμνασίου. Τοῦτο δὲν ἠῦρυνε τὸν δρόμον τῶν ἐκ τοῦ γυμνασίου ἐξερχομένων, τὸν ἄγοντα πρὸς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον. Ἀπαιτεῖται προσέτι σήμερον ἀπολυτήριον γυμνασίου πρὸς κατάληψιν διαφόρων δημοσίων θέσεων καὶ πρὸς τοποθέτησιν εἰς Τραπεζὰς. Οἱ δρόμοι ὅμως οὗτοι εἶναι ἀκόμη ἀνεπαρκεῖς. Ἀνάγκη νὰ ἀνοιχθῶσι καὶ ἄλλαι ὁδοὶ εἰς τοὺς ἀποφοίτους τῶν γυμνασίων πρὸς ἄσκησιν ποικίλων ἐπαγγελμάτων βιοτεχνικῶν, βιομηχανικῶν, γεωργικῶν καὶ ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἡ σύνθεσις τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ αἱ ἀνάγκαι αὐτῆς κατέστησαν ἀναγκαῖα καὶ τῶν ὁποίων ἡ ὀρθὴ ἐκτέλεσις ἀπαιτεῖ ἀνωτέραν μόρφωσιν καὶ γνώσεις εἰδικάς. Εἰς τοῦτο δὲ θὰ συντελέσῃ τὰ μέγιστα κατάλληλος ὀργάνωσις τοῦ γυμνασίου.

1. Περὶ τῆς ὑπαρχούσης παρ' ἡμῖν ἀνισότητος ἐν τῇ ἐξασκίσει τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ τῆς δημιουργουμένης ἀεργίας ὁμιλοῦμεν διὰ μακροτέρων ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν «Ἡ ἀεργία καὶ ἡ ἐκπαίδευσις ἡμῶν». Ἐν Ἀθήναις 1937. Ἴδε καὶ τὰ λεγόμενα κατωτέρω, ἐν τῷ κεφ. «Ὁργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως».

Παραλλήλως πρέπει νὰ διευκολυνθῇ ἡ μετεγγραφή τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τύπου γυμνασίου εἰς ἄλλον, μᾶλλον ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν, ὅσάκις ἤθελον καταστήσει αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐκδηλωθεῖσαι ἰδιορρυθμίαι αὐτῶν.

Ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσῃ τὸ πρόγραμμα τῶν σχολείων τούτων τὴν ἀπαιτούμενην ἐλαστικότητα ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσιν αὐτῶν, ἥτις νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς ἕκαστον μαθητὴν, δεικνύοντα ἰδιαιτέραν τινὰ κλίσιν, ὅπως ἀπαλλάσσεται τῆς παρακολουθήσεως μαθήματος, μὴ ἀνταποκρινομένου εἰς τὰ διαφέροντα αὐτοῦ, ἵνα οὗτος ἔχῃ χρόνον νὰ ἐγκύπτῃ βαθύτερον εἰς ἄλλα, πρὸς τὰ ὅποια αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν κλίσιν. Οὕτω θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πρόσκτησις βαθυτέρας μορφώσεως. Προσέτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ καταστῶσιν οἱ νέοι προσεκτικώτεροι ἐν τῇ ζητήσει τοῦ ἀρμόζοντος εἰς ἕκαστον ἐπαγγέλματος.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο παρέχουσιν ἄξιον μιμήσεως παράδειγμα τὰ ἐφαρμοζόμενα ἐν ἄλλαις χώραις. Οὕτως ἐν Β. Ἀμερικῇ καὶ ἐλαστικότης σπουδῶν διακρίνει τὰ προγράμματα τῶν γυμνασίων καὶ ἐν πολλοῖς τοιούτοις σχολείοις διδάσκονται καὶ ἄλλα μαθήματα παρὰ τὰ καθιερωμένα εἰς τὰ συνήθη γυμνάσια. Δι' αὐτῶν δὲ παρέχεται εὐχέρεια εἰς τοὺς νέους νὰ τρέπωνται πρὸς πολλοὺς ἐπαγγελματικούς δρόμους. Καὶ ἀποφεύγεται οὕτω τὸ ἀδιέξοδον, εἰς τὸ ὅποιον ὀδηγοῦσι τὰ ἡμέτερα γυμνάσια τοὺς ἀποφοίτους αὐτῶν, μὴ ἔχοντας, ὥς εἵπομεν, τὴν εὐχέρειαν νὰ ἀκολουθήσωσιν ἄλλον δρόμον, ἢ τὸν ὀδηγοῦντα πρὸς τὰς ἐπιστήμας, ἢ τὴν θεσιθηρίαν. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ἐφαρμογὴ τοιούτων μέτρων δὲν εἶναι δυνατὴ ἐν γυμνασίῳ, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ τόσον ὀλίγων τάξεων, οἷα τὰ ἡμέτερα.

Παρεμφερὲς σύστημα εἶναι ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὅποιον πολλὰ τῶν λειτουργούντων γυμνασίων περιλαμβάνουσι πλείονας κατηγορίας σπουδῶν. Καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εὐρίσκουσιν ἱκανοποίησιν αἱ κλίσεις τῶν παίδων· ἔχει ἕκαστος τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐκλέγῃ τὸν ἐπαγγελματικὸν δρόμον, τὸν σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν του καὶ ἀποφεύγεται τὸ κακόν, ὅπερ μαστίζει τὴν χώραν ἡμῶν, τῆς παραγωγῆς ἀποφοίτων τῶν γυμνασίων, μὴ γινωσκόντων, ποῖον ἐπάγγελμα πρέπει νὰ ἐκλέξωσι.

Πρέπει τέλος νὰ περιορισθῇ ἐντὸς τῶν ἐπιτρεπομένων ὁρίων ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων μαθητῶν εἰς τὰς τάξεις τοῦ γυμνασίου. Οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ σοβαρᾶς ἐργασίας εἰς τὰ γυμνάσια ἐκεῖνα τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ εἶναι ταῦτα ὅχι ὀλίγα, αἱ τάξεις τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται ἐξ ἑκατόν, ἢ καὶ περισσοτέρων μαθητῶν.

Τὸ ἀστικὸν σχολεῖον. Πρέπει προσέτι νὰ λειτουργήσωσι καὶ παρ' ἡμῖν σχολεῖα διάμεσα μεταξὺ τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ γυμνασίου. Ἀνήκousι δὲ ταῦτα, ὥς καὶ τὰ γυμνάσια, εἰς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν καὶ ἔχousι προορισμὸν νὰ ἐξυπηρετήσωσι τὰς πνευματικὰς καὶ πρακτικὰς ἀνάγκας μεγάλης μερίδος παίδων, οἵτινες ὥς ἐκ τῶν ἔργων, εἰς τὰ ὅποια θὰ ἐπιδοθῶσιν,

ἔχουσιν ἀνάγκην μορφώσεως εὐρυτέρας, τῆς παρεχομένης ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ, δὲν ἐπιθυμοῦσιν ὅμως, ἢ δὲν δύνανται νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν μακρὰν μορφωτικὴν ὁδόν, τὴν διὰ τοῦ γυμνασίου καὶ τοῦ Πανεπιστημίου. Ὑπάρχουσι δὲ πλεῖστα ἐπαγγέλματα, ἅτινα ἔχουσιν ἀνάγκην τῶν σχολείων τούτων.

Τοιαῦτα σχολεῖα ἐλειτούργησαν παρ' ἡμῖν ἐν τῷ παρελθόντι ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν. Εἶναι τὰ «Ἑλληνικὰ σχολεῖα», τὰ ὅποια παρέσυρεν ἡ λαϊλαψ τῆς «ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως», χωρὶς ὅμως νὰ φροντίσῃ αὕτη καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτά. (Εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ παρ' ἡμῖν λειτουργήσαν τριτάξιον ἑλληνικὸν σχολεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν προορισμὸν τοῦ ἔνεκα διαφόρων λόγων, τῶν ὁποίων κυριώτατοι ἦσαν ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ἐτῶν τῆς εἰς αὐτὸ φοιτήσεως, ἡ ἔλλειψις παιδαγωγικῆς μορφώσεως ἀπὸ τῶν διδασκόντων εἰς αὐτὸ καὶ τὸ ἀτελές τοῦ προγράμματος. Ἰδίᾳ τὰ μαθήματα, ἅτινα θεωροῦνται ὡς τὰ κατ' ἐξοχὴν χρήσιμα διὰ τὰ μέσα ἐπαγγέλματα, τὰ μαθήματα, ἅτινα εἶναι τῆς ἐποχῆς, ὡς ἐκπηγάσαντα ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς, π.χ. τὰ φυσικὰ καὶ αἱ νεώτεραι γλῶσσαι, κατεῖχον οὕτω πενιχρὰν θέσιν ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἐδιδάσκοντο οὕτως ἀτελῶς, ὥστε ἡ ἀπὸ τούτων ὠφέλεια ἦτο ἴση τῷ μηδενί. Οὐδεμία προσέτι προσπάθεια κατεβάλλετο ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ πρὸς ἐπαγγελματικὸν τινα προσανατολισμὸν τῶν παίδων.

Παρὰ τὰς ἀτελείας ὅμως αὐτοῦ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐξυπηρέτει σπουδαίας μορφωτικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας ἡμῶν καὶ ἀντὶ καταργήσεως αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ βελτιώσεως αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ὀργανισμοῦ του καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ προγράμματος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας. Τὰ ἀστικά σχολεῖα, τῶν ὁποίων συνιστῶμεν τὴν ἰδρυσιν, θὰ ἐξυπηρετήσωσιν, ὡς εἵπομεν, ζωτικὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ πρέπει ἡ ἐν αὐτοῖς μεταδιδομένη μόρφωσις νὰ εἶναι ἐνιαία, πλουσιωτέρα κατὰ ποσὸν καὶ διάφορος ἐν πολλοῖς κατὰ ποιὸν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν παρεῖχον τὰ κατὰ καιροὺς λειτουργήσαντα παρ' ἡμῖν σχολεῖα τοῦ τύπου τούτου ὑπὸ τὰς ὀνομασίας ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ ἡμιγυμνάσιον.

Ἀναλόγως δὲ τῶν ἐκασταχοῦ τοπικῶν ἀναγκῶν πρέπει νὰ μεταδίδωνται δι' αὐτῶν καὶ πρακτικαὶ - ἐπαγγελματικαὶ γνώσεις (ἐμπορικαί, ἢ γεωργικαί, ἢ τεχνικαὶ κ.τ.λ.), καὶ δὴ χωρὶς νὰ ὑφίσταται ἀλλοίωσις ὁ κύριος αὐτῶν μορφωτικὸς χαρακτήρ. Δύνανται δ' αἱ τοιαῦται γνώσεις νὰ μεταδίδωνται ἢ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ διδασκόμενα μαθήματα, ἰδίᾳ τὰ φυσιογνωστικά, φυσικὰ, τεχνικά, ὅταν παρίσταται κατάλληλος εὐκαιρία, ἢ διὰ τῆς ἀναγραφῆς ἐν τῷ προγράμματι τῶν ἀνωτέρων τάξεων εἰδικῶν πρακτικῶν μαθημάτων, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία ἀφορμᾶται ἀπὸ πρακτικῶν βιοτικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, ἢ καὶ διὰ τοῦ καθορισμοῦ ἰδιαιτέρας τάξεως, καθαρῶς ἐπαγγελματικῆς, ἥτις πρέπει νὰ εἶναι ἡ τελευταία τοῦ σχολείου.

Εἰς πάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας λειτουργοῦσι τοιαῦτα σχολεῖα διαφόρων τύπων. Φοιτῶσι δ' εἰς αὐτὰ κατὰ κανόνα ὑποχρεωτικῶς ἀπόφοιτοι διαφόρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, οἵτινες, ὥς εἵπομεν, δὲν δύνανται δι' ἓνα τινὰ λόγον νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ γυμνάσιον. Ἐν αὐτοῖς ἐπεκτείνεται καὶ ἄγεται εἰς ὁρισμένον πέρας ἡ γενικὴ μόρφωσις αὐτῶν, προπαιδεύονται οὗτοι κοινωνικῶς καὶ πολιτικῶς, συγχρόνως δ' ὀπλίζονται διὰ τὸ ἐπάγγελμα, διότι παρέχεται καὶ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις, ποικίλλουσα κατὰ τόπους, διὰ τὰ κατώτερα καὶ μέσα γεωργικά, ἐμπορικά, βιοτεχνικά, ναυτικά, ὑπαλληλικά καὶ ἄλλα ἔργα.

Καὶ παρ' ἡμῖν ἡ λειτουργία καλῶς λειτουργούντων ἀστικῶν σχολείων θὰ ἀποβῇ πρόξενος πολλῶν ἀγαθῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄξια ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι τὰ ἐπόμενα :

1. Θὰ συντελέσῃ εἰς ἐξύψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ διὰ τῆς παροχῆς μορφώσεως εὐρυτέρας τῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἰς πληθὺν νέων, μὴ δυναμένων νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὸ γυμνάσιον.

2. Θὰ ἀνοίξῃ νέους δρόμους πρὸς πολλὰ ἐπαγγέλματα γεωργικά, βιοτεχνικά καὶ ἄλλα, ἅτινα σήμερον ἢ εὐρίσκονται παρ' ἡμῖν εἰς ἐμβρυώδη κατάστασιν, ἢ λειτουργοῦσιν ἀτελέστατα. Οὕτω δὲ θὰ ἐξυπηρετήσῃ ζωτικὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας ἡμῶν.

3. Θὰ ἀποβῇ μέσον πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀστυφιλίας καὶ τῆς ἀεργίας διὰ τῆς ἀποτροπῆς πολλῶν νέων, ὅπως εἰσρέωσιν εἰς τὰς πόλεις πρὸς γυμνασιακὰς σπουδὰς.

4. Θὰ ἐξυπηρετήσῃ οὐσιωδῶς τὸ γυμνάσιον ἀπὸ διττῆς ἀπόψεως. Ἀφ' ἑνὸς θὰ διευκολύνῃ τὴν μέχρις αὐτοῦ ἄνοδον πολλῶν ἱκανῶν στοιχείων τοῦ λαοῦ, δυναμένων νὰ πυκνώσωσι τὰς ἡγετικὰς τάξεις τοῦ ἔθνους. Ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἀνακόψῃ τὴν σήμερον παρατηρουμένην ἀθρόαν εἰσροὴν εἰς αὐτὸ μεγάλης πληθύος νέων, ἀκαταλλήλων πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς καὶ τὴν κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δημιουργίαν ἀέργων καὶ θεσιθηρῶν. Οἱ πλεῖστοι δηλαδὴ τῶν ἀποφοίτων τοῦ ἀστικοῦ σχολείου δὲν θὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην προσφυγῆς εἰς τὸ γυμνάσιον πρὸς ἐπέκτασιν τῆς μορφώσεως αὐτῶν, ἀλλὰ θὰ θεωρῶσι περατωθεῖσαν τὴν περίοδον αὐτῆς καὶ θὰ τρέπωνται πρὸς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον.

Ἵνα ὅμως δυνηθῇ τὸ ἀστικὸν σχολεῖον νὰ ἐκπληρώσῃ δεόντως τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ τύχῃ ὀρθῆς ὁργανώσεως, ἥτις καθ' ἡμᾶς πρέπει νὰ ἔχῃ οὕτω : α) Διάρκεια φοιτήσεως τριῶν ἐτῶν. Ἡ ἀνωτέρα τάξις θὰ ἔχῃ καὶ ἐπαγγελματικὸν περιεχόμενον. Ἡ ἐπαγγελματικὴ δὲ μόρφωσις, ἡ παρεχομένη ἐν αὐτῇ, πρέπει νὰ ποικίλλῃ κατὰ τόπους, προσαρμοζομένη εἰς τὰς τοπικὰς βιοτικὰς συνθήκας καὶ ἀνάγκας. Ἀναλόγως δηλαδὴ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν θὰ διδάσκωνται κατὰ προτίμησιν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει ἑκάστου τῶν σχολείων τούτων μαθήματα ἢ γεωργικά, ἢ ἐμπορικά, ἢ βιοτεχνικά,

ἢ βιομηχανικά, ἢ ναυτικά κ.τ.λ. β) Ἑγγραφή εἰς αὐτὸ τῶν ἔχόντων ἀπολυτήριον τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου. Εἰς πολλὰς χώρας τὰ τοιαῦτα μέσα σχολεῖα ἀποτελοῦνται ἐκ πλειόνων τάξεων. Ἑγγράφονται δ' εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν αὐτῶν οἱ ἀπόφοιτοι τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Παρ' ἡμῖν ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τοιοῦτου μέτρου θὰ εἴχεν ὥς ἐπακόλουθον νὰ ἀτροφήσωσιν αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (5η καὶ 6η). Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν σκοπιμώτερον νὰ ἐγγράφωνται εἰς τὸ ἀστικὸν σχολεῖον μόνοι οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου. γ) Πρόγραμμα ἐλαστικὸν καὶ πλούσιον, ἐπεκτεῖνον τὴν μόρφωσιν, τὴν παρεχομένην διὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, διάφορον ἀπὸ τοῦ προγράμματος τοῦ γυμνασίου καὶ κατάλληλον, ὅπως ἐξυπηρετήσῃ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας μεγάλης πληθύος νέων, οἵτινες θὰ τραπῶσι πρὸς τὰ μέσα ἐπαγγέλματα, ὥς ἀγρόται καὶ βιομήχανοι ἀγροτικῶν προϊόντων, κτηνοτρόφοι, βιοτέχναι ποικίλων εἰδῶν, ὑπάλληλοι βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, μικρέμποροι καὶ ὑπάλληλοι ἐμπορικῶν καταστημάτων, κατώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ δημοσίου καὶ διαφόρων ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, κατώτερα στελέχη τοῦ στρατοῦ, τῆς χωροφυλακῆς, τῆς ἀστυνομίας πόλεων, ἔχοντα τὰ ἐφόδια, ὅπως ἐξελεγχθῶσι καὶ εἰς ἀνωτέρους βαθμοὺς κ.τ.λ. δ) Κατάλληλος μόρφωσις τῶν διδασκόντων εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα καὶ εἰδικὴ προπαίδευσις ἐκείνων, οἵτινες θὰ ἀναλάβωσι τὴν διδασκαλίαν τῶν τεχνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν μαθημάτων. ε) Λειτουργία τοιούτων σχολείων εἰς κέντρα ἀστικά, καὶ δὴ εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰς τὰς μεγάλας κωμοπόλεις.

Σχολεῖα ὑπὲρ τῶν ἀνωμάτων παίδων. Ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν ὁργανισμοῦ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ ἡ λειτουργία ἰδρυμάτων χάριν τῶν ἀνωμάτων παίδων διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς, τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκαῖα ἰδιαιτέρα ἀγωγὴ καὶ διδασκαλία¹. Τὸ αὐτὸ δὲ μέτρον πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ ὑπὲρ τῶν δεικνύντων ἐξαιρετικὰς ἐπιδόσεις.

Ὁ γεωγραφικὸς σχολικὸς χάρτης. Τέλος πρέπει νὰ καθορισθῇ τὸ ἀριθμητικὸν πλαίσιον τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τὴν χώραν ἡμῶν σχολείων ἐξ ἑκάστης τῶν μνημονευθεισῶν κατηγοριῶν καὶ οἱ τόποι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνδείκνυται ἡ λειτουργία ἑκάστου εἴδους σχολείου καὶ νὰ καταρτισθῇ γεωγραφικὸς σχολικὸς χάρτης τῆς χώρας, ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὰς γενικὰς ἀνάγκας αὐτῆς, τὰς ἐπὶ μέρους τοπικὰς ἀνάγκας καὶ πρὸς τὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀσκῶνται παρ' ἡμῖν. Ὁ τοιοῦτος ὅμως καθορισμὸς προϋποθέτει μεγάλην προεργασίαν, διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἡ φύσις ἑκάστης περιοχῆς, τὰ προτιμώμενα καὶ ἀσκούμενα εἰς αὐτὴν

1. Πρὸβλ. Ν. Ἑξάρχου, *Ψυχικαὶ ἀνωμαλῖαι τῶν παίδων καὶ τρόποι βελτιώσεως αὐτῶν*. Ἐν Ἀθήναις, 1953.

ἐπαγγέλματα ὡς ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων τοπικῶν συνθηκῶν, ἡ δημιουργηθεῖσα παρ' ἡμῖν κοινωνικὴ ἐργασία, ἡ ἐπαγγελματικὴ κατανομὴ τῶν ἀτόμων, ἐπαγγελματικαὶ ἀνάγκαι τῆς χώρας κ.τ.λ. Μόνον διὰ τοιαύτης σπουδῆς τῆς ἑλληνικῆς φύσεως καὶ ἐργασίας καταρτιζομένου τοῦ τοιούτου χάριτος θὰ γνωρίσωμεν ἀσφαλῶς, στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας, ποῖα ἐκ τῶν νῦν λειτουργούντων σχολείων πρέπει νὰ διατηρήσωμεν, ποῖα νὰ καταργήσωμεν, ποῖα νὰ μετατρέψωμεν εἰς σχολεῖα ἄλλου τύπου, ποῖα νέα νὰ ιδρύσωμεν καὶ ποῦ. Οὕτω δὲ θὰ ἐκλίπη ἡ κρατοῦσα σήμερον ἀναρχία ἐν τῇ ιδρύσει τῶν σχολείων καὶ ἡ ἀνισότης μεταξὺ τῶν διαφόρων περιφερειῶν τοῦ κράτους ὡς πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν λειτουργούντων σχολείων, ἰδίᾳ τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἡ περιγραφεῖσα ὅμως ὁργάνωσις ἀποτελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν περίβλημα, τὸν φλοιὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πολὺ μείζονος σημασίας εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ὁργάνωσις τῶν σχολείων, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τῆς διεξαγομένης ἐν αὐτοῖς ἐργασίας. Καὶ ἐν τῷ σημείῳ δὲ τούτῳ τεραστία εἶναι ἡ ἀπαιτουμένη ἐργασία, διότι καὶ αὕτη πρέπει νὰ ρυθμισθῇ ἐπὶ νέων βάσεων. Θὰ ἀρκεσθῶ καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἰς γενικωτάτας παρατηρήσεις.

Ἀπόρροια τῶν νεωτέρων ἀντιλήψεων εἶναι ἡ ἀπαίτησις, ὅπως ἐν μὲν ταῖς κατωτέραις τάξεσι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καταργηθῇ ἡ κατὰ μαθήματα διδασκαλία, ἀντικαθισταμένη διὰ τῆς λεγομένης ἐνιαίας διδασκαλίας καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἐν στενῷ συνδέσμῳ εὗρισκομένης ἐπ' εὐκαιρία διδασκαλίας, ἐν δὲ ταῖς ἀνωτέραις ἀνακαινισθῶσι τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων διὰ τῆς ἀφαιρέσεως πολλῶν γνώσεων, ἀναγεγραμμένων εἰς αὐτὰ καὶ τῆς προσθήκης ἄλλων, τὰς ὁποίας αἱ σύγχρονοι ἀντιλήψεις, ἡ συντελεσθεῖσα πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν καὶ αἱ γεννηθεῖσαι νέαι κοινωνικαὶ ἀνάγκαι κατέστησαν ἐπιβαλλομένας. Ἀνάγκη παραλλήλως νὰ δοθῇ εἰς τὸ πρόγραμμα ἡ ἀπαιτουμένη ἐλαστικότης, τὴν σημασίαν τῆς ὁποίας κατεδείξαμεν ἀνωτέρω. Δι' αὐτῆς θὰ δύναται ἡ διδακτικὴ ἐργασία νὰ προσαρμόζεται πρὸς τὰς κλίσεις τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας ἐκάστης περιφερείας.

Καὶ ἡ ὅλη δ' ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασία διδασκάλων καὶ μαθητῶν ἔχει ἀνάγκην ἀναθεωρήσεως. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἀντικατασταθῶσιν αἱ μέθοδοι, αἱ εὐνοοῦσαι τὴν παθητικὴν μάθησιν καὶ νὰ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν μέθοδοι ἐργασίας, διὰ τῶν ὁποίων νὰ χρησιμοποιῶνται αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις τῶν παίδων, νὰ διευκολύνηται ἡ δημιουργικὴ αὐτῶν ἐνέργεια καὶ ἡ πρόσκτησις γνώσεων δι' ἰδίας ἐργασίας καὶ νὰ ἐξελίσσωνται τὰ

διαφέροντα καὶ αἱ κλίσεις αὐτῶν. Οὕτως ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐποπτείας, τῆς αὐτενεργείας, τῆς εἰσαγωγῆς τῶν παίδων εἰς τὰς μεθόδους τοῦ ἐργάζεσθαι, τῆς ἐμβαθύνσεως εἰς τὰ διδασκόμενα καὶ τῆς πολλαπλῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐπιβάλλεται νὰ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν καὶ ποικίλα ἄλλα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετοῦνται σκοπιμώτατα οἱ σκοποὶ τῆς αὐτενεργοῦ μαθήσεως καὶ τῆς καλλιέργειας συνεργατικοῦ πνεύματος παρὰ τοῖς μαθηταῖς καὶ τὰ ὁποῖα σήμερον ἢ ἀτελῶς ἐφαρμόζονται, ἢ ὅλως παραμελοῦνται ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν. Τοιαῦτα εἶναι : Συστηματικαὶ ἐκδρομαί, ὁργανικῶς συνδεόμεναι μετὰ τῆς λοιπῆς σχολικῆς ἐργασίας ἐπικουρικαὶ τῆς διδασκαλίας, ἡ ἀνεξάρτητοι ἀπ' αὐτῆς. Εὐρεῖα ἐφαρμογὴ ἀτομικῶν καὶ ὁμαδικῶν ἐργασιῶν. Ἀρμονικὴ ἐναλλαγὴ ἐργασιῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς διδασκαλίας, ἐν ὑπαίθρῳ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ. Συστηματικὴ χρῆσις τοῦ σχολικοῦ κήπου πρὸς καλλιέργειαν φυτῶν, παρατηρήσεις ἐπ' αὐτῶν, μεθοδικὴ καταγραφὴ τῶν παρατηρηθέντων καὶ ἀνακοινώσεις περὶ τῆς ἐξελίξεως ἐκάστου τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν. Ἀναγραφὴ ἐν τῷ προγράμματι ἰδιαιτέρων ὥρῶν πρὸς ἀνακοινώσεις τῶν παίδων, ἐλευθέρως συζητήσεις καὶ λύσεις ἀποριῶν αὐτῶν. Ἐλεύθεραι ὥραι, ἀφιέμεναι ἐν τῷ προγράμματι πρὸς αὐτοτελεῖς μελέτας τῶν παίδων ἐν τῇ μαθητικῇ βιβλιοθήκῃ καὶ ἄλλας ἀσχολίας, αὐτοβούλως ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγόμενας κ.τ.λ.

Οὐ μόνον δὲ ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ καὶ ὁ λοιπὸς σχολικὸς βίος πρέπει ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα νὰ μεταβάλλῃ μορφήν. Οὕτως ἀνάγκη οὐ μόνον νὰ συνεργάζωνται οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ μετέχωσι τῆς ὅλης ἐν τῷ σχολείῳ κινήσεως, ἀναλαμβάνοντες ποικίλας ἐργασίας, ἡ καὶ αὐτοβούλως ἐκλέγοντες καὶ ἐκτελοῦντες τοιαύτας, οἷαι ἐπὶ παραδείγματι ἡ τήρησις τῆς τάξεως καὶ καθαριότητος, ὁ διάκοσμος τῆς αἰθούσης τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ὅλου διδακτηρίου, ἡ εὐπρεπὴς συμπεριφορὰ, ἡ ἀμοιβαία ἐπικουρία, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς μαθητικῆς βιβλιοθήκης καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς, ἡ ὀργάνωσις καὶ διεξαγωγὴ σχολικῶν ἐορτῶν, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ διενέργειαν ἐκδρομῶν, ἡ θεραπεία τοῦ σχολικοῦ κήπου, ἡ συγκρότησις καὶ συντήρησις συλλογῶν φυσιογνωστικῶν καὶ ἄλλης φύσεως, ἡ συμμετοχὴ εἰς μαθητικούς συλλόγους, φιλολογικούς, μουσικούς καὶ ἄλλους, ἡ ἐκδοσις μαθητικοῦ περιοδικοῦ, ἡ εὐρεῖα ἐκτέλεσις ἔργων φιλαλληλίας κ.τ.λ. Οὕτω θὰ παύσῃ τὸ σχολεῖον νὰ εἶναι τόπος παθητικῆς μαθήσεως καὶ θὰ ἀποβῇ κέντρον ἀτομικῆς δημιουργίας καὶ ἀγωγῆς τῶν παίδων καὶ συνεργατικῆς διαθέσεως αὐτῶν. Οὕτω θὰ δημιουργηθῇ ἐν αὐτῷ ζωή, ἐκπληγάζουσα ἐκ τῶν διαφερόντων καὶ ἀναγκῶν αὐτῶν.

Σωματικὴ ἀγωγή. Πρέπει ὡσαύτως νὰ ἐνισχυθῇ καὶ συστηματοποιηθῇ ἡ σωματικὴ ἀγωγή, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνηται ἐν τῷ σχολείῳ κατὰ τὸ δυνατόν ἡ διάπλασις νέων ὑγιῶν, ἐχόντων ἐν τελείᾳ ἐξελίξει τὰ σωματικὰ ὄργανα καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ἐπιβάλλεται ἐν

πρώτοις εὐρεῖα εἰσαγωγή εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ὑγιεινῆς ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει. Διὰ καταλλήλου ρυθμίσεως τοῦ διδακτηρίου, τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, τῶν μεθόδων τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐργασιῶν τῶν παίδων ἐν τῷ σχολείῳ καὶ κατ' οἶκον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων τῆς ὑγιεινῆς πρέπει νὰ ἀποφεύγῃται πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ παραβλάψῃ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος καὶ τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Πρέπει προσέτι δι' εἰδικῶν ἀσκήσεων νὰ ἐπιδιώκηται ἡ ἐπίρροσις τῆς σωματικῆς ὑγείας καὶ ἡ ἁρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν σωματικῶν ὁργάνων καὶ λειτουργιῶν. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὁργανωθῇ συστηματικῶς ἡ ἐνέργεια ἐκδρομῶν καὶ παιδιῶν, ἀγομένων εἰς ὁργανικὸν σύνδεσμον πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Δυστυχῶς, εἰς τὰ πλεῖστα σχολεῖα ἡμῶν παραμελοῦνται τελείως τὰ σπουδαιότατα ταῦτα μέσα τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς. Καὶ εἰς ἐκεῖνα δέ, εἰς τὰ ὅποια διεξάγονται, τελεῖται ἡ ἐνέργεια αὐτῶν ἄνευ συστήματός τινος, ἐξαερωμένη κυρίως ἐκ στιγμιαίων διαθέσεων τοῦ διδασκάλου.

Ἐπιστημονικὴ παρακολούθησις τῆς σωματικῆς καὶ τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τῶν παίδων καὶ τῆς ἐπιδόσεως αὐτῶν. Ἐν πρώτοις ἐπιβάλλεται συστηματικὴ παρακολούθησις τῆς σωματικῆς καταστάσεως τῶν παίδων ὑπὸ τοῦ σχολικοῦ ἱατροῦ, ἢ, τούτου μὴ ὑπάρχοντος, ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καταλλήλως προπαιδευομένων. Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ γενικευθῶσι καὶ παρ' ἡμῖν συστηματικαὶ μετρήσεις τοῦ σώματος αὐτῶν, τελούμεναι ἐν τῷ σχολείῳ κατὰ τακτὰ διαστήματα. Εἶναι τοῦτο ἄριστον μέσον πρὸς ἐξακρίβωσιν, ἂν ἡ σωματικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις χωρῇ κανονικῶς, ἢ μή. Δυστυχῶς ὅμως καὶ ἡ ἀπαίτησις αὕτη παραμελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν, ἔνεκα δὲ τούτου ἀντὶ νὰ καλλιεργῇται ἐν αὐτοῖς καὶ προάγῃται ἡ σωματικὴ ὑγεία τῶν παίδων, ὑφίσταται αὕτη βλάβη.

Πρέπει ὡσαύτως νὰ ἐφαρμόζωνται ἡ συστηματικὴ παρατήρησις τῶν παίδων καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν χρήσει ἐπιστημονικαὶ μέθοδοι πρὸς ψυχικὴν ἀνίχνευσιν αὐτῶν, διάγνωσιν τῆς ἰδιοφυΐας αὐτῶν, τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων, ἅτινα ἕκαστος ἔχει καὶ νὰ τηρῇται φάκελλος τῆς ἀτομικότητος αὐτῶν.

Περαιτέρω εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐνδεικνυομένων μέτρων νὰ ἐπιδιώκηται ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς αὐτῶν καὶ καλλιέργεια ἐπαγγελματικῆς συνειδήσεως ¹.

Τέλος εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀντικατασταθῶσιν οἱ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντες πεπαλαιωμένοι τρόποι ἐξετάσεων καὶ παρὰ τὰς ἐξετάσεις, τὰς ἀποβλεπούσας εἰς ἐξακρίβωσιν τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ εἴδους τῶν γνώσεων τῶν μαθητῶν, νὰ

1. Ἴδε περὶ τούτου τὰ λεγόμενα ἐν τῷ κεφ. «Ὁργάνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως».

ἐφαρμόζονται καὶ αἱ νεώτεραι ψυχολογικαὶ μέθοδοι, διὰ τῶν ὁποίων δια-
γιγνώσκεται οὐ μόνον ἡ πραγματικὴ ἐπίδοσις εἰς τὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ ἡ
ὠριμότης αὐτῶν, ὁ βαθμὸς τῆς νοημοσύνης καὶ ἡ λοιπὴ ψυχικὴ κατάστασις
αὐτῶν, ὥς καὶ αἱ κλίσεις αὐτῶν. Οὕτω θὰ κατορθωθῇ, ὥστε νὰ προάγονται
ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν μόνοι οἱ πράγματι ἱκανοὶ καὶ νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς
ἕκαστον τύπον σχολείου μόνοι οἱ ἔχοντες τὰς ἰδιότητες, ὥπως ἀνταποκριθῶ-
σιν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς προβαλλομένας ὑπ' αὐτοῦ. Κατ' αὐτὸν προσέτι
τὸν τρόπον θὰ παύσωσι νὰ θεωρῶνται ὑπὸ τῶν διδασκάλων, τῶν γονέων
καὶ τοῦ κοινοῦ αἱ γνώσεις καὶ ἡ ἐξακριβωσις αὐτῶν ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς
τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασίας.

Ἡ τοιαύτη ἐπιστημονικὴ ἐπιλογὴ τῶν μαθητῶν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας κατα-
βάλλεται μεγίστη προσπάθεια εἰς τὰ σχολεῖα πασῶν τῶν ἄλλων χωρῶν καὶ ἥτις
εἶναι ἄγνωστος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σχολικῇ πράξει, ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπό-
θεσιν πρὸς ἁρμονικὴν κατανομήν τῶν πολιτῶν ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ καὶ
τοποθέτησιν ἑκάστου εἰς τὴν θέσιν, ἥτις ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φύσιν του.

Ἐν συναφείᾳ δὲ πρέπει νὰ τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν καὶ τὰ λοιπὰ ἀπαι-
τούμενα μέτρα, ὥπως διευκολύνωνται οἱ ἄποροι παῖδες, οἵτινες ὅμως εἶναι
πεπρωκισμένοι δι' ἄνωτέρων φυσικῶν ἱκανοτήτων, πρὸς ἄνετον ἄνοδον μέχρι
τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν κέντρων, τῶν ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰς
κλίσεις αὐτῶν. Οὕτω θὰ εἰσαχθῇ δικαιοσύνη εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἥτις εἶναι
ἀναγκαία προϋπόθεσις τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Οὕτω προσέτι θὰ προά-
γῃται ἡ κοινωνικὴ ἐργασία καὶ θὰ δύναται ἕκαστος νὰ καταλαμβάνῃ ἐν τῇ
κοινωνίᾳ τὴν θέσιν, τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὰς ἀτομικὰς αὐτοῦ ἱκανότητας καὶ
νὰ εἰσφέρῃ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ δι' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων.

**Λήψις ριζικῶν μέτρων πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀπαιδευσίας
καὶ τῆς ἡμιμαθείας.** Ἰδιαιτέρα προσπάθεια πρέπει νὰ καταβληθῇ πρὸς
ἐξασφάλισιν ἀνελλιποῦς φοιτήσεως πάντων τῶν ἑλληνοπαίδων εἰς τὸ δημοτι-
κὸν σχολεῖον, διότι τὰ λαμβανόμενα σήμερον παρ' ἡμῖν σχετικὰ μέτρα εἶναι
ἀνεπαρκέστατα. Μέγα πλῆθος μαθητῶν τοῦ σχολείου τούτου διακόπτει τὴν
φοίτησιν εἰς αὐτὸ ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, κυρίως δὲ μετὰ τὸ τρίτον σχολι-
κὸν ἔτος. Οὕτω δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων εἰς τὴν ἕκτην τάξιν τοῦ δημο-
τικοῦ σχολείου δὲν ἀνέρχεται οὐδὲ εἰς τὸ ἥμισυ τῶν τὸ πρῶτον ἐγγεγραφομέ-
νων εἰς αὐτό. Τὸ δ' ἔτι δεινότερον, περὶ τὰ 3 % τῶν ἔχόντων τὴν νόμιμον
ἡλικίαν πρὸς ἐγγραφὴν οὐδαμῶς ἐγγράφονται καὶ παραμένουσιν ἀναλφάβη-
τοι. Ἐὰν δὲ συνεχισθῇ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἡ κατάστασις αὕτη, θὰ παραμένῃ
σταθερῶς ἀναλφάβητον μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἡμῶν.

Οἱ παῖδες δ' οὗτοι, ριπτόμενοι εἰς τὴν βιοπάλην ἀνεργάτιστοι, ἐργά-
ζονται συνήθως ὥς γεωργοί, ἐργάται, μικροτεχνῖται, ὑπηρέται, πλανόδιοι
μικροπωληταί, οὐκ ὀλίγοι δὲ παραμένουσιν ἄεργοι, τρεπόμενοι εἰς τὸν ἀλη-
τικὸν βίον.

Ἡ τοιαύτη ὁμως κατάστασις ἐγκυμονεῖ σοβαρωτάτους κινδύνους. Οὕτως ἐπεκτείνεται ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ ἡμιμάθεια παρὰ τῷ λαῷ. Οἱ οὕτως εἰσερχόμενοι εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι ἄμοιροι καὶ τῶν στοιχειωδεστάτων γνώσεων, στεροῦνται τῆς ἀπαιτουμένης ἐπαγγελματικῆς ὥριμότητος καὶ παραμένουσιν ἀνίκανοι πρὸς ἀνεκτὴν πῶς ἐκτέλεσιν οἰουδήποτε ἔργου. Καὶ ἡ ἀπόδοσις δ' ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν εἶναι πενιχρά. Πλὴν τούτου εἶναι οὗτοι γυμνοὶ ἡθικῶν ἐφοδίων. Τέλος δὲ ἡ πρόωρος ἀσχολία περὶ τὸ ἐπάγγελμα ἐκθέτει εἰς μεγάλους κινδύνους τὴν ὑγείαν αὐτῶν καὶ ἀποβαίνει κώλυμα εἰς τὴν κανονικὴν σωματικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

Κύρια αἷτια τῆς τοιαύτης ἀθετήσεως τῶν σχολικῶν ὑποχρεώσεων εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν γονέων, λόγοι οἰκονομικοὶ καὶ ἡ μὴ ἐπιβολὴ τῶν ἀπαιτουμένων δραστηκῶν κυρώσεων. Κατ' ἀκολουθίαν ἐπιβάλλεται διαφωτισμὸς τῶν γονέων περὶ τῆς ὑψίστης σημασίας, τὴν ὁποίαν ἐνέχει διὰ τὸ μέλλον τῶν τέκνων αὐτῶν ἡ φοίτησις εἰς τὸ σχολεῖον, οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις τῶν ἀπόρων καὶ ἀδυνατούντων νὰ διατηρήσωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον (π.χ. φοίτησις δωρεάν, παροχὴ βιβλίων καὶ γραφικῆς ὕλης, παροχὴ τροφῆς τῆς μεσημβρίας, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν κ.λ.π.). Ἐπιβάλλεται προσέτι ἄγρυπνος παρακολούθησις ὑπὸ τῆς Πολιτείας τῶν φοιτήσεων εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐπιβολὴ αὐστηροτέρων κυρώσεων κατὰ τῶν παραβαινόντων τὰς διατάξεις περὶ ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσως. Δραστικὰ τοιαῦτα μέτρα θὰ εἶναι ἀπαγόρευσις διὰ νόμου τῆς ἀσκήσεως οἰουδήποτε ἔργου καὶ τοῦ διορισμοῦ εἰς οἰανδήποτε θέσιν, δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν, παντὸς μὴ ἔχοντος ἀπολυτήριον δημοτικοῦ σχολείου καὶ ὑποχρέωσις τῶν τοιούτων πρὸς στρατιωτικὴν θητείαν μακροτέραν τῆς κανονικῆς.

Τὰ σχολικὰ βιβλία. Πρὸς ὁρθὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐν τῷ σχολείῳ διδασκαλίας συμβάλλεται τὰ μέγιστα ἡ ὑπαρξὶς καταλλήλων διδακτικῶν βιβλίων. Εἰς πάντα τὰ πεπολιτισμένα κράτη ἀποτελοῦσι ταῦτα σπουδαιότατον μέσον μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς. Ἐχει δ' ἀνέλθει εἰς ἐπίζηλον σημεῖον τὸ ζήτημα παρασκευῆς αὐτῶν. Χάρις εἰς τὰς ἐφαρμοζομένας ἀρχὰς ἔχει κατορθωθῇ νὰ κυκλοφορῶσιν εἰς χεῖρας τῶν παιδων πασῶν τῶν ἡλικιῶν βιβλία, ἔχοντα καλλιτεχνικὴν ἐμφάνισιν καὶ περιεχόμενον ἀνάλογον πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτῶν, πλουτίζον τὰς γνώσεις αὐτῶν, ὑποβοηθοῦν αὐτοὺς εἰς τὰς σπουδὰς των, προάγον τὴν γλωσσικὴν των ἐξέλιξιν, ὑψοῦν τὸ φρόνημα αὐτῶν, καλλιεργοῦν τὴν ἀγάπην αὐτῶν πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὰ ἐθνικὰ ἰδανικὰ καὶ καθόλου ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀγωγὴν αὐτῶν.

Δυστυχῶς παρ' ἡμῖν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐγένοντο μεγάλα κακουργήματα. Ἐπὶ μακρὰ ἔτη συνετάσσοντο καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Πολιτείας ἐκυκλοφόρουν εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν σχολεῖα ὥς διδακτικὰ βιβλία κατασκευάσματα οἰκτρὰ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ ἔτι οἰκτρότερα κατὰ τὸ περιεχόμενον, συντελοῦντα διὰ μὲν τῆς ἀθλίας γλώσσης αὐτῶν εἰς τὴν διαστρέβλωσιν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος τῶν παιδων, διὰ δὲ τοῦ περιεχομέ-

νου των εἰς δηλητηρίαισιν τῆς ψυχῆς των. Ἐπ' ἐσχάτων κατεβλήθησαν προσπάθειαι, ὅπως ἀπομακρυνθῶσιν ἐκ τῶν σχολείων τὰ κατασκευάσματα ἐκεῖνα, τὰ κύρια αἷτια τῆς γλωσσικῆς, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναρχίας, ἣτις μαστίζει τὸν τόπον ἡμῶν. Αἱ νέαι δὲ ὁδηγαί, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων θὰ συνταχθῶσι σήμερον τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρθαὶ καὶ τὰ νέα βιβλία, ἅτινα θὰ γραφῶσι συμφώνως πρὸς αὐτάς, θὰ δεικνύωσι μεγάλην πρόοδον. Ὑπολείπεται ὅμως ἀκόμη πολλὴ ἐργασία, ὅπως ἀποκτήσωμεν καὶ ἡμεῖς διδακτικὰ βιβλία ἐφάμιλλα πρὸς τὰ ξένα. Καὶ πρέπει νὰ ληφθῶσι καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ριζικὰ μέτρα. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὰ ἀναγνωστικὰ καὶ τὰ ἄλλα σχολικὰ βιβλία, τὰ ἐπικουρικὰ τῆς διδασκαλίας, πρέπει νὰ παρασκευασθῶσι καὶ δοθῶσιν εἰς χεῖρας τῶν παίδων καὶ τῶν ἐφήβων βιβλία πηγῶν πρὸς αὐτοτελεῖς μελέτας καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη βιβλίων, διὰ τῶν ὁποίων θεραπεύονται πολλαὶ ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας διδακτικῆς, κατ' ἐξοχὴν δὲ πλουτίζονται αἱ γνώσεις, ἐνισχύεται τὸ φρόνημα, εὐρίσκει τροφήν τὸ διαφέρον καὶ ἡ πρὸς τὸ εἰδέναι ὁρμὴ αὐτῶν καὶ προάγεται ἡ αὐτοτελεῖς μελέτη καὶ αὐτενεργὸς ἔρευνα αὐτῶν.

Ἀρκοῦσιν αἱ μνημονευθεῖσαι βραχεῖαι ὑποδείξεις, ἵνα πείσωσι, πόσον ὑστεροῦμεν εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν σχολείων, τὴν τε ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν, καὶ πόσον βαρεῖα ἐργασία ἀναμένει τὸν μέλλοντα νὰ ἐπιληφθῇ τῆς διαρρυθμίσεως αὐτῆς.

B. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΛΕΩΝ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀρρένων πρέπει νὰ χωρήσῃ ἡ ὁργάνωσις τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως, ἣτις εὐρίσκεται παρ' ἡμῖν περισσότερον παρημελημένη τῆς πρώτης. Κοινὰς καὶ τετριμμένας θεωρίας θὰ ἐπανελάβανον, ἐὰν ἤθελον ἐπιχειρήσει νὰ ἀναπτύξω, ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ ὑπαρξὶς μεμορφωμένων γυναικῶν διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς οἰκογενείας καὶ πόσον σπουδαία εἶναι διὰ τὴν πρόοδον τῆς ὅλης πολιτιστικῆς ἐργασίας ἡ ἐξασφάλισις προσηκόντως ἐργαζομένων γυναικῶν. Τοῦτο ἔχει κατανοηθῇ πανταχοῦ καὶ ἰσχύει ὡς ἀξίωμα, ὅτι τοσοῦτον ὑψηλὰ ἵσταται λαὸς τις, ὅσον ὑψηλὰ εὐρίσκονται αἱ γυναῖκες αὐτοῦ. Δυστυχῶς ὅμως αὗται αἱ παγκοίνως γνωστὰὶ ιδέαι δὲν ἴσχυσαν ἀκόμη, ὥστε νὰ ὁργανωθῇ παρ' ἡμῖν, ἔστω καὶ κατὰ τρόπον ἀνεκτόν, ἡ γυναικεία ἐκπαίδευσις. Τὰ ληφθέντα μέχρι τοῦδε μέτρα περὶ συμφοιτήσεως ἀρρένων καὶ θηλέων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, περὶ ἰδρύσεως γυμνασίων τινῶν θηλέων καὶ διδασκαλείων θηλέων, τὸ ἄνοιγμα τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλων τινῶν ἀνωτέρων σχολῶν εἰς τὰ θήλεα δὲν λύουσι τὸ μέγα

τοῦτο πρόβλημα, οὐδὲ εἶναι ἱκανὰ νὰ ὑψώσωσι πρεπόντως τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τῆς ἑλληνίδος καὶ νὰ καταστήσωσι καὶ παρ' ἡμῖν τὴν γυναῖκα παράγοντα κοινωνικὸν καὶ παραγωγικὸν ἄξιον λόγου.

Ἐν τῷ ζητήματι τῆς γυναικείας ἐκπαιδεύσεως ἀνεπλήρωσαν μέχρι τινὸς τὴν Πολιτείαν διάφοροι ἰδιωτικαὶ ὁργανώσεις. Μνημονευτέα κατ' ἐξοχὴν ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία. Εἰς τὰ σχολεῖα, ἅτινα αὕτη συντηρεῖ ἐν Ἀθήναις καὶ ταῖς ἐπαρχίαις, παρεσκευάσθησαν χιλιάδες ἑλληνίδων διδασκαλισσῶν καὶ χιλιάδες ἄλλων μεμορφωμένων ἑλληνίδων. Δυστυχῶς ὁμως οἱ πόροι τῆς Ἑταιρείας δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς αὐτὴν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δρασίην της, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς ὀλίγα εἶδη σχολείων.

Ἡ ἀνεπάρκεια δὲ τῆς παρ' ἡμῖν γυναικείας ἐκπαιδεύσεως καθίσταται πολλαπλῶς αἰσθητή. Εἰς αὐτὴν ὀφείλεται, ὅτι ἡ μόρφωσις τῆς ἑλληνίδος δὲν εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἀπαιτουμένου μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Ὡσαύτως ἡ ἑλλειψὶς καταλλήλως μεμορφωμένων μητέρων εἶναι ἐν τῶν κυρίων αἰτίων, διὰ τὰ ὅποια χωλαίνει εἰς μέγαν βαθμὸν ἡ ἐν τῇ ἑλληνικῇ οἰκογενείᾳ ἀνατροφή τῶν παίδων. Δὲν κατενοήθη ἀκόμη παρ' ἡμῖν, ὅτι ἀληθὴς ἀγωγή εἶναι τι ἀδύνατον ἄνευ τῆς συμπράξεως τῆς οἰκογενείας. Ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ σπουδαιότατος παράγων τῆς διαπλάσεως τοῦ παιδὸς καὶ τὰ ἔχνη, ἅτινα ὁ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ βίος ἐγχαράττει εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, παραμένουσι πολλάκις ἀνεξίτηλα δι' ὅλου τοῦ βίου. Καὶ δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου δύνανται νὰ ἀντικατασταθῶσιν ὠρισμέναι ἐπιδράσεις τοῦ πατρὸς καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρὸς ἐπὶ τοὺς παῖδας. Ἐπομένως πρέπει διὰ καταλλήλου ρυθμίσεως τῆς γυναικείας παιδεύσεως, γενικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς, νὰ προπαρασκευάσωμεν μητέρας, ὑποβοηθούσας τὸ σχολεῖον ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀτελὴς λειτουργία τῆς παρ' ἡμῖν κοινωνικῆς μηχανῆς ἀποδοτέα σὺν ἄλλοις εἰς τὸ ὅτι ὁ εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων παραγόντων αὐτῆς, ἡ γυνή, δὲν ἔχει εὐκαιρίας εἰς τὰ σχολεῖα ἡμῶν νὰ προσλάβῃ τὰ ἐφόδια, τὰ ὀπλίζοντα αὐτὴν διὰ τὸν βίον κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν γυναικείαν φύσιν.

Ἡ ἀτέλεια δὲ τῆς μεταδιδομένης παρ' ἡμῖν γυναικείας μορφώσεως καθίσταται ἰδιαιτέρως αἰσθητή, ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν ἀστικῶν τάξεων. Αἱ ἀνήκουσαι εἰς αὐτὰς νεάνιδες, αἱ θέλουσαι νὰ ἀποκτήσωσι γενικὴν μόρφωσιν ἀνωτέραν τῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἢ νὰ παρασκευασθῶσιν ἐπαγγελματικῶς πρὸς ἐξάσκησιν ἔργου τινός, ἑλλείπει ἄλλων μορφωτικῶν ὁδῶν ἢ φοιτῶσιν εἰς τὰ διδασκαλεῖα, ἢ τρέπονται πρὸς τὸ γυμνάσιον καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον, χωρὶς πολλὰ ἐξ αὐτῶν νὰ ἔχωσι κλίσιν τινὰ πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον. Ἀλλαι φοιτῶσιν εἰς τὰς παρ' ἡμῖν λειτουργούσας ξένας σχολάς, εἰς τὰς ὁποίας οὔτε βαθεῖαν μόρφωσιν, οὔτε ἑλληνοπρεπὴ ἀγωγὴν ἀποκτῶσιν. Ἀλλαι τέλος καταφεύγουσιν εἰς ἄλλοδαπὰς διδασκαλίσσας, τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται μεταδίδουσιν ὑποπτον πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τροφήν.

Ἐπομένως ἐπιβάλλεται πλήρης ὁργάνωσις τῆς γυναικείας παιδείας καὶ ἴδρυσις πυκνοῦ δικτύου γυναικείων σχολείων γενικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι πρέπον νὰ ἀποτελέσῃ ἡ γυναικεία ἐκπαίδευσις πιστὸν ἀντίγραφον τῆς τῶν ἀρρένων, ἀνάγκη αὕτη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ βαθείας μελέτης τοῦ γυναικείου προβλήματος, ὡς τοῦτο ἐμφανίζεται παρ' ἡμῖν ἀπὸ παιδαγωγικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, καὶ ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς βιολογικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἐρεῦνης περὶ τῆς γυναικός. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἡ γυνή, ἂν καὶ δὲν ὑπολείπεται τοῦ ἀνδρός κατὰ τὴν νοητικὴν κατάστασιν, εἶναι ἐν τούτοις διάφορος ἐκείνου τὴν φύσιν. Πολλοὶ βιολόγοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ἕκαστον κύτταρον τοῦ σώματος αὐτῆς καὶ ἕκαστον σύστημα τοῦ ὁργανισμοῦ αὐτῆς, ἰδίᾳ δὲ τὸ νευρικόν, φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ φύλου. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι πλάνη τῶν ἄκρων φεμινιστῶν, ἀξιούντων, ὅπως ἀμφοτέρω τὰ φύλα τυγχάνωσι τῆς αὐτῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως καὶ ἀναλαμβάνωσι τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις ἐν τῷ βίῳ. Αἱ γυναῖκες πρέπει νὰ ἐξελίσσωσι τὰς δεξιότητας αὐτῶν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς φύσεως αὐτῶν καὶ νὰ ἀναλαμβάνωσιν ἐν τῇ ἐξυπηρετήσῃ τοῦ πολιτισμοῦ ἀποστολήν, ἀποκλίνουσαν ἐν πολλοῖς τῆς τοῦ ἀνδρός. Ἄλλως τε ἡ κυρία ἀποστολὴ αὐτῶν ἀναγνωρίζεται ὡς ὑπερτέρα τῆς τοῦ ἀρρενος φύλου.

Τὰ ζητήματα ταῦτα δὲν μελετῶνται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς γυναικείας μορφώσεως θεσπισθέντα φέρουσι τὸν χαρακτήρα τοῦ τυχαίου καὶ τοῦ προχείρου.

Τότε μόνον θὰ θέσωμεν ἀσφαλῆ θεμέλια τῆς γυναικείας μορφώσεως καὶ τῆς πρεπούσης ὁργανώσεως αὐτῆς, ὅταν λάβωμεν ὡς βάσιν τὰ ἐπόμενα ζητήματα : α) Ποία ἡ φύσις τῆς γυναικός γενικῶς καὶ τῆς ἑλληνίδος ἰδιαιτέρως, ἡ σωματικὴ καὶ ἡ ψυχικὴ ἐξέλιξις αὐτῆς καὶ αἱ ἰδιορρυθμίαι αὐτῆς, αἱ διαστέλλουσαι αὐτὴν τοῦ ἀνδρός καὶ (β) ποία ἡ ἐκ τῆς ἱστορίας, τῶν ἡθῶν, ἐθίμων, τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν ἡμῶν ἀρμόζουσα θέσις εἰς τὴν ἑλληνίδα ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ.

Καὶ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μελέτης τῶν πορισμάτων τούτων θὰ δυνηθῶμεν νὰ λάβωμεν θέσιν ἀσφαλῆ ἐπὶ πλείστων ζητημάτων, οἷα τὰ ἐπόμενα : α) Πρέπει νὰ συνδιδάσκωνται ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ κατὰ τίνας ἡλικίας ἐπιτρέπεται τοῦτο ; β) Ποία τὰ ἀναγκαιοῦντα παρ' ἡμῖν ἰδιαίτερα σχολεῖα γυναικείας γενικῆς μορφώσεως καὶ τίς ἡ προσήκουσα ὁργάνωσις αὐτῶν ; γ) Κατὰ τί πρέπει νὰ διαφέρωσι τὰ προγράμματα τῶν σχολείων τῆς γυναικείας μορφώσεως ἀπὸ τῶν προγραμμάτων τῶν ἀντιστοίχων σχολείων τῶν ἀρρένων ; Ἰδίως δὲ τίνα ἰδιαίτερα μαθήματα πρέπει νὰ περιλαμβάνωνται εἰς αὐτὰ καὶ τίνων γνώσεων καὶ δεξιοτήτων ἐνδείκνυται ἰδιαίτερα θεραπεία πρὸς προπαρασκευὴν τῶν θηλέων διὰ τὰ κύρια ἔργα τῆς γυναικός, οἷα εἶναι τὸ τῆς μητρὸς καὶ παιδαγωγοῦ τῶν τέκνων της καὶ τὸ τῆς δεσποίνης τοῦ οἴκου ;

δ) Τίνα ἄλλα μέτρα πρέπει νὰ ἐφαρμόζωνται πρὸς ἀγωγήν τῶν θηλέων ; ε) Ποῖα τὰ ἀπαιτούμενα σχολεῖα γυναικείας ἐπαγγελματικῆς παιδεύσεως καὶ τίς ἡ προσήκουσα ὀργάνωσις αὐτῶν ; ς) Πρέπει νὰ ἀνοιχθῶσι τελείως εἰς τὰ θήλεα αἱ θύραι τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνωτάτων σχολῶν ; Τίνων μέτρων ἡ ἐφαρμογὴ ἐνδείκνυται, ὅπως ἀσφαλισθῇ ἡ εἰς τὰ ἰδρύματα ταῦτα φοίτησις μόνων τῶν φύσει καταλλήλων νεανίδων πρὸς τοιαύτας σπουδὰς ; ζ) Πρέπει νὰ συνυπηρετῶσιν ἐν τοῖς αὐτοῖς σχολείοις ὥς διδάσκαλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ ἐν ποίᾳ ἀναλογίᾳ ; κ.τ.λ.

Η ΣΥΝΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΑΙ ΘΗΛΕΩΝ

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ περιορίσωμεν τὸν λόγον εἰς τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω τεθέντων ζητημάτων, ἃν πρέπει νὰ συνδιδάσκωνται ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ κατὰ τίνας ἡλικίας ἐπιτρέπεται τοῦτο. Τὸ ζήτημα τοῦτο συνδέεται ἀμεσώτατα πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν σχολείων καὶ ἀποτελεῖ ἐν τῶν φλεγόντων ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ διίστανται αἱ γνώμαι τῶν εἰδικῶν, οἵτινες ἔχουσι διαιρεθῇ εἰς δύο ὁμάδας. Ἡ μία ὑπερμαχεῖ τῆς ἰδέας, ὅτι πρέπει νὰ τυγχάνωσι κοινῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἄρρενα καὶ θήλεα, ἡ δ' ἑτέρα θεωρεῖ ὀρθότερον νὰ λειτουργῶσιν ἰδιαίτερα σχολεῖα δι' ἑκάτερον τῶν φύλων. Προβάλλονται δὲ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν γνωμῶν τούτων ἐπιχειρήματα ποικίλης φύσεως, ἠθικά, ἱατρικά, παιδαγωγικά, ψυχολογικά, κοινωνιολογικά κ.τ.λ.

Ἐπιχειρήματα φερόμενα ὑπὲρ τῆς συνεκπαιδεύσεως. 1. Αἱ σύγχρονοι κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις ἀναγνωρίζουσιν εἰς τὴν γυναῖκα ἴσα δικαιώματα πρὸς τὰ τοῦ ἀνδρός. Ἐν κοινωνίᾳ δημοκρατικῇ, ἐμφορουμένη ἀνθρωπιστικῶν ἀρχῶν, δεόν νὰ τυγχάνῃ ἡ γυνὴ παντὸς σεβασμοῦ καὶ πάσης ἀναγνωρίσεως, ὀφειλομένης εἰς τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Ὁ σεβασμὸς δὲ οὗτος καὶ ἡ ἀναγνώρισις αὕτη πραγματοποιοῦνται, ὅταν παρέχεται εἰς αὐτὴν ἡ ἐλευθερία νὰ μετέχῃ ἐν μέτρῳ ἴσῳ πρὸς τὸν ἄνδρα τῶν κοινῶν προσπαθειῶν πρὸς πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ὅμως εἶναι ἀναγκαῖα ἐκπαιδεύσεις αὐτῆς ὁμοίαι πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρός, ὕψωσις αὐτῆς μέχρι τοῦ αὐτοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου. Μόνον οὕτω θὰ καταστῇ αὕτη ἱκανὴ ἐργάτις τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ μόνον οὕτω θὰ ἀποβῇ σύντροφος ἀξία τοῦ ἀνδρός, δυναμένη νὰ συνεργάζεται μετ' αὐτοῦ, κατανοῇ τὰς ἐργασίας του, συμμερίζεται τοὺς στοχασμούς του καὶ ὑποβοηθῇ τὰς προσπάθειάς του.

2. Ἡ συνεκπαίδευσις ἀρρένων καὶ θηλέων εἶναι θεσμὸς φυσικώτερος. Ἄνθρω καὶ γυνὴ τυγχάνουσι φύσει προωρισμένοι πρὸς συμβίωσιν. Ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ ζῶσιν ὁμοῦ ἄρρενα καὶ θήλεα καὶ διὰ τῆς κοινῆς πατρικῆς καὶ μητρικῆς μερίμνης αὐξάνονται καὶ παιδαγωγοῦνται. Καὶ βραδύτερον δέ, ἐνήλικες γινόμενοι, φέρονται φύσει πρὸς συμβίωσιν καὶ συνεργασίαν ἐν τε τῷ

οἴκῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐπομένως καὶ ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἐκπαίδευσις αὐτῶν πρέπει νὰ διατηρῇ τὴν αὐτὴν φυσικὴν μορφήν.

3. Διὰ τῆς κοινῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἀναπτύσσονται μεταξὺ ἀρρένων καὶ θηλέων ἐνωρὶς σχέσεις ὀρθαί, φυσικαί, εἰλικρινεῖς, ἐπιβραδύνουσαι τὴν ἔκρηξιν σφοδρῶν συναισθημάτων καὶ τὴν ἐμφάνισιν ἀνωμάτων ἐκδηλώσεων.

4. Ἀναπτύσσεται ὡσαύτως κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον μεταξὺ τῶν παίδων τῶν δύο φύλων ἁμιλλα ἐπωφελεστάτη εἰς ἀμφοτέρα. Ἐκαστος καταβάλλει προσπάθειαν, ὅπως μὴ ὑπολειφθῇ τῶν ὁμηλίκων τοῦ ἑτέρου φύλου, ἐντείνει τὰς δυνάμεις, παρακολουθεῖ μετ' ἐντεταμένης προσοχῆς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λοιπὴν ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασίαν, ἔτοιμος καὶ πρόθυμος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἱκανότητά του. Τοῦτο δὲ διευκολύνει καὶ ὑποβοηθεῖ τὴν πρόοδον. Ἐχει παρατηρηθῇ, ὅτι παῖδες νωθροὶ καὶ ἀμελεῖς ἀποτινάσσουσι κατὰ μικρὸν ἐν συνδιδασκαλίᾳ μετὰ θηλέων μέγα μέρος τῆς πρότερον κατεχούσης αὐτοὺς νάρκης.

5. Διὰ τῆς συνεκπαιδεύσεως διευκολύνεται μεγάλως ἡ ἀγωγή τῶν παίδων καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως. Ἀσκεῖται δηλαδὴ ἐπίδρασις τοῦ ἑνὸς φύλου ἐπὶ τὸ ἕτερον ἐπωφελεστάτη εἰς ἀμφοτέρα, αἴρουσα πολλὰς μονομερείας ἑκάτερου καὶ ἐξυψοῦσα τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Ἐν πρώτοις τὰ ἄρρενα προσπάθουσιν ἐνώπιον τῶν θηλέων νὰ κρατῶσιν ἑαυτῶν, ἀποφεύγουσι βιαιότητας καὶ παραφορὰς οἰκείας εἰς τὴν φύσιν των καὶ καθόλου φροντίζουν νὰ ἀποκρύπτωσι τρωτὰ σημεῖα καὶ νὰ ἐπιδεικνύωσι τὰς ἀγαθὰς αὐτῶν ιδιότητας. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἀποβάλλουσι μέρος τῆς τραχύτητος καὶ ἀγροικίας, ἣτις φύσει ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς, καθιστάμενα μᾶλλον εὐπροσήγορα, κομψότερα τὴν συμπεριφορὰν, ἁβρότερα τοὺς τρόπους, λεπτότερα τὰ ἥθη.

Ἀφ' ἑτέρου τὰ θήλεα ἀποτρίβουσι πολὺ τῆς θηλυπρεπείας καὶ δειλίας αὐτῶν. Καθίστανται ὀλιγώτερον αἰσχυνηλά, σεμνότυφα, φιλάρεσκα καὶ προσλαμβάνουσι διὰ τῆς ἀναστροφῆς μετὰ τῶν παίδων τοῦ ἑτέρου φύλου ἀσφάλειαν, ἀνεξαρτησίαν, τόλμην, δραστηριότητα, ὕψος ἀρρενωπὸν καὶ εἰλικρινές. Διὰ τοῦτο δ' ὀρθότατα παρατηρήθη, ὅτι τὸ ἄρρεν ἢ τὸ θῆλυ, ὅπερ δὲν ἠτύχησε νὰ ἔχῃ ἀδελφὸν ἢ ἀδελφήν, ἀλλ' ἠῤῥξήθη μόνον, διαγιγνώσκεται, ἔχον μονομερείας καὶ ἀτελείας, οἶαι αἱ προμνημονευθεῖσαι.

6. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διανοητικῆς ἀπόψεως ἀποβαίνει εὐεργετικὴ εἰς ἀμφοτέρα τὰ φύλα ἡ κοινὴ ἀγωγή καὶ διδασκαλία. Οὕτω τὸ θῆλυ, ὃν ὠριμώτερον τοῦ ἄρρενος καθ' ὠρισμένους ἐποχάς, συμπληροῖ ἀτελείας αὐτοῦ. Ὡσαύτως ἡ χαρακτηρίζουσα τὸ θῆλυ διαίσθησις συμπληροῖ πολλάκις τὴν κριτικὴν τάσιν τοῦ ἄρρενος κ.τ.λ.

7. Πανταχοῦ, ὅπου τελεῖται κοινὴ ἀγωγή ἀρρένων καὶ θηλέων κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ὑγιоῦς οἰκογενειακοῦ βίου, συμβάλλεται αὕτη πρὸς ἡθικοποίησιν τῶν παίδων. Εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπομάκρυνσις τῶν δύο

φύλων καὶ τὸ ἕνεκα ταύτης ἀναπτυσσόμενον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων θέλητρον τοῦ ἀγνώστου, τοῦ καινοφαινοῦς, ἐπιδρῶσιν ἐπ' αὐτοὺς διεγερτικῶς, ἐξάπτουσι τὴν φαντασίαν, ἐγείρουσι προώρως τὰς γενετηρίους ὁρμὰς καὶ παρωθοῦσι πρὸς ἀνήθικα διανοήματα καὶ παραβόλους πράξεις. Διὰ τοῦτο ὁ χωρισμὸς ἀρρένων καὶ θηλέων καὶ ἡ ἐν ἰδιαιτέροις σχολείοις ἐκπαίδευσις αὐτῶν ἐγκλείει σοβαροὺς κινδύνους καὶ καθιστᾷ ἐπικινδύνους ἠθικῶς τὰς σπανίας συναντήσεις τῶν οὕτως ἀνατρεφομένων. Παραδείγματα ἔστωσαν τὰ λαμβάνοντα χώραν ἐν πολλοῖς οἰκοτροφείοις, ἐν οἷς παρατηροῦνται συχνάκις ἀνωμαλίας, οἷαι παράλογα παίγνια τῆς φαντασίας, κρυφία ἀλληλογραφία καὶ μυστικαὶ συναντήσεις, ἀννανισμοί, κρούσματα ὁμοφιλοφιλίας κ.τ.λ.

Τουναντίον ἐν τοῖς μικτοῖς σχολείοις οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἐλαττοῦνται, ἢ καὶ ὅλως ἐκλείπουσιν. Ἡ συχνотάτη ἐπικοινωνία ἀρρένων καὶ θηλέων, ἡ ἀμοιβαία γνωριμία αὐτῶν, περιορίζουσι τὴν φαντασίαν καὶ ἐπιδρῶσι κατασταλτικῶς ἐπὶ τὰς γενετηρίους ὁρμὰς. Πλὴν δὲ τούτου ἡ ἀνάληψις κοινῶν ὑποχρεώσεων, ἡ πνευματικὴ συνεργασία, ἡ ἀσχολία περὶ ἰδανικώτερα πιέζουσι τὰς ὁρμὰς καὶ ἀπομακρύνουσι τὴν διάνοιαν ἀπὸ τοῦ ὕλιστικοῦ.

8. Διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀναστροφῆς ἐν τῷ μικτῷ σχολείῳ οἱ παῖδες τῶν δύο φύλων ἔχουσιν εὐκαιρίας νὰ γνωρίσωσι, κατανοήσωσι καὶ ἐκτιμήσωσιν ἀλλήλους. Τοῦτο δὲ πλὴν τῆς ἠθικῆς ἐπιδράσεως ἀποβαίνει πολλαχῶς ἐπωφελέστατον διὰ τε τὸν οἰκογενειακὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἡ σημερινὴ ζωὴ, ὥς ἔχει διαμορφωθῇ, θέτει εἰς ἄμεσον σύνδεσμον τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις πλὴν τῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ. Ἐπομένως εἶναι σκόπιμον, ἵνα ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας παρέχωνται εἰς αὐτοὺς εὐκαιρίαι νὰ γνωρίσωσιν ἀλλήλους, κρίνωσιν ἀλλήλους καὶ συνεργάζωνται. Προσέτι δὲ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δύνανται νὰ συνάπτωνται καὶ συνοικέσια, στηριζόμενα ἐπὶ βάσεως σταθερωτέρας καὶ εὐγενεστερας ἐκείνης, ἣτις ἐξαρτᾷ τὸ συνοικέσιον ἐκ τοῦ συμφέροντος, ἢ τῆς τυφλῆς καὶ ἐφημέρου συμπαιθείας.

9. Ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς μικτοῖς σχολείοις διευκολύνει ποικιλοτρόπως τὴν διδακτικὴν ἐργασίαν καὶ ἔχει ἐπακόλουθα ἀδρότερα τῆς μεταδιδομένης ἐν σχολείοις χωριστοῖς. Οὕτω καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἀπὸ πλειόνων ἀπόψεων ἐπεξεργασίαν πολλῶν διδασκομένων γνώσεων καὶ συμβάλλεται πρὸς βαθυτέραν κατανόησιν αὐτῶν.

10. Ἐν τοῖς χωριστοῖς σχολείοις καλλιεργεῖται ὥς τὰ πολλὰ μόνη ἡ διάνοια τῶν παίδων. Ἐν τοῖς μικτοῖς ὅμως διευκολύνεται τὰ μέγιστα καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς καρδίας, τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βουλήσεως.

Οὕτως, ἵνα ἐπαναλάβωμεν τοὺς λόγους τῆς κυρίας P a r d é, εἰδικῶς ἀσχοληθείσης περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα, (ἡ συνεκπαίδευσις, ὅταν λειτουργῇ ἐντὸς ὑγιοῦς ἀτμοσφαίρας καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν διδασκάλων, ἐχόντων ὑψηλὰς ἠθικὰς ἀντιλήψεις καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς παιδικῆς ψυχῆς, δύναται νὰ

παράσχη ἀποτελέσματα, ἅτινα δὲν ἀναμένει τις ἀπὸ τὰς μεθόδους, τὰς στηριζομένας ἐπὶ τῆς δυσπιστίας καὶ τῆς ἀγνοίας.

Λόγοι φερόμενοι κατὰ τῶν μικτῶν σχολείων. 1. Ὁ διαρκὲς συγχρωτισμὸς ἀρρένων καὶ θηλέων ἐγκλείει σοβαροὺς ἠθικοὺς κινδύνους, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡβης, καθ' ἣν οἱ νέοι δὲν ἔσχον ἀκόμη πλήρη συνείδησιν ἑαυτῶν, δὲν ἔχει ἀκόμη ἐξελιχθῆ ἑπαρκῶς ἡ κρίσις αὐτῶν καὶ ὁ ὁργανισμὸς αὐτῶν εὐρίσκεται ἐν διεγέρσει. Ἐν τοιούτῳ περιβάλλοντι οἱ παῖδες διατελοῦσιν εἰς διαρκεῖς ἐσωτερικὰς ταραχάς, ἀποβάλλουσι τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν γαλήνην καὶ ἡ διάνοια αὐτῶν ἀπομακρύνεται τῶν ἐργασιῶν τοῦ σχολείου. Παρὰ πολλοῖς δὲ ὁ συγχρωτισμὸς οὗτος προκαλεῖ καὶ σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἀφυπνίζει προώρως τὰς γενετηρίου ὁρμὰς καὶ ἐξωθεῖ πρὸς ἀνηθικότητα. Ὡς ἀπόδειξις τούτου φέρονται σοβαρὰ σκάνδαλα, ἅτινα πολλάκις λαμβάνουσι χώραν ἐν μικτοῖς σχολείοις. Πλὴν δὲ τούτου, ὅταν θὰ φθάσωσιν οἱ παῖδες εἰς ὥριμον ἡλικίαν, εἶναι καταπεπονημένοι καὶ ἄνευ ἐπιθυμίας συζυγικοῦ βίου. Καθόλου εἰπεῖν, τὸ μικτὸν σχολεῖον ἀποβαίνει πᾶν ἄλλο, ἢ κέντρον ἐπιμελοῦς ἐργασίας καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς.

2. Διὰ τῆς συνδιδασκαλίας ἐκτίθεται εἰς σοβαρὸν κίνδυνον ἡ ὑγεία τῶν παίδων. Ἡ διαρκὲς καὶ ἐντεταμένη ἀμιλλα μεταξὺ τῶν δύο φύλων, ἥτις συνήθως ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς μικτοῖς σχολείοις, ἐξαδυνατίζει καὶ ἐκνευρίζει τοὺς παῖδας καὶ δύναται ἔνεκα τούτου νὰ ἀποβῇ κώλυμα εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν. Κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰ θήλεα ὑπόκεινται εἰς τὸν κίνδυνον τούτον. Ταῦτα εἶναι κατὰ κανόνα σωματικῶς ἀσθενέστερα τῶν ἀρρένων καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτῶν εἶναι μᾶλλον ἀνώμαλος, ἢ ἡ τῶν ἀρρένων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡβης. Ἐνεκα δὲ τούτου ἔχουσιν ἀνάγκην μεγάλης μερίμνης καὶ ἐπιβάλλεται ἡ καθ' ὥρισμένας ἐποχὰς ἀποφυγὴ πάσης καταπονήσεως αὐτῶν. Αἱ ἐνδεδεχεῖς ὁμως σπουδαὶ καὶ ἡ συνεχὴς ἀμιλλα πρὸς τὰ ἄρρενα κατὰ τὸν χρόνον τοῦ μαθητικοῦ βίου φθείρουσι τὴν ὑγείαν αὐτῶν καὶ μειοῦσι μέγας, ἢ καὶ καταστρέφουσι τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν τῶν κυττάρων αὐτῶν¹.

1. Τούτου ἀπόδειξιν παρέχουσιν ἔρευναι, γενόμεναι ἐν διαφόροις χώραις. Οὕτως ἐν πολλοῖς μικτοῖς σχολείοις τῆς Φιλλανδίας ἐπιστοποιήθη ὑπὸ τοῦ P i r r i n g ἡ ὑπαρξίς παρὰ τοῖς θήλεσιν ἀναιμίας, γενικῆς ἀτονίας, ἐμμόνων κεφαλαλγιῶν κ.τ.τ. Ἀπεδείχθη προσέτι ἐπίσχεσις τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως, ἰδίᾳ δὲ στασιμότης καὶ ἔστιν ὅτε καὶ μείωσις τοῦ βάρους τοῦ σώματος κατὰ τοὺς μῆνας, κατὰ τοὺς ὁποίους λαμβάνει χώραν ἡ εἰς τὸ μικτὸν σχολεῖον φοίτησις. Ὡσαύτως κατὰ παρατηρήσεις τοῦ H e r t e l ἐν Κοπεγχάγῃ τὰ θήλεα καθ' ἅπαντα τὰ σχολικὰ ἔτη ἀντιτάττουσι μικροτέραν ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἐπιβλαβῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων, ἢ τὰ ἄρρενα. Οὕτως ἡ θνησιμότης διαρκούντος τοῦ σχολικοῦ βίου καὶ ἰδίᾳ περὶ τὸ 13ον ἔτος εἶναι μεγίστη παρὰ τοῖς θήλεσιν. Κατ' ἐρέυνας προσέτι τοῦ P a l m b e r g, καθηγητοῦ τῆς Ἰατρικῆς ἐν H e l s i n g f o r s, ἐκ τῶν νεανίδων, αἵτινες ἐπισκέπτονται τὰ ἀνώτερα σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἐν Φιλλανδίᾳ, πλείονες τοῦ ἡμίσεος ἀναγκάζονται

3. Διὰ τοῦ διαρκοῦς συγχρωτισμοῦ ἀποβάλλουσι τὰ τε ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα πολυτίμους ιδιότητας, διακρινούσας τὸ φύλον αὐτῶν, τὰ μὲν θήλεα σεμνότητα καὶ γλυκύτητα, τὰ δὲ ἄρρενα ἐνεργητικότητα καὶ παρρησίαν.

4. Οἱ μὴ ἀποδεχόμενοι πλήρη ἐξίσωσιν τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα ἐν τῇ παλαίστρᾳ τοῦ βίου, οἱ ἀντιτιθέμενοι εἰς τὴν ιδέαν ὁμοιομόρφου συμμετοχῆς ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ, φέρουσι κατὰ τῶν μικτῶν σχολείων καὶ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ὁ διάφορος προσορισμὸς ἐκάστου φύλου ἔχει ἐπακόλουθον καὶ διαφορὰν ἐν τῇ παρασχετέᾳ εἰς ἑκάτερον μορφώσει. Λέγεται προσέτι, ὅτι πολλαὶ γνώσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρέχωνται ὁμοιομόρφως εἰς τε τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα ἔνεκα τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. Ἐπὶ παραδείγματι οἱ διδάσκοντες φυσικὰ μαθήματα, ἱστορίαν, θρησκευτικὰ καὶ οἱ ἐρμηνεύοντες συγγραφεῖς εὗρισκονται πολλάκις πρὸ διλήμματος. Ὅφειλουσι νὰ ἀποσιωπήσωσι γνώσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐπιτρέπει ἡ εὐσχημοσύνη νὰ ἐκθέσωσιν ἐνώπιον ἀκροατηρίου μικτοῦ ἐξ ἀρρένων καὶ θηλέων, ἐχόντων οὕτω τρυφερὰν ἡλικίαν. Ἐν τῇ περιπτώσει ὅμως ταύτῃ ἡ διδασκαλία ἀπόλυσι τὸ γνῶρισμα τῆς ἀκριβείας. Ἀντιθέτως, ἂν θελήσωσι νὰ τηρήσωσιν ἀκρίβειαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, θὰ προσκόψωσιν εἰς ἀπαιτήσεις τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς.

5. Ὑψιστον ἀξίωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι οὐχὶ πνευματικὴ ἰσοπέδωσις τῶν ἀτόμων, ἀλλ' ἡ καλλιέργεια τῶν ἐμφύτων προδιαθέσεων ἐκάστου καὶ οὕτως ἡ πλήρης ἐξέλιξις τῆς ἀτομικότητος αὐτῶν. Μόνα τὰ ἄτομα, ἅτινα ἔχουσιν ἀναπτύξει τὰ δῶρα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπροικίσθησαν ὑπὸ τῆς φύσεως, εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐργάζωνται δημιουργικῶς καὶ νὰ εἰσφέρωσι πρὸς προαγωγὴν τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ὅμως δεδομένον, ὅτι ὑπάρχουσιν οὐσιώδεις διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Ἐκάτερον ἔχει ἰδιαιτέρας χαρακτηριστικὰς ιδιότητας, αἵτινες προσδίδουσιν εἰς αὐτὸ ἴδιον ἀποτύπωμα. Ἐπιβάλλεται δὲ ἡ διατήρησις, ἐνίσχυσις καὶ πλήρης ἐξέλιξις τούτων τῶν ἰδιαιτέρων ιδιοτήτων ἐκάστου φύλου, διότι μόνον οὕτω θὰ δύνανται ἄνδρες καὶ γυναῖκες νὰ μετέχωσι τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας δι' ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτῶν. Καὶ μόνον οὕτω θὰ κατορθοῖ ἡ γυνή, χρησιμοποιοῦσα σκοπίμως τὰς χαρακτηριστικὰς ιδιότητας τοῦ φύλου της, νὰ ἀναπληροῖ τὸν ἄνδρα καὶ παράγῃ ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὁποῖον οὗτος τυγχάνει φύσει ἀνίκανος.

Τὸ ἀξίωμα ὅμως τοῦτο τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀτομικότητος εἶναι ἀδύνατον νὰ τύχῃ θεραπείας ἐν σχολείοις, ἐν τοῖς ὁποίοις συνδιδάσκονται τὰ θήλεα

νὰ διακόψωσι τὰς σπουδὰς των. Καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν δ' οὐκ ὀλίγαι πράττουσι τὸ αὐτὸ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ὅμοιαι παρατηρήσεις, γινόμεναι ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τοῦ E. H. Clarke, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Harvard καὶ ἄλλων, κατέληξαν εἰς τὰ αὐτὰ πορίσματα.

μετὰ τῶν ἄρρενων. Ἐν αὐτοῖς ἰσοπεδοῦνται οἱ παῖδες καὶ πιέζονται αἱ ἰδιαιτέρας ἰδιότητες ἐκάστου φύλου. Οὕτω δ' ἐκφυλίζεται ὁ τε ἀνδρικός καὶ ὁ γυναικεῖος τύπος ἐπὶ μεγίστη βλάβῃ τοῦ πολιτισμοῦ.

6. Τὸ ἰσχυρότατον ὅμως ἐπιχείρημα, τὸ φερόμενον κατὰ τῶν μικτῶν σχολείων, εἶναι τὰ πορίσματα τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν περὶ τῆς φύσεως τοῦ παιδὸς καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ. Τὸ σύστημα τῶν μικτῶν σχολείων ἐπιδιώκει κοινούς σκοποὺς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας διὰ τε τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα καὶ ἐφαρμόζει τὰ αὐτὰ μέσα. Ἵνα ὅμως δικαιολογῇται τοιαύτη ὁμοιόμορφος ἀνατροφή τῶν παιδῶν κατὰ πάσας τὰς σχολικὰς βαθμίδας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰσχύῃ ὥς προϋπόθεσις, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ φύλα ἔχουσιν ὁμοίαν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑφὴν καὶ ὅτι ἡ ἐξέλιξις ἀμφοτέρων χωρεῖ κατὰ τὸν αὐτὸν ρυθμόν. Πράγματι δὲ τοιαύτη ἀντίληψις ἐκράτει ἐπὶ αἰῶνας. Τὸ θῆλυ ἔθεωρεῖτο ὡχρὸν ἀποτύπωμα τοῦ ἄρρενος, ὕστεροῦν μὲν αὐτοῦ ἐν πολλοῖς, ἔχον ὅμως τὰς αὐτὰς μετ' ἐκείνου ἰδιότητας καὶ ἐξελισσόμενον ὁμοίως.

Ἄλλ' αἱ νεώτεραι παιδολογικαὶ ἐρευναι κατέρριψαν ὥς πεπλανημένην τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀποδείξασαι, ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ διαφέρουσιν ἀλλήλων οὐσιωδῶς κατὰ τε τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν ὑφὴν πολλῶν δεξιοτήτων¹. Ὁ σωματικὸς ὁργανισμὸς τοῦ θήλεος διαφέρει ἐν πολλοῖς τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ ἄρρενος καὶ ἐξελίσσεται ἐν διαφόρῳ ρυθμῷ. Καὶ ἡ ἰδιαιτέρα ψυχικὴ κατάστασις ἑκατέρου τῶν φύλων, ὁ διάφορος τρόπος τῆς φυσικῆς ὑπ' αὐτῶν εἰσδοχῆς τῶν γνώσεων, ἡ διαφορὰ τῶν κλίσεων, διαφορόντων, ἐπιθυμιῶν αὐτῶν δὲν ἐπιτρέπουσιν, ὅπως δι' ἅπαντος τοῦ σχολικοῦ βίου διδάσκωνται ἄρρενα καὶ θήλεα τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ἡ κοινὴ διδασκαλία τὸ μὲν θὰ ἐξέθετεν εἰς σοβαρὸν κίνδυνον τὴν ὑγείαν τῶν παιδῶν, τὸ δὲ θὰ ἐματαίου καὶ τὰς μάλιστα εὐσυνειδήτους προσπάθειάς πρὸς εἰσδοχὴν, βαθυτέραν ἐπεξεργασίαν καὶ κατανόησιν τῶν γνώσεων καὶ ἐμπέδωσιν αὐτῶν.

Ἡμέτεραι ἀπόψεις. Ἐπαναλαμβάνομεν τὸ καὶ ἄνωτέρω ρηθέν, (ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιζητῇται διὰ μονομεροῦς θεωρητικῆς ἐξετάσεως ἀπόκρισις εἰς τὸ ἐρώτημα, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ καὶ σκόπιμος ἢ μὴ ἡ συνεκπαίδευσις. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀποβαίνη αὕτη θεσμὸς φυσικὸς καὶ οὐχὶ τεχνητός, ἐπιβαλλόμενος τυπικῶς, εἶναι ἀνάγκη νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἐν πρώτοις τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα περὶ τῆς φύσεως ἄρρενων καὶ θηλέων καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Παραλλήλως δ' ἐπιβάλλεται νὰ ἐξετάζωνται τὰ ἥθη τοῦ λαοῦ, αἱ παραδόσεις αὐτοῦ, ἡ κοινωνικὴ ὥριμότης αὐτοῦ, αἱ παρ' αὐτῷ ἄρχουσαι κοινωνικαὶ συνθῆκαι. Ἀνάγκη προσέτι νὰ συνεξετάζηται ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ παραδείγματι λαοὶ μεσημ-

1. Περὶ τῶν διαφορῶν τούτων ἴδε τὰ λεγόμενα κατωτέρω, ἐν κεφ. «Ἡμέτεραι ἀπόψεις».

βρινοί, παρ' οἷς ἡ ἐφηβεία ἐκρήγνυται ἔνωρις καὶ ὁ συναισθηματικὸς βίος εἶναι ἰσχυρότερος, δὲν εἶναι ἐν ὁμοίῳ βαθμῷ ἐπιτήδειοι πρὸς συνεκπαίδευσιν, ὥς οἱ ζῶντες εἰς βόρεια κλίματα. Λαμβανομένων τούτων ὑπ' ὄψιν, θὰ ἀποβαίνη ἡ ἀγωγή τῆς γυναικὸς πράγματι φυσική, προοδευτική, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ συντηρητική, μὴ ἀπομακρυνομένη τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ἀπορρίπτουσα τὰς παραδόσεις αὐτοῦ.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς παρ' ἡμῖν κοινωνικὰς συνθήκας, τὰ πορίσματα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ ἐν ἄλλαις χώραις καὶ τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης περὶ τῆς φύσεως τῆς γυναικὸς καὶ τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, καταλήγομεν εἰς τὰ ἐπόμενα συμπεράσματα :

* 1. Ἡ παρασχετέα εἰς τὴν σύγχρονον ἑλληνίδα μόρφωσις πρέπει νὰ εἶναι πλουσία καὶ πολυμερής, ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτὴν νὰ ὑψωθῇ μέχρι τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἀνδρικὸν φύλον καὶ νὰ ἀσκήσῃ ἐπιτυχῶς τὴν ἀποστολὴν, τὴν ὁποίαν αἱ σύγχρονοι ἀντιλήψεις καὶ αἱ δημιουργηθεῖσαι ἀνάγκαι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐπιβάλλουσιν εἰς αὐτὴν ἐντὸς τοῦ οἴκου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ.

2. Προβάλλοντες ὅμως τὴν ἀπαίτησιν ἐξυψώσεως τῆς ἑλληνίδος μέχρι τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀρρένων, δὲν νοοῦμεν, ὅτι ἡ μόρφωσις ἀμφοτέρων πρέπει νὰ εἶναι κατὰ πάντα ὁμοιόμορφος. Τουναντίον εἶναι ἀνάγκη κατὰ τὸν καθορισμὸν ζητημάτων, ἀναφερομένων οὐ μόνον εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν σχολείων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας, νὰ τελῶνται αἱ δέουσαι ἀποκλίσεις, αἱ ἐξυπηρετοῦσαι ἰδιορρυθμίας τῆς γυναικείας φύσεως. Ἰδιαιτέρως δ' ἐπιβάλλεται νὰ περιλαμβάνωνται ἐν τῷ προγράμματι τῶν μαθημάτων καὶ γνώσεις, ἔχουσαι ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν μέλλουσαν ἀποστολὴν αὐτῆς.

3. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι πολλαὶ τῶν προβαλλομένων κατὰ τῆς συνεκπαιδεύσεως ἀντιρρήσεων εἶναι δεδικαιολογημέναι. Τοιαῦται εἶναι ἐν πρώτοις αἱ ἡθικῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ καταβάλληται ἡ δέουσα προσπάθεια πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θεσμοῦ κατὰ τρόπον, ἀποκλείοντα τὰ ἐπιβλαβῆ ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως ἀποτελέσματα, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ προκύψωσιν ἐκ κακῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ.

4. Μεγίστην ὡσαύτως βαρύτητα ἔχουσιν αἱ ἀντιρρήσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς διαφοράς, τὰς χωρίζουσας φύσει τὰ δύο φύλα. (Ὅτι δὲ ὑφίστανται τοιαῦται διαφοραί, εἶναι ἀναμφισβήτητον. Τοῦτο προσπίπτει καὶ εἰς τὴν ἀπλὴν παρατήρησιν. Κατέστησαν ὅμως αὐτὸ ἐμφανέστατον αἱ νεώτεραι βιολογικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ ἐρευναι.

Ἐν πρώτοις ὑφίστανται μεταξὺ τῶν δύο φύλων οὐσιώδεις σωματικαὶ διαφοραί, μορφολογικαὶ καὶ φυσιολογικαί. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ὁ σωματικὸς ὁργανισμὸς τοῦ θήλεος εἶναι διάφορος τοῦ ἀνδρικοῦ.

Πλὴν τούτου ἡ σωματικὴ ἐξέλιξις ἀμφοτέρων εἶναι διάφορος. Τὰ θήλεα

ὠριμάζουσιν ἐνωρίτερον, ἢ τὰ ἄρρενα σωματικῶς καὶ ψυχικῶς. Οὕτω καθ' ὠρισμένας ἐποχὰς φαίνονται καὶ σωματικῶς μᾶλλον ἀνεπτυγμένα τῶν ὁμηλικῶν ἄρρένων καὶ ψυχικῶς ὠριμώτερα. Διὰ τοῦτο πρέπει κατὰ τὰς περιόδους ταύτας τῆς παιδικῆς ἡλικίας νὰ παρέχεται εἰς τὰ θήλεα μεῖζον ποσὸν γνώσεων καὶ ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὰ ἐντονωτέρα ἐργασία. Ἀντιθέτως ὅμως κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἡβης ἔνεκα τῶν τελουμένων μεγίστων διαταραχῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ θήλεος, τῶν ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας ἀσκεῖ ἐπ' αὐτὸν ἡ περίοδος τῶν ἐμμήνων, τῆς μεγίστης καματηρότητος, ὑφ' ἧς τοῦτο καταλαμβάνεται, ἀνάγκη μεγίστης φειδοῦς αὐτοῦ. Ἔστιν ὅτε δ' ἐνδείκνυται καὶ τελεία ἀποχὴ αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἐργασίας ἐπὶ ἡμέρας ὅλας. Τοιαῦτα ὅμως προφυλακτικὰ μέτρα εἶναι δυσχερέστατον νὰ λαμβάνωνται ἐν σχολείοις, ἐν τοῖς ὁποίοις συνδιδάσκονται θήλεα μετ' ἄρρένων, ἢ λαμβανόμενα θὰ ἀπέβαινον ἐπὶ βλάβῃ τῶν συνδιδασκομένων ἄρρένων.

Ὡσαύτως ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ ὑφίστανται μέγισται διαφοραὶ μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Ὡς καὶ ἄνωτέρω εἵπομεν, ἡ γυνὴ δὲν ὑπολείπεται τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τὴν νοητικὴν κατάστασιν. Ἐν τούτοις ἐμφανίζει ποικίλας ψυχικὰς διαφοράς, καὶ δὴ καὶ νοητικὰς, συγκρινομένη πρὸς αὐτόν. Ἐν πρώτοις ἡ ψυχικὴ ἐξέλιξις τοῦ θήλεος βαίνει ἐν ρυθμῷ διαφόρῳ τῆς τοῦ ἄρρενος. Ἐνεκα δὲ τούτου εἶναι τὰ θήλεα καθ' ὠρισμένας περιόδους τῆς ἡλικίας των ὠριμώτερα ψυχικῶς καὶ ἱκανώτερα πρὸς ἐργασίαν, ἐνῷ κατ' ἄλλας ἐποχὰς ὑπολείπονται τῶν ἄρρένων. Ὡσαύτως πλεῖσται διαφοραὶ παρατηροῦνται μεταξὺ τῶν δύο φύλων ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἐπὶ μέρος ψυχικῶν δεξιοτήτων.

Θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς ὀλίγα παραδείγματα πρὸς πίστωσιν τούτου.

Τὰ θήλεα διαφέρουσι τῶν ἄρρένων ἐν τῷ τρόπῳ τῆς προσκλήσεως τῶν γνώσεων, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ προσκλήσει τῶν ἀπλουστάτων αἰσθημάτων. Ἰδίᾳ αἱ διαφοραὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ὀπτικῶν καὶ τῶν ἀκουστικῶν ἐντυπώσεων ἔχουσι σπουδαίαν ροπὴν εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῆς διδασκαλίας τινῶν μαθημάτων καὶ ἰδίᾳ τῆς ἱχνογραφίας, τῆς ᾠδικῆς, τῆς πραγματογνωσίας. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ θήλεα σχηματίζουν κύκλον παραστάσεων, διαφέροντα ἐν πολλοῖς τοῦ τῶν ἄρρένων καὶ κατ' ἀκολουθίαν στρέφουσι πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις τὸ διαφέρον αὐτῶν καὶ πρὸς διάφορα μαθήματα τὰς προτιμήσεις αὐτῶν.

Ὡσαύτως ὑφίστανται διαφοραὶ περὶ τὴν λειτουργίαν τῆς μνήμης, ἔνεκα τῶν ὁποίων ὁ διδάσκαλος δὲν δύναται πάντοτε νὰ προβάλλῃ τὰς αὐτὰς ἀπαιτήσεις εἰς ἀμφοτέρω τὰ φύλα. Ἔτι δὲ μεῖζονες εἶναι αἱ ὑφιστάμεναι διαφοραὶ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἄνωτέρων νοητικῶν δεξιοτήτων. Ἄν καὶ τὰ θήλεα δὲν ὑπολείπονται τῶν ἄρρένων κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς νοημοσύνης, ἐν τούτοις διαφέρουσι κατὰ τὴν ὑφὴν αὐτῆς καὶ τὰς ἐπὶ μέρος λειτουργίας αὐτῆς, τ.ἐ. τὴν κρίσιν, τὴν ἀφαιρετικὴν ἱκανότητα, τὴν συλλογιστικὴν ἱκανότητα. Γενικῶς θεωρουμένη ἡ γυναικεία διανόησις, εἶναι μὲν ἀβαθεστέρα καὶ ἥττον ἀντι-

κειμενική τῆς τοῦ ἄρρενος, ὀριζομένη συχνάκις ὑπὸ τοῦ συναισθήματος, ἀφ' ἑτέρου ὅμως διακρίνεται διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἱκανότητα πρὸς προσαρμογὴν. Ἡ γυνὴ πολλάκις, ὅσάκις θέλει νὰ ὑποστηρίξῃ πρόσωπον ἢ ἰδέαν τινά, ἀναπτύσσει ἐφευρετικότητα, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀνίκανος ὁ ἀνὴρ. Ἐφευρίσκει ἐπιχειρήματα, ἅτινα δὲν δύναται οὗτος οὐδὲ νὰ διανοηθῇ. Εἶναι ὡσαύτως ἀπαράμιλλος εἰς τὴν ἐφεύρεσιν ἐπιχειρημάτων, ὅσάκις θέλει νὰ καταπολεμήσῃ ἰδέαν τινά, ἢ πρόσωπον, πρὸς τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ἀντιπάθειαν.

Ἔνεκα τῶν διαφορῶν τούτων ἐν τῇ διανοήσει ἄρρένων καὶ θηλέων δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν νὰ προκαλῆται εἰς ἐνέργειαν ἡ διανόησις τῶν θηλέων ἐν ὁμοίῳ μέτρῳ πρὸς τὴν τῶν ὁμηλίκων ἄρρένων καὶ νὰ προβάλλωνται εἰς αὐτὰ αἱ αὐταὶ ἀπαιτήσεις πρὸς ἀναλύσεις, συγκρίσεις, συνθέσεις, ἐξαγωγὰς κρίσεων καὶ συλλογισμῶν κ.τ.λ.

Ἀλλὰ τὸ κυριώτατον γνώρισμα τοῦ γυναικείου ψυχικοῦ τύπου εἶναι ὁ πλοῦτος τῶν συναισθημάτων καὶ ἡ ἰδιορρυθμὸς ἐξέλιξις καὶ λειτουργία αὐτῶν. Ἡ γυνὴ καὶ κατὰ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀντιπαθείας αὐτῆς καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς αὐτῆς συναισθηματικὰς ἐξωτερικεύσεις διαφέρει τοῦ ἀνδρός. Τὸ συναίσθημα εἶναι παρ' αὐτῇ οὕτω ζωηρόν καὶ ὀξύ, ὥστε δεσπόζει πολλάκις τοῦ ὅλου ψυχικοῦ βίου αὐτῆς καὶ κατευθύνει καὶ τὴν διανόησιν καὶ τὴν βούλησιν. Προσλαμβάνει προσέτι παρ' αὐτῇ ἰδιάζοντα χρωματισμόν. Καὶ ἔχει μᾶλλον ἐξειλιγμένα τὰ συμπαθητικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ συναισθήματα τῶν διανοητικῶν.

Ὡθεῖται δὲ εἰς τὰς προτιμήσεις καὶ ἀποφάσεις αὐτῆς, ἀγομένη μᾶλλον ὑπὸ ἐλατηρίων συναισθηματικῶν, ἢ διανοητικῶν. Καὶ πλανᾶται μὲν πολλάκις ἐν ταῖς κρίσεσι, τὰς ὁποίας σχηματίζει καὶ ταῖς ἀποφάσεις, τὰς ὁποίας λαμβάνει, συχνάκις ὅμως ἔνεκα ταύτης τῆς ιδιότητος αὐτῆς διακρίνει τὴν ἀλήθειαν ὀξύτερον τοῦ ἀνδρός. Ἰδίᾳ ἐν ταῖς κρίσεσιν αὐτῆς περὶ ξένων προσώπων, ἅτινα τὸ πρῶτον συναντᾷ, δεικνύει ἀναμφισβήτητον ὑπεροχὴν.

Τὰς διαφορὰς ταύτας, αἵτινες χωρίζουσι τὰ δύο φύλα καὶ τὰς ἰδιορρυθμίας τοῦ γυναικείου ψυχικοῦ βίου ὀφείλουσι νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ διδασκαλία. Αὗται δ' ἀποτελοῦσι καὶ τὸ ἰσχυρότατον ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς συνεκπαιδεύσεως. Οὕτω διδασκαλία, κοινῇ μεταδιδομένη εἰς ἄρρενα καὶ θήλεα, θὰ προσέκοπτε πρὸ μεγίστων δυσχερειῶν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ προσεχεστάτου αὐτῆς σκοποῦ, ὅστις εἶναι ἡ γέννησις ἀκριβῶν κατ' αἰσθησιν ἐντυπώσεων. Πλὴν δὲ τούτου, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Giese¹, θὰ ἦτο ἀδύνατον εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ κρίνῃ μετὰ δικαιοσύνης ὁμοιομόρφως τάξιν,

1. Fritz Giese, Die Psychologie der Geschlechtsunterschiede und die Kæducation. Archiv für Pädagogik, II Theil, II Jahrg, 1 Heft, σ. 44 κ.έ.

ἀποτελουμένην ἐκ δωδεκαετῶν ἄρρένων καὶ θηλέων, ἐν τῇ ἰχνογραφίᾳ, ἥ ἐν τῷ μαθήματι τῶν θρησκευτικῶν. Ἀποτελεῖ τι δυσχερέστατον διὰ τὸν παιδαγωγὸν καὶ νὰ βαθμολογήσῃ, χωρὶς νὰ ἀδικήσῃ, ἄριθμὸν μαθητῶν τῶν δύο φύλων, ἐχόντων τὴν αὐτὴν ἡλικίαν, διότι ὀφείλει οὗτος νὰ τηρήσῃ διπλοῦν μέτρον ἐν τῇ κρίσει αὐτοῦ. Ἐνεκα δὲ τούτου παρίσταται ἀνάγκη καὶ διττοῦ εἶδους διδασκαλίας.

Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ κοινὴ ἀγωγή καὶ διδασκαλία ἄρρένων καὶ θηλέων ἀσκεῖ πολλαπλὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς παῖδας ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ καταβάλληται ἡ δέουσα προσπάθεια πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ εἰρημένου θεσμοῦ κατὰ τρόπον, ἐπιτρέποντα τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἐπιβλαβῶν ἀποτελεσμάτων, ἅτινα οὗτος δύναται νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακόλουθον.

Ἄλλωστε αἱ προβαλλόμεναι ἀντιρρήσεις κατὰ τῶν μικτῶν σχολείων δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν βαρύτητα δι' ἀπάσας τὰς σχολικὰς βαθμίδας. Οὕτως οἱ δισταγμοὶ ἠθικῆς φύσεως ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ δεχόμενα μαθητὰς προηγμένους τὴν ἡλικίαν.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν διαφορῶν, αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι ἐκδηλοὶ ἀπὸ νεαρωτάτης ἡλικίας, ἀλλ' ἀναφαίνονται βραδύτερον. Οὕτω κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου καὶ χρόνον ἱκανὸν μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως συμβαδίζουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἄρρενα καὶ θήλεα, ἐν ὠρισμένοις μόνον σημείοις ἀποκλίνοντα ἀλλήλων. Βραδύτερον ὅμως, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς περιόδου τῆς ἥβης, αὐξάνονται αἱ διαφοραὶ καὶ ἐπιτείνονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καθ' ἅπασαν τὴν περαιτέρω περίοδον τῆς ἐξελίξεως. Οὕτω κατὰ τὴν ἡλικίαν τὴν μεταξὺ τοῦ 12ου καὶ τοῦ 17ου ἔτους, ἥτις καὶ ἀποτελεῖ κυριώτατον τμῆμα τοῦ σχολικοῦ βίου, τὰ ἄρρενα τυγχάνουσιν οὐσιωδῶς διάφορα τῶν θηλέων σωματικῶς καὶ ψυχικῶς.

Κατὰ ταῦτα δὲν ἐγκρίνομεν γενικὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τῶν μικτῶν σχολείων παρ' ἡμῖν, δηλαδὴ καθολικὴν συνδιδασκαλίαν ἄρρένων καὶ θηλέων κατὰ πάσας τὰς σχολικὰς βαθμίδας, ὡς προτείνουν οἱ ἄκροι φεμινισταὶ καὶ ὡς οὗτος ἐφαρμόζεται ἐν τισι χώραις.

Ἀπὸ τοῦ 4ου ὅμως μέχρι τοῦ 11ου, ἢ καὶ τοῦ 12ου ἔτους, καὶ εἰδικώτερον κατὰ τὸν χρόνον τῆς φοιτήσεως εἰς τὸ νηπιαγωγεῖον καὶ τὸ ἑξατάξιον δημοτικὸν σχολεῖον, νομίζομεν, ὅτι ἐπιτρέπεται ψυχολογικῶς ἡ συνδιδασκαλία. Καὶ διὰ λόγους δὲ κοινωνικοὺς καὶ ἠθικοὺς θὰ ἦτο αὕτη ὠφέλιμος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον. Καὶ οἰκονομικῶς δὲ θὰ ἀνεκούφιζεν αὕτη κράτος καὶ κοινότηας καὶ ἔνεκα τῆς παρ' ἡμῖν ὑπαρχούσης ἐλλείψεως διδασκάλων θὰ διηυκόλυνε τὴν λειτουργίαν πλειόνων σχολείων. Οὕτω προσέτι θὰ καθίστατο

δυνατόν, ἐν αἷς περιοχαῖς λειτουργοῦσι νῦν δύο ἰδιαίτερα μονοτάξια δημοτικά σχολεῖα, ἐν ἀρρένων καὶ ἄλλο θηλέων, νὰ καταργηθῶσι ταῦτα, ἀντικαθιστάμενα δι' ἐνὸς διταξίου μικτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 12ου ὅμως ἔτους μέχρι πέρατος τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν συνεκπαίδευσιν δι' ἠθικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς λόγους. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι εὐχερέστεραι καὶ συχνότεραι αἱ ἠθικαὶ παρεκτροπαί. Προσέτι δὲ συμπίπτουσι κατ' αὐτὴν αἱ μέγισται διαφοραί, αἱ διαστέλλουσαι τὰ δύο φύλα. Διὰ τοῦτο θεωροῦμεν ὀρθοτέραν τὴν ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν χωριστὴν ἀγωγὴν καὶ διδασκαλίαν ἀρρένων καὶ θηλέων ἀπὸ τοῦ 12ου ἔτους μέχρι πέρατος τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν. Οὕτως ἢ εἰς ἰδιαίτερα σχολεῖα φοίτησις θὰ ἐκτείνηται εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὸν ἀνώτερον κύκλον τῶν δημοτικῶν σχολείων τὸν μετὰ τὸ 12ον ἔτος, ἂν ἤθελε λειτουργήσῃ παρ' ἡμῖν τοιοῦτος.

Δυστυχῶς ὅμως παρ' ἡμῖν δὲν εἶναι δυνατὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος πλήρης ἐφαρμογὴ τῶν ἀπαιτήσεων τούτων· λόγοι οἰκονομικοί, ἔλλειψις ἐπαρκoῦς διδασκικοῦ προσωπικοῦ καὶ διδασκηρίων κ.τ.λ. δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν λειτουργίαν ἀνωτέρων σχολείων γυναικείας ἐκπαιδεύσεως ἐν μέτρῳ, δυναμένῳ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας ἡμῶν. Ἐνεκα δὲ τούτου προβάλλεται τὸ δίλημμα, ἢ νὰ περιορίσωμεν μέγαν ἀριθμὸν τοῦ θήλεος κόσμου τῆς ἡμετέρας χώρας εἰς μόνην τὴν μόρφωσιν, τὴν παρεχομένην διὰ τοῦ βταξίου δημοτικοῦ σχολείου, ἢ νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὰς νεάνιδας, τὰς κατοικοῦσας ἐν τόποις, ἐν οἷς δὲν λειτουργοῦσιν ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα, νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρίδι αὐτῶν ὑπάρχοντα γυμνάσια ἀρρένων.

Περὶ τῆς ἐκλογῆς δὲν ἐπιτρέπεται δισταγμός. Νομίζομεν, ὅτι, ὅπου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἴδρυσις ἀνωτέρων σχολείων θηλέων, πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν ἀνοικταὶ εἰς τὰς νεάνιδας αἱ θύραι τῶν σχολείων τῶν ἀρρένων, διότι εἶναι μέγα ἐθνικὸν συμφέρον ἢ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ ὕπαρξις ὅσον τὸ δυνατόν πολυπληθεστέρων γυναικῶν, ἔχουσῶν ἀνωτέραν μόρφωσιν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑψωθῇ ἡ στάθμη τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἡμετέρου γυναικείου φύλου. Σημειωτέον προσέτι, ὅτι ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσις, τὴν ὁποίαν παρέχουσι τὰ κλασσικὰ γυμνάσια, εἶναι πρόσφορος πρὸς τὴν γυναικίαν φύσιν.

Ἄλλωστε ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἔχει ἤδη τύχει ἀπὸ πολλοῦ εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς παρ' ἡμῖν. Ἐν πλείσταις ἐπαρχιακαῖς πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι φοιτῶσι τὰ θήλεα εἰς τὰ γυμνάσια τῶν ἀρρένων. Καὶ εἶναι πολλαχοῦ τόσον μεγάλη ἡ συρροὴ αὐτῶν εἰς ταῦτα, ὥστε πολλαὶ τάξεις αὐτῶν ἀριθμοῦσι πλείονας μαθητρίας ἢ μαθητάς.

Πρέπει ὅμως ἐν τοῖς μικτοῖς σχολείοις νὰ λαμβάνωνται ὅλα τὰ μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἀποτρέπηται πᾶσα παρεκτροπὴ καὶ θὰ ἀσφαλίζεται ἡ ἠθικὴ ἀγωγὴ τῶν παίδων. Ἀνάγκη ἰδίᾳ νὰ ἐνισχυθῇ ἡ διδασκαλία τῶν εἰς τοῦτο συντελούντων μαθημάτων, νὰ ἀσκῇται ἀγρυπνος ἐπίβλεψις ἐπὶ τῶν

παίδων καὶ νὰ καταβάλληται ἡ δέουσα φροντίς πρὸς ὀρθὴν ρύθμισιν τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεων αὐτῶν. Ὡς φροντίζουσιν ἰδίᾳ οἱ διδάσκαλοι νὰ ἀπομιμῶνται τὸν τόνον, ὅστις ἄρχει ἐν ταῖς εὐ ἡγμέναις οἰκογενεαῖς καὶ νὰ συνδυάζωσι μητρικὴν γλυκύτητα μετὰ πατρικῆς σοβαρότητος καὶ αὐστηρότητος. Πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς προσηκούσης παιδονομίας εἶναι συντελεστικόν, ἐὰν τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν ἀποτελῇται ἐκ διδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Εἶναι προσέτι ἀνάγκη νὰ λαμβάνηται ἡ δέουσα πρόνοια, ὅπως μὴ ὑφίσταται πίεσιν τινα ἡ ἀτομικότης ἑκατέρου τῶν φύλων. Πρὸς τοῦτο δ' ἐπιτήδεια εἶναι ποικίλα μέσα, τῶν ὁποίων ἐνδείκνυται ἐφαρμογή. Οὕτω καὶ ἐν οἷς σχολείοις συνδιδάσκονται ἄρρενα καὶ θήλεα, ἡ διδασκαλία δὲν πρέπει νὰ εἶναι καθ' ὅλα ὁμοιόμορφος δι' ἅπαντας. Ἀνάγκη ἰδίᾳ νὰ παρέχεται ἡ εὐκολία, ὅπως προστίθενται εἰς τὸ πρόγραμμα χάριν τῶν νεανίδων καὶ κύκλοι γνώσεων ἢ καὶ μαθήματα, ἐνδιαφέροντα ἰδιαιτέρως αὐτὰς καὶ χρήσιμα διὰ τὴν μέλλουσαν δρασίαν των. Ταῦτα δὲ θὰ διδάσκωνται αὐταὶ ἰδιαιτέρως παρὰ τὰ λοιπὰ κοινὰ μαθήματα. Οὕτω δύνανται νὰ παρέχωνται γνώσεις βρεφοκομίας, παιδοκομίας, παιδαγωγικῆς, ὑγιεινῆς τοῦ οἴκου καὶ τῶν τροφῶν, νοσηλευτικῆς καὶ παροχῆς πρώτων βοηθειῶν. Ἰδιαιτέραν δὲ σημασίαν ἔχει ἡ παροχὴ γνώσεων καὶ δεξιοτήτων οἰκοκυρικῆς. Καὶ δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται ἡ διδασκαλία αὕτη εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν πρόσκτησιν τεχνικῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἀποβλέπῃ παραλλήλως εἰς τὴν ἔγερσιν ἀγάπης πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα, διαφέροντος πρὸς ὀρθὴν ὀργάνωσιν αὐτῆς καὶ ἔθισμὸν εἰς τὴν τάξιν, καθαριότητα, οἰκονομίαν, καλαισθησίαν καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς ἀρετάς, αἵτινες διακρίνουσι τὴν καλὴν οἰκοδέσποιναν.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων μαθημάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δεξιότητος τῶν διδασκόντων νὰ ἐξαίρῳσι τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐνδιαφέρουσιν ἰδιαιτέρως τὰ θήλεα καὶ νὰ ἀναθέτωσιν εἰς αὐτὰ σχετικὰς ἐργασίας. Τοῦτο ἐνδείκνυται ἰδίᾳ ἐν τοῖς μαθήμασι τῆς ἱστορίας, τῆς λογοτεχνίας, τῆς χειροτεχνίας, τῆς γυμναστικῆς, κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν παιγνίων, ἐορτῶν, ἐκδρομῶν.

Καὶ τὸ ἐπόμενον μέτρον καθιστᾷ τὸ πρόγραμμα ἐλαστικόν : Πρέπει, ὥς ἀνωτέρω εἵπομεν, νὰ παρέχεται εἰς τοὺς διδασκομένους ἐλευθερία τις ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν διδακτέων εἰς αὐτοὺς μαθημάτων. Οὕτω θὰ δύναται ἕκαστος ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τοῦ γυμνασίου νὰ ὀρίξῃ τὸ μάθημα, πρὸς τὸ ὁποῖον αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν κλίσιν καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγκύψῃ βαθύτερον εἰς αὐτό, δυνάμενος οὕτω νὰ ἀπαλλάττῃται τῆς ἀσχολίας περὶ ἄλλο μάθημα, πρὸς τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν ἔχει κλίσιν. Τῶν μέτρων τούτων συνιστᾶται σήμερον, ὥς εἶδομεν, ἡ ἐφαρμογὴ καὶ εἰς τὰ ἀμειγρὰ σχολεῖα. Κατὰ μείζονα δὲ λόγον ἐνδείκνυται ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἐν γυμνασίοις, εἰς τὰ ὁποῖα συμφοιτῶσιν ἄρρενα καὶ θήλεα.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεχθέντων συνοψίζομεν ὡς ἑξῆς τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν θηλέων :

1. Νηπιακὸς κῆπος (3 - 6 ἐτῶν). Συνεκπαίδευσις.

2. Δημοτικὸν σχολεῖον (6 - 12 ἐτῶν). Συνεκπαίδευσις.

3. Ἀνώτεραι τάξεις τοῦ ὀκταταξίου δημοτικοῦ σχολείου (12 - 14 ἐτῶν). Χωριστὴ διδασκαλία ἀρρένων καὶ θηλέων.

4. Ἀστικὸν σχολεῖον καὶ ἀνώτεραι τάξεις γυμνασίου (12 ἐτῶν καὶ ἑφεξῆς). Χωριστὴ διδασκαλία.

5. Εἰς ὅσας περιφερείας δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ λειτουργία ἰδιαιτέρων σχολείων μέσης ἐκπαιδεύσεως χάριν τῶν θηλέων, πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται ἡ φοίτησις αὐτῶν εἰς τὰ ἀστικά σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια τῶν ἀρρένων. Ἀνάγκη ὁμῶς νὰ προσλαμβάνῃ τὸ πρόγραμμα τῶν σχολείων τούτων τὴν δέουσαν ἐλαστικότητα, περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος καὶ νὰ εἰσάγῃται καὶ ἰδιαιτέρα διδασκαλία μαθημάτων χρησίμων διὰ τὰς νεάνιδας.

6. Πανεπιστήμιον καὶ ἄλλαι ἀνώτεραι σχολαί. Συνδιδασκαλία.

II. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Παραλλήλως πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῶν σχολείων τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς ἀρρένων καὶ θηλέων, ἅτινα περιλαμβάνονται ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα παιδαγωγοῦντα σχολεῖα, πρέπει νὰ ληφθῇ φροντὶς περὶ ὀργανώσεως καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε πᾶσα ἰδιοφυΐα νὰ εὕρισκῃ τὸν ὀρθὸν δρόμον πρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ νὰ προπαρασκευάζεται δεόντως ἐν τῇ ἀσκήσει αὐτοῦ.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι, ἵνα τις εὐδοκιμήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δὲν ἀρκοῦσιν αἱ γνώσεις καὶ ἡ γενικὴ μόρφωσις, τὴν ὁποίαν παρέχει τὸ παιδαγωγοῦν σχολεῖον, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ εἰδικὴ προπαρασκευὴ ἐν τῷ ἔργῳ, ὅπερ θὰ ἀσκήσῃ ἐν τῷ βίῳ. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πλεῖστα τῶν ἐπαγγελμάτων ἐξεμανθάνοντο κατὰ τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν. Σήμερον θεωρεῖται ἀναγκαῖα πρὸς εὐδόκιμον διεξαγωγὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπλουστάτου τῶν ἐπαγγελμάτων εἰδικὴ προπαρασκευὴ. Ἡ πρόοδος τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καὶ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀτόμων ἐπιβάλλει τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς γενικῆς. Εἰς ἅπαντα δὲ τὰ πεπολιτισμένα κράτη καταβάλλονται τεράστια πρὸς τοῦτο προσπάθειαι.

Συνιστώμενα μέτρα. Ἀξία ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι τὰ ἐπόμενα μέτρα, ἅτινα συναντῶμεν ἐν ἐφαρμογῇ :

α) Ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς τῶν παιδῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς φοιτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον, ἰδίᾳ τὸ δημοτικόν.

β) Διάγνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἰδιοφυΐας ἐκάστου νέου, πρὶν ἢ ἐκλέξῃ ἐπάγγελμά τι.

γ) Ἐπιβράδυνσις κατὰ τὸ δυνατόν τῆς εἰδικῆς προπαρασκευῆς πρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἐπιμήκυνσις τῆς διαρκείας τῆς γενικῆς μορφώσεως.

δ) Ἀμεσος ἐπαγγελματικὴ προπαρασκευὴ διὰ τῆς φοιτήσεως εἰς εἰδικὸν ἐπαγγελματικὸν σχολεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀποκτᾷ τις τὰς ἀπαιτουμένας θεωρητικὰς γνώσεις καὶ ἀσκεῖται περὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν. Τοιαῦτα δὲ σχολεῖα λειτουργοῦσιν ἐν πάσαις ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις καθ' ἑκατοντάδας καὶ εἶναι ποικίλων διαβαθμίσεων καὶ κατηγοριῶν, κατώτερα, μέσα, ἀνώτερα, ἡμερήσια, ἡμιημερήσια, ἑσπερινά, νυκτερινά, κυριακά, μονοτάξια, διτάξια, πολυτάξια, προπαρασκευάζοντα πρὸς τὰς ἐπιστήμας, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν γεωργίαν, τὰς τέχνας μέχρι τῶν κατωτάτων, τῶν χειρονακτικῶν, καθόλου εἰπεῖν, πρὸς πάντα τὰ ἐπαγγέλματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχει κατανεμηθῇ ἡ κοινωνικὴ ἐργασία.

Τὰ παρ' ἡμῖν. Ἡμεῖς καὶ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τῆς ἐπαγγελματικῆς προνοίας εὕρισκόμεθα εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημο-

νευθέντων μέτρων παραμελεῖται τελείως ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς τῶν νέων, ὁ διὰ τῶν σχολείων, ὡς εἵπομεν, τελούμενος καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς καλλιέργεια ἐπαγγελματικῆς συνειδήσεως. Περὶ τούτου πείθεται τις, ρίπτων βλέμμα εἰς τὰ προγράμματα τῶν διδασκομένων μαθημάτων, εἰς τὰ ἐν χρήσει ἀναγνωστικὰ βιβλία καὶ εἰς τὰς ἐφαρμοζομένας μεθόδους διδασκαλίας. Ὡσαύτως ἡ διάγνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἰδιοφυΐας εἶναι ἄγνωστος παρ' ἡμῖν.

Καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ δὲ ἐκπαίδευσις, ἡ κατωτέρα καὶ ἡ μέση, εὐρίσκεται ἐν τοῖς σπαργάνοις καὶ ἡ ὑπάρχουσα δ' ὀφείλεται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Ἄν ἐξαιρέσῃ τις τὴν ἀνωτέραν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποίαν παρέχουσι τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον, ἡ Σχολὴ τῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν καὶ αἱ ἀνώτεραι στρατιωτικαὶ σχολαί, ἂν ἐξαιρέσωμεν προσέτι τὰς παιδαγωγικὰς ἀκαδημίας πρὸς μόρφωσιν δημοδιδασκάλων, τὰ ᾠδεῖα, τὰς ἐμπορικὰς σχολάς, τὰς γεωπονικὰς σχολάς, πρακτικὰς τινὰς σχολάς, τῶν ὁποίων ἡ ἴδρυσις καὶ συντήρησις ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἐλάχισται εὐκαιρίαι παρέχονται παρ' ἡμῖν πρὸς μόρφωσιν διὰ πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα ἐπαγγέλματα.

Ἰδιαιτέρως δὲ θλιβερὰ εἶναι ἡ σχεδὸν παντελὴς ἔλλειψις κατωτέρας ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Οὔτε ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ λαμβάνεται πρόνοιά τις περὶ αὐτῆς, οὔτε κατώτεραι ἐπαγγελματικαὶ σχολαὶ λειτουργοῦσι παρ' ἡμῖν εἰς ἐπαρκῆ ἀριθμόν. Οὔτω δὲ ὁ Ἕλλην ἐργάτης, ἀγρότης, μικροτεχνίτης, κατώτερος ὑπάλληλος ἐπιλαμβάνονται κατὰ κανόνα τοῦ ἐπαγγέλματος ὅλως ἀπαράσκευοι. Ὡς παράδειγμα φέρομεν τὸ ὅτι, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ τυγχάνωσιν ἐπαγγελματικῆς προπαρασκευῆς, πρὶν ἀναλάβωσιν ἐργασίαν, πάντες οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἐπιδίδονται κατ' ἔτος εἰς τὸ ἔργον ἄνευ τοιαύτης πολλὰι χιλιάδες ἀγροτῶν καὶ ἀστῶν. Τοῦτο διαπιστοῦσιν αἱ γενόμεναι στατιστικαί. Ἀλλ' οὐδὲ διαρκοῦντος τοῦ ἐπαγγελματικοῦ βίου τῶν νέων τούτων λαμβάνεται συστηματικὴ πρόνοια πρὸς ἐπαγγελματικὴν τῶν κατάρτισιν. Τοῦτο δ' ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ ἐργασία αὐτῶν ὑπολείπεται καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν. Ἐνεκα ὅμως τῆς τοιαύτης καταστάσεως πάσχουσι τὰ τε ἄτομα καὶ ἡ κοινωνία ἡμῶν καὶ μένουσιν ἀνεκμετάλλευτοι πλεῖστοι πόροι τοῦ Ἑθνους.

Ὡσαύτως οἱ νέοι παρ' ἡμῖν τρέπονται συνήθως πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, ὠθούμενοι οὐχὶ ὑπὸ τῶν φυσικῶν κλίσεων αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἐξωτερικῶν καὶ τυχαίων ἐλατηρίων, ἐκ τῶν ὁποίων προέχουσι φιλοδοξίαι τῶν γονέων, οἰκογενειακαὶ παραδόσεις, οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς οἰκογενείας, κοινωνικὴ θέσις αὐτῆς κ.τ.λ. Διὰ τοῦτο δέ, ἐνῶ εἰς ὅλα τὰ κράτη ἰσχύει ὡς ἀξίωμα, ὅτι «ἐκάστην θέσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ πρέπει νὰ κατέχῃ ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος, ὁ φύσει καὶ μορφώσει εἰδικὸς δι' αὐτήν», παρ' ἡμῖν ὀλίγοι

εἶναι οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν θέσιν των καὶ ὀλίγοι ἔχουσι τὰ ἐφόδια καὶ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐδόκιμον ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ παραγωγὴν γενναίων καρπῶν. Οἱ πλεῖστοι εἶναι κακῶς τοποθετημένοι καὶ ἀσχολοῦνται περὶ ἔργα, πρὸς τὰ ὅποια εἰς οὐδεμίαν εὐρίσκονται ψυχικὴν ἐπαφήν.

Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου εἶναι ἡ παρὰ πολλοῖς τῶν ἐργαζομένων ἔλλειψις εὐαρεστήσεως ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ, ἔλλειψις συναισθήσεως περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀποφυγὴ ἐργασίας πλὴν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει, ἀνυπαρξία πρωτοβουλίας καὶ δημιουργικότητος, ἀναξία λόγου παραγωγῇ, συχναὶ ἀλλαγαὶ ἐπαγγέλματος, παθήματα ἀνθρώπων, καταστροφαὶ μηχανημάτων, φθορὰ πρώτων ὑλῶν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐργασίας κ.τ.λ.

Περαιτέρω ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν ἐπαγγελματικῶν ὁδῶν ἐγέννησε παρ' ἡμῖν ἄνισον κατανομὴν τῶν ἀτόμων ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ. Οἱ νέοι συρρέουσιν εἰς ὀλίγα τινὰ ἐπαγγέλματα, διὰ τὰ ὅποια ὑπάρχουσι μέσα μορφώσεως καὶ εὐχέρεια εὐρέσεως ἐργασίας, ἐνῶ παραμελοῦσιν ἄλλα, ὑπὲρ ἀσκήσεως τῶν ὁποίων οὐδεμία λαμβάνεται πρόνοια. Ἔνεκα δὲ τούτου πολλὰ ἔργα πάσχουσιν ὑπερτροφίαν ὥς ἐκ τῆς πληθώρας τῶν συρρέοντων εἰς αὐτά. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ἰδίᾳ ὁ δημιουργηθεὶς παρ' ἡμῖν πληθωρισμὸς ἐπιστημόνων, ὅστις, ὥς ἔχουσι τὰ πράγματα, ὀγκοῦται ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Καθ' ἑκάστην ἐξέρχονται ἐξ ὅλων τῶν σχολῶν τῶν Πανεπιστημίων ἡμῶν διπλωματοῦχοι πολὺ περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκην ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία.

Ὑπάρχουσιν ἀδιόριστοι καθηγηταὶ θεολόγοι, φιλόλογοι, μαθηματικοί, φυσικοί, ἀριθμοῦμενοι καθ' ἑκατοντάδας, οἵτινες φθείρονται ἐπὶ ἔτη, μὴ δυνάμενοι νὰ καταλάβωσιν ἐκπαιδευτικὴν τινα θέσιν. Κατὰ ἑκατοντάδας ὡσαύτως ἀριθμοῦνται οἱ ἰατροί, οἱ ὅποιοι δὲν δύνανται νὰ κερδήσωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ἔργου των ἔνεκα τῆς πληθώρας τῶν ἐξασκούντων τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα. Τὸ κακὸν δὲ εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερον προκειμένου περὶ τῶν νομικῶν. Ἐχει καταντήσει, ὥστε, ὁσάκις προκηρυχθῇ διαγωνισμὸς πρὸς κατάληψιν μικρᾶς τιнос θέσεως εἰς Τράπεζαν, ἢ εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν, νὰ προσέρχωνται καὶ νὰ ἀγωνίζωνται διὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ἑκατοντάδες πτυχιούχων τῆς Νομικῆς Σχολῆς.

Ὁ πληθωρισμὸς ὅμως οὗτος ἔχει ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἀεργίαν, ἣτις ἐγκυμονεῖ μεγάλους κινδύνους, διότι ἡ ὑπαρξίς εἰς ἓν κράτος ἀτόμων μὴ ἐργαζομένων, τὰ ὅποια δηλαδὴ εἶναι μόνον καταναλωταί, οὐχὶ δὲ καὶ παραγωγοί, εἶναι μία τῶν μεγαλυτέρων πληγῶν αὐτοῦ, καθιστῶσα ἀδύνατον τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς κοινωνικῆς μηχανῆς καὶ προκαλοῦσα τὴν δυστυχίαν εἰς ἄτομα καὶ εἰς οἰκογενείας.

Ἀντιθέτως δὲ πλεῖστα ἄλλα ἔργα εὐρίσκονται παρ' ἡμῖν ἐν πρωτογενεῖ καταστάσει καὶ ἡ οὐδαμῶς ἀντιπροσωπεύονται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ, ἡ ἀσχοῦνται ὑπὸ προσώπων ἀνεπαρκῶν κατ' ἀριθμόν, ἀτελῶς παρε-

σκευασμένων καὶ κατωτέρας ἀξίας. Καὶ τοῦτο δ' ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μείωσιν τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας καὶ δυστυχίαν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐκ πάντων τούτων συνάγεται, ὅτι δὲν λειτουργεῖ κανονικῶς παρ' ἡμῖν ἡ κοινωνικὴ μηχανή. Δὲν προπαρασκευάζονται καταλλήλως τὰ ἄτομα πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ δὲν ὑπάρχει ἁρμονικὴ κατανομὴ αὐτῶν εἰς τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα. Ὡς ἐκ τούτου δὲ φθείρονται καὶ ἀχρηστεύονται πολύτιμοι δυνάμεις ἐπὶ ἀνεπανορθώτῳ ζημίᾳ τῆς κοινωνίας ἡμῶν καὶ καθίστανται δυστυχεῖς πλεῖστοι νέοι, ἀποβαίνοντες ἀληθεῖς κοινωνικοὶ παρῖαι, ἐνῶ ἦσαν ἀξιοὶ καλυτέρας τύχης.

Εἶναι δ' ἡ κατάστασις αὕτη ἰδιαιτέρως θλιβερά σήμερον, διότι, ὡς γνωστόν, διερχόμεθα ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀγὼν τοῦ βίου κατέστη σκληρότατος καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀτόμων καὶ ἐθνῶν ἐφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον. Αἱ τεράστιαι πληγαί, τὰς ὁποίας προεκάλεσεν ὁ τελευταῖος πόλεμος, δὲν ἐπουλώθησαν ἀκόμη καὶ αἱ ἀνάγκαι καὶ τὰ κενά, τὰ δημιουργηθέντα ὑπ' αὐτοῦ, ὑφίστανται μέχρι σήμερον. Ἔνεκα δὲ τούτου καταβάλλεται πανταχοῦ μεγίστη προσπάθεια πρὸς οἰκονομίαν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων καὶ ἐκμετάλλευσιν καὶ χρησιμοποίησιν αὐτῶν κατὰ τὸν ὀρθότερον τρόπον.

Τὰ τρωτὰ ἐν τῇ ὀρθῇ χρησιμοποίησει τῶν ἀτόμων παρ' ἡμῖν, τῶν ὁποίων ἐγένετο ἀνωτέρω ὥχρ' ἀσκιαγραφία, δὲν δύναται νὰ ἀρθῶσι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς μέτρων ἐφημέρων. Οὕτω πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἀεργίας δὲν ἀρκεῖ πρόσκαιρος ὑλικὴ ἀνακούφισις τῶν πασχόντων ἐξ αὐτῆς, ὅπως ὡσαύτως δὲν δύναται νὰ ἀρθῇ τὸ φαινόμενον τῆς πληθώρας τῶν ἐπιστημόνων διὰ μόνου τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων, οἵτινες κατ' ἔτος εἰσάγονται εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὰς λοιπὰς ἀνωτέρας σχολάς. Ἄλλ' οὐδ' ἡ μετανάστευσις, πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀεργίας, τὴν ὁποίαν πολλοὶ θεωροῦσιν ὡς πανάκειαν, ἀρκεῖ νὰ ἄρῃ τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν, τὴν ἀρχουσάν παρ' ἡμῖν. Ἀλλωστε τὸ μέτρον τοῦτο συνεπάγεται δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Ἀποξενοῖ τοῦ πατρίου ἐδάφους δυνάμεις πολυτίμους, μέλη τῆς κοινωνίας ἡμῶν ἐκ τῶν δραστηριωτέρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύναντο, χρησιμοποιούμενα καταλλήλως ἐν τῇ πατρίδι των, νὰ συντελέσωσιν εἰς αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου.

Τὸ κακὸν ἔχει βαθείας ρίζας, εἶναι γενικὸν καὶ ἐπιβάλλεται πρὸς θεραπείαν αὐτοῦ ἡ λήψις μέτρων ριζικῶν. Ἐκ τούτων δὲ σπουδαιότατον εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου ὁργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως τοιαύτη, ὥστε ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ διευκολύνωνται τὰ ἄτομα, ὅπως καταλαμβάνωσι τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ καὶ χρησιμοποιῶνται εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον αὐτῆς, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύναντο ἔνεκα τῶν φυσικῶν των κλίσεων νὰ ἀναπτύξωσι τὴν ὑψίστην αὐτῶν ἔντασιν καὶ νὰ ὀπλίζωνται διὰ τῶν ἀπαιτουμένων γνώσεων καὶ δεξιοτήτων πρὸς τελείαν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου των.

Τὰ δέοντα γενέσθαι. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, πόσον σπουδαῖον εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ὀρθῆς ἐπαγγελματικῆς προπαρασκευῆς τῶν ἀτόμων.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ἐξετάσωμεν τὰς σπουδαιοτάτας τῶν προβαλλομένων ἀπαιτήσεων πρὸς ἐπίτευξιν τούτου. Πρὸ τούτου ὅμως θεωροῦμεν ἀναγκαίαν τὴν ἐπομένην διασάφησιν :

Διαφωνοῦμεν πρὸς ἐκείνους, οἵτινες, ἀκολουθοῦντες τὴν παρὰ πολλοῖς τῶν ξένων ἐπιστημόνων κρατήσανσαν ὀρολογίαν, προσδίδουσιν εἰς τὴν ὀνομασίαν «ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς» ἔννοιαν εὐρυτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἔχη. Οὗτοι περιλαμβάνουσιν ἐν τῷ ὅρῳ τούτῳ καὶ τὴν συμβουλήν πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος, ἔτι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν εἰδικὴν ἐπαγγελματικὴν προπαρασκευήν. Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν πρέπει νὰ διαστέλλωνται ἀλλήλων καὶ νὰ χαρακτηρίζωνται καὶ δι' ἰδιαιτέρων ὀνομασιῶν αἱ τρεῖς αὗται ἐνέργειαι : Ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς, ἡ συμβουλή πρὸς ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος καὶ ἡ εἰδικὴ ἐπαγγελματικὴ προπαρασκευή.

Ὁ προσανατολισμὸς προηγεῖται, τελούμενος κυρίως ἐν τῷ σχολείῳ, διαρκούσης τῆς εἰς αὐτὸ φοιτήσεως τοῦ παιδός. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ θὰ ἡδύνατο νὰ προσλάβῃ τὴν ὀνομασίαν «σχολικὸς ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς». Ἐν τῷ σχολείῳ εἶναι ἡ θέσις αὐτοῦ. Ἐκεῖ ὑπάρχουσιν ἄφθινοι εὐκαιρίαι πρὸς ἄνετον καὶ ἀβίαστον διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως, ὅπως διενεργῇται οὗτος παρὰ τὸ σχολεῖον καὶ ἐν εἰδικοῖς κέντροις. Ἐνιαχοῦ δὲ συμβαίνει πράγματι τοῦτο. Ἡ δὲ συμβουλή πρὸς ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος ἐπακολουθεῖ, διεξαγομένης τῆς σχετικῆς ἐργασίας ἐν ἰδιαιτέροις κέντροις μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ παιδός ἀπὸ τοῦ σχολείου καί, ὥς εἰκός, πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον. Τὰ κέντρα δὲ ταῦτα ἐν τισι χώραις ὀνομάζονται «συμβουλευτικὰ ἐπαγγελματικὰ κέντρα» (Berufsberatungsstellen). Ἡ δὲ εἰδικὴ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα προπρόνησις, ἡ εἰδικὴ προπαρασκευή, ἀποτελοῦσα τὸ τελευταῖον στάδιον, ἐπακολουθεῖ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ παιδός ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ λαμβάνει χώραν κατὰ κανόνα ἐν ἰδιαιτέrais σχολαῖς.

Ἐξετάσωμεν ἤδη εἰδικώτερον, τί δηλοῖ ἑκάστη τῶν ὀνομασιῶν τούτων.

1. Ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰσαχθῇ παρ' ἡμῖν καὶ συστηματοποιηθῇ ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς τῶν παίδων. Σκοπὸς αὐτοῦ εἶναι νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς μαθητὰς ιδέαν περὶ τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν, νὰ γεννήσῃ ἐν ταῖς ψυχαῖς των τὴν συναίσθησιν περὶ τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἐνέχει ἡ ὀρθὴ ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἡ προσήκουσα ἐξάσκησις αὐτοῦ καὶ νὰ καλλιεργήσῃ παρ' αὐτοῖς ἐπαγγελματικὴν συνείδησιν καὶ ἐπαγγελματικὰ ἰδεώδη καὶ διευκολύνῃ οὕτως αὐτούς, ὅπως προτιμήσωσιν ἐκεῖνο τὸ ἔργον, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔχουσιν ἰδιαιτέραν κλίσιν. Οὕτως ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς ἐπιδιώκει σκοποὺς ψυχολογικοὺς, ἠθικοὺς καὶ κοινωνικοὺς. Δὲν δύναται δὲ νὰ νοηθῇ ἐπαγγελματικὴ προπαρασκευή βαθεῖα καὶ καρποφόρος, ἂν μὴ ἔχῃ προηγηθῇ κατάλληλος ἐνέργεια διὰ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ.

Ἐπιδιδώκεται δ' οὗτος κατὰ κύριον λόγον διὰ καταλλήλων ἀνακοινώσεων καὶ διαλέξεων, τελουμένων ἢ ἐν συναφείᾳ μετὰ τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημάτων, ἢ καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπ' αὐτῆς. Δι' αὐτοῦ λαμβάνουσιν οἱ μαθηταὶ γνῶσιν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ βίου καὶ τῶν ὑποδιαιρέσεων καὶ διακλαδώσεων αὐτοῦ, μανθάνουσι τὰς χαρακτηριστικὰς ἰδιορρυθμίας τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ τῶν ἀπαιτήσεων, τὰς ὁποίας προβάλλει ἕκαστος ἐξ αὐτῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῶν ἐχόντων εἰδικώτερον τοπικὸν διαφέρον, φωτίζονται περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἐνέχει ἡ ἐπιτυχὴς ἐκλογή ἐπαγγέλματος καὶ ἀναγνωρίζουσι τὸν σκοπὸν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐργασίας καὶ τὰ ἐλατήρια, ἅτινα πρέπει νὰ ἄρχωσι κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ διαφωτισμὸς οὗτος τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ ἐπιδιδώκηται πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ παιδὸς ἐκλογῆς τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ δὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς φοιτήσεως αὐτοῦ εἰς τὸ σχολεῖον, ἰδίᾳ τὸ δημοτικὸν καὶ τὸ ἀστικόν. Τελεῖται δέ, ὥς εἵπομεν, ἢ δι' εἰδικῶν ἀνακοινώσεων, διαλέξεων, συζητήσεων, ἢ ἐν συναφείᾳ μετὰ τῆς λοιπῆς διδασκαλίας, ὅσας ἀναφαίνονται κατάλληλοι εὐκαιρίαι. Τοιαύτας δὲ παρέχουσιν ἐν ἀφθονίᾳ ὅλα σχεδὸν τὰ μαθήματα καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ γλωσσικόν, ἡ φυσιογνωσία, ἡ φυσικὴ, ἡ γεωγραφία, ἡ ἱστορία, ἡ ἀγωγή τοῦ πολίτου.

2. Διάγνωσις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἰδιοφυΐας. Πρέπει νὰ ἀρχίσωσι καὶ παρ' ἡμῖν λειτουργοῦντα κέντρα πρὸς ἐπιστημονικὴν διάγνωσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἰδιοφυΐας ἑκάστου νέου, πρὶν ἢ οὗτος ἐκλέξῃ ἐπάγγελμά τι, κατὰ πρότυπον τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ λειτουργούντων ὁμοίων ἰδρυμάτων. Ἐν αὐτοῖς συγκεντροῦνται ὅλαι αἱ ἐργασίαι, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ ἐξευρέσεως ἐπαγγέλματος. Ἰδιαιτέρως δ' ἐρευνῶνται ταῦτα τὰ θεμελιώδη ζητήματα: Τίνας ἰδιότητας ἀπαιτεῖ ἡ ἀσκήσις ἑκάστου ἐπαγγέλματος καὶ διὰ τίνων μεθόδων δύναται νὰ διαγνωσθῇ ἡ ἐπαγγελματικὴ ἰδιοφυΐα ἑκάστου αἰτόμου. Παραλλήλως δὲ πρὸς ταύτην τὴν θεωρητικὴν ἐρευναν διενεργεῖται διὰ τῶν κέντρων τούτων διαφωτισμὸς τοῦ κοινοῦ περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὀρθῆς ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος. Προσέτι ὑποβάλλονται ἐν αὐτοῖς οἱ νέοι εἰς ἐξέτασιν πρὸς διάγνωσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς τῶν ἰδιοφυΐας καὶ παρέχονται εἰς αὐτοὺς αἱ δέουσαι συμβουλαί. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν προσέλαβον πολλαχοῦ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἰδρύματα τὴν ὀνομασίαν «συμβουλευτικὰ ἐπαγγελματικὰ κέντρα»¹.

Καὶ ἤρχισαν ἤδη ταῦτα ἐν πολλαῖς χώραις νὰ λειτουργῶσι καὶ ρυθμίζωσι τὴν ἐργασίαν τῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων διατάξεων τῆς Πολιτείας. Πληθύνονται δὲ καθ' ἑκάστην καὶ τείνουσι νὰ προσλάβωσι σημασίαν ἴσην πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἔχουσι τὰ σχολεῖα.

1. Ἐν Γερμανίᾳ καλοῦνται «Berufsberatungsstellen».

Ὁ διενεργῶν δὲ τὴν ἐργασίαν ταύτην, ὁ ἐπαγγελματικὸς σύμβουλος, πρὸς ἐπιτυχὴ διεξαγωγὴν αὐτῆς ἐν πρώτοις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν στοιχεῖα περὶ τοῦ ἐξεταζομένου παιδός, παρεχόμενα ὑπὸ τῶν διδασκάλων, τῶν γονέων, τοῦ ἱατροῦ, μελετᾷ τὸν φάκελλον τῆς ἀτομικότητος τοῦ παιδός, ἐν οἷς σχολείοις τηρεῖται τοιοῦτος, καὶ τὰ διάφορα δελτία ὑγείας καὶ ἐπιδόσεως τοῦ παιδός ἐν τοῖς μαθήμασι κ.τ.λ. Συμπληροῖ δὲ τὰς οὕτω παρεχομένας πληροφορίας δ' ἰδίων παρατηρήσεων καὶ πειραματικῶν ἐξετάσεων ἐπὶ τοῦ παιδός. Οὕτως ἀποβαίνει εἰς αὐτὸν δυνατόν νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν περὶ τῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἐξεταζομένου, τῆς σωματικῆς καὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, τῶν ἰδιαιτέρων κλίσεων καὶ διαφερόντων αὐτοῦ καὶ κατορθοῖ νὰ κατευθύνῃ αὐτὸν πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, ἢ τὴν ὁμάδα τῶν ἐπαγγελμάτων τῶν ὁμολόγων πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ. Ἐκ τούτου δ' ἔπεται, ὅτι οὗτος πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος βαθείας ψυχολογικῆς μορφώσεως καὶ ἔμπειρος περὶ τὸ συστηματικῶς παρατηρεῖν παῖδας καὶ πειραματίζεσθαι.

Εἶναι δὲ δυνατόν ἡ ἰδρυσις καὶ λειτουργία τοιούτων κέντρων νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ δαπάνης τοῦ δημοσίου, ἂν ἐπιβληθῇ εἰς τὰς διαφόρους ἐπαγγελματικὰς ὁργανώσεις ἢ ὑποχρέωσις αὕτη, ὥς συμβαίνει ἐν πολλαῖς χώραις.

3. Ἀμεσος ἐπαγγελματικὴ προπαρασκευή. Πρέπει νὰ καταβληθῇ προσπάθεια πρὸς συστηματικὴν ἐκ βάθρων ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐφαρμοζομένων κυρίως τῶν ἐπομένων τρόπων : α) Νὰ διαρρυθμισθῶσι καταλλήλως τὰ προγράμματα τῶν σχολείων τῆς γενικῆς μορφώσεως, ἰδίᾳ δὲ τῶν δημοτικῶν καὶ τῶν ἁστικῶν, ὥστε νὰ περιλαμβάνωσι καὶ γνώσεις ἐπαγγελματικὰς, δυναμένας ἐν ἑκάστῳ σχολείῳ νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰς τοπικὰς ἀνάγκας καὶ τὰς βιοτικὰς συνθήκας τοῦ πληθυσμοῦ. Δύνανται δηλαδὴ νὰ εἶναι αἱ γνώσεις αὗται γεωργικαὶ (καλλιέργεια ἀγρῶν, συντήρησις κήπων, ἀμπελουργία, ἐλαιοκομία, γαλακτοκομία, τυροκομία), οἰκοκυρική, νοσηλευτική, ἢ γνώσεις βιομηχανικαί, ἐμπορικαί, χειροτεχνικαί κ.τ.λ. β) Νὰ προστεθῇ εἰς πολλὰ σχολεῖα ἰδιαιτέρα τάξεις, λογιζομένη ὥς ἡ ἄνωτάτη, ἔχουσα καθαρῶς ἐπαγγελματικὸν χαρακτῆρα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφαρμόζεται ἐν πολλαῖς χώραις μετ' ἀρίστων ἀποτελεσμάτων. Οὕτω πολλαχοῦ ἡ ἄνωτάτη βαθμὶς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (μία ἢ καὶ πλείονες τάξεις) εἶναι καθαρῶς ἐπαγγελματικὴ, ποικίλλουσα κατὰ τόπους, τ.ἔ. γεωργική, ἐμπορικὴ, τεχνική, οἰκοκυρική κ.τ.λ. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι θεραπεία ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τῆς μορφώσεως, τ.ἔ. τῆς γενικῆς καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς, θὰ προσέκοπτε παρ' ἡμῖν εἰς πολλὰς δυσχερείας, ἐκ τῶν ὁποίων μνημονεύομεν τὴν ἔλλειψιν διδασκηρίων καταλλήλων, ὅπως στεγάσωσιν ἀμφοτέρας τὰς λειτουργίας ταύτας, τὴν δυσχέρειαν τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκομιδῆς τῶν ἀπαιτουμένων μέσων, ἰδιαίτατα δὲ τὴν ἔλλειψιν τοῦ καταλλήλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ. γ) Νὰ ὁργανωθῇ εὐρὺ δίκτυον ἰδιαιτέρων ἐπαγ-

γελματικῶν σχολείων, προπαρασκευαζόντων διὰ τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα, ὥστε νὰ ἐξυπηρετῶνται δι' αὐτῶν αἱ τοπικαὶ ἀνάγκαι τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς χώρας ἡμῶν καὶ αἱ γενικαὶ ἐπαγγελματικαὶ ἀνάγκαι τῆς ἡμετέρας κοινωνίας.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις πρέπει νὰ ἐδράζηται ἐπὶ γενικῆς μορφώσεως, ἡγμένης εἰς ὠρισμένον πέρας, πρέπει καὶ τὰ ἰδρυόμενα ἐπαγγελματικά σχολεῖα νὰ εἶναι πολυειδῆ καὶ αἱ βαθμίδες αὐτῶν νὰ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ λειτουργοῦντα παιδαγωγικὰ σχολεῖα. Τοῦτο ἄλλωστε ἐπιβάλλει καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀσκουμένων ἐπαγγελμάτων. Λαμβανομένης προσέτι ὑπ' ὄψιν τῆς διαφόρου δυσχερείας τῶν ἐπαγγελμάτων, πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος καὶ ἡ διάρκεια τῶν ἐπαγγελματικῶν σχολείων. Θὰ εἶναι δηλαδή ταῦτα μονοτάξια, ἢ διτάξια, ἢ πολυτάξια.

4. Ὑποχρεώσεις τῶν ἐργοδοτῶν. Ἡ παρ' ἡμῖν ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις, καὶ ἂν ἔτι ὁργανωθῇ τελειότερον, δὲν θὰ δύναται ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ περιλάβῃ ἅπαντας τοὺς ἀποφοίτους τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἐνεκα δὲ τούτου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐπιλαμβάνωνται τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἔργου των ὅλως ἀπαράσκευοι. Ἐνεκα τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῶσι τρόποι, ὥστε νὰ παρέχωνται εἰς τοὺς νέους εὐκαιρίαι πρὸς ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἔργου των. Ἀλλωστε τοιαύτη σπουδὴ εἶναι χρήσιμος καὶ εἰς τοὺς φοιτήσαντας ἤδη εἰς ἐπαγγελματικά σχολεῖα, διότι θὰ καθίστανται εἰς αὐτοὺς ἐμφανῆ πολλὰ κενὰ τῆς μορφώσεώς των, ἀνακύψαντα κατὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἔργου των, ἅτινα θὰ δύνανται οὗτοι διὰ τοῦ προτεινομένου μέτρου νὰ ἀναπληρῶσι.

Πρὸς εὐχερῇ ἐφαρμογὴν τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης πρέπει νὰ ὑποχρεωθῶσιν οἱ πάσης φύσεως ἐργοδότη, ὅπως παρέχωσι τὰ μέσα τῆς τοιαύτης μορφώσεως καὶ ὀρίζωσιν εἰς τοὺς ἐργαζομένους ἑλευθέρας ὥρας ἀπὸ τῆς ἐργασίας χάριν τῶν σπουδῶν αὐτῶν τούτων.

Ὡσαύτως πρέπει νὰ ὑποχρεωθῶσιν αἱ διάφοροι ἐπαγγελματικαὶ ὁργανώσεις (ἐπαγγελματικοὶ συνεταιρισμοί, ἐμπορικοὶ σύλλογοι, βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις κ.τ.λ.), ὅπως ἀναλάβωσιν ἐν μέρει ἢ καὶ ἐν ὅλῳ τὰς δαπάνας τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἄς θεσπισθῇ ὡς ὑποχρέωσις αὐτῶν ἡ εἰσφορὰ ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, ἢ συντήρησις κέντρων πρὸς διάγνωσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἰδιοφυΐας, ὡς καὶ κέντρων πρὸς ἐπιμόρφωσιν τῶν ἐργαζομένων. Εἰς ἀντάλλαγμα δὲ ἅς παρασχεθῇ εἰς τὰς ὁργανώσεις τὸ δικαίωμα νὰ μετέχωσι τῆς ἐποπτείας καὶ διοικήσεως τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Οὕτω θὰ ἀνακουφισθῇ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους, θὰ καταστῇ εὐχερὴς ἡ ἐξάπλωσις ἐπαγγελματικῶν μορφωτικῶν κέντρων ἀνὰ τὴν χώραν καὶ θὰ ἐνισχυθῇ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία καὶ τὸ διαφέρον τῶν ἀτόμων ὑπὲρ τοῦ μεγάλου τούτου σκοποῦ. Ἡ τοιαύτη δὲ διαρρύθμισις θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα καὶ ἀπόδοσιν πολλαπλασίαν τῆς σημερινῆς,

ἐξασφάλισιν ἀνετιωτέρου βίου τῶν ἐργαζομένων, αὕξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ὕψωσιν τῶν πολιτιστικῶν στοιχείων τῆς χώρας.

5. Ἐπιμήκυνσις τοῦ χρόνου τῆς γενικῆς μορφώσεως. Ὁ παῖς, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἀσχολούμενος περὶ τὸ ἐπάγγελμα, πρέπει νὰ ἔχῃ ἀποκτήσῃ τὴν δέουσαν πρὸς τοῦτο ὠριμότητα. Καὶ δὴ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἀπαιτουμένην σωματικὴν ἀνάπτυξιν. Πρέπει νὰ ἔχῃ φθάσῃ εἰς ὠρισμένην ἐξέλιξιν αἱ ψυχικαὶ αὐτοῦ δεξιότητες. Πρέπει τέλος νὰ κατέχῃ ὠρισμένας γνώσεις καὶ δεξιότητας, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ στηριχθῇ ἡ ἐκμάθησις καὶ ἡ ἀσκήσις τοῦ ἐπαγγέλματος. Εἰς ἀπόκτησιν δὲ τῆς ὠριμότητος ταύτης συντελεῖ ἡ γενικὴ μόρφωσις, ἡ παρεχομένη ἐν τῷ παιδαγωγοῦντι σχολείῳ, ἣτις διὰ τοῦτο προηγεῖται τῆς ἐπαγγελματικῆς. Δι' αὐτῆς ἀποκτᾷ ὁ παῖς τὴν δέουσαν ἐπιδεκτικότητα πρὸς κατανόησιν τοῦ ἐπαγγέλματος, τὴν δέουσαν πνευματικὴν ἰσχὺν καὶ εὐκίνησίαν. Αὕτη συντελεῖ, ὥστε ὁ παῖς νὰ συνδεθῇ ψυχικῶς πρὸς τὸ ἔργον του καὶ νὰ εὐαρεστῇται ἐν τῇ ἐκτελέσει αὐτοῦ.

Πρέπει δὲ καὶ νὰ ἐπιμηκύνηται κατὰ τὸ δυνατόν ἡ διάρκεια τῆς γενικῆς μορφώσεως, ἐπιβραδυνομένου οὕτω τοῦ χρόνου τῆς περὶ τὸ ἐπάγγελμα ἀσχολίας, διότι ἔχει ἀποδειχθῇ, ὅτι, ὅσῳ βαθυτέραν καὶ σταθερωτέραν γενικὴν μόρφωσιν ἀπέκτησέ τις, τοσούτῳ μεγαλυτέραν ἐπιτηδειότητα θὰ ἔχῃ πρὸς ἐπίλυσιν τῶν ποικίλων ζητημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ συναντήσῃ βραδύτερον κατὰ τὸν ἐπαγγελματικὸν καὶ κοινωνικὸν του βίον. Ὁ ἔχων βαθεῖαν γενικὴν μόρφωσιν καὶ βαθύτερον κατανοεῖ οἷονδήποτε ἐπάγγελμα καὶ ἐν ἀσυγκρίτως βραχυτέρῳ χρόνῳ, ἢ ὁ τυχὼν ἀτελοῦς τοιαύτης. Οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον ἄνευ ἐπαρκοῦς γενικῆς μορφώσεως δυνατόν μὲν ἴσως ὑπὸ εὐμενεῖς περιστάσεις καὶ διὰ συντόνου ἐπιμελείας νὰ ἀποκτήσωσιν ἐμπειρίαν τινά, πάντοτε ὅμως θὰ ὑπολείπωνται τῶν ἑαυτῶν συναδέλφων, τῶν τυχόντων πλουσιωτέρας καὶ βαθυτέρας γενικῆς μορφώσεως. Ὡς στερούμενοι ἐφευρετικοῦ πνεύματος καὶ εὐκαμψίας πνευματικῆς, οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσι νὰ καταστῶσι καλλιτέχναι εἰς τὸ εἶδός των, οὐδὲ θὰ ἀποβῶσι δημιουργικοὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ των καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ δύνανται νὰ συντελέσωσι πρὸς προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, ἢ τῆς τέχνης αὐτῶν.

Ἐπεζητήθη δὲ καὶ ἀκριβέστερος καθορισμὸς τοῦ χρόνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπιτετραμμένη ἡ ἑναρξίς τῆς ἀσχολίας περὶ τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐπαγγελμάτων. Οὕτω θεωρεῖται, ὅτι, ἵνα ἀσχολῇται τις καρποφόρως καὶ περὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ λεγόμενα κατώτερα ἐπαγγέλματα, πρέπει νὰ ἔχῃ συμπληρώσῃ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἡ ἐπιτυχὴς δὲ διεξαγωγὴ τῶν καλουμένων μέσων ἐπαγγελμάτων, καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν ἀνωτέρων, τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ δυσχερεστέρων, ἀπαιτεῖ διάνοιαν ὠριμωτέραν. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιλαμβάνηται τις αὐτῶν εἰς ἀνωτέρας τῆς μνημονευθείσης ἡλικίας.

6. Μόρφωσις τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Ἡ μόρφωσις διδακτι-

κοῦ προσωπικοῦ, καταλλήλου νὰ ἀναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀπαιτουμένων ἐπαγγελματικῶν μαθημάτων καὶ διεξαγάγῃ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ σχετικὰ ἔργα, ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος σκοπῶν. Ἄνευ δ' αὐτῆς πᾶσαι αἱ ἄλλαι προσπάθειαι εἶναι καταδικασμέναι εἰς ναυάγιον. Εἰς τὴν ἔλλειψιν δὲ καταλλήλου διδακτικοῦ προσωπικοῦ ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον, ὅτι παρ' ἡμῖν παρέμεινε γράμμα κενὸν ἡ ἀπαίτησις τῆς μεταδόσεως ἐπαγγελματικῆς μορφώσεως διὰ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ καὶ τῶν ἀστικῶν σχολείων. Εἰς τὸν αὐτὸν λόγον ὀφείλεται καὶ τὸ ὅτι χωλαίνει ἡ ἐργασία εἰς τὰς ὀλίγας παρ' ἡμῖν λειτουργούσας ἐπαγγελματικὰς σχολάς.

Πρέπει δὲ οἱ διδάσκαλοι οὗτοι νὰ κατέχωσιν ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει τοὺς κλάδους, τοὺς ὁποίους θὰ διδάξωσι καὶ νὰ συνδυάζωσι καὶ παιδαγωγικὴν μόρφωσιν καὶ διδακτικὴν πεῖραν. Εἰς τὴν παρασκευὴν τοιούτων διδασκάλων δύνανται νὰ συντελέσωσιν αἱ διάφοροι ὑποτροφίαι ἐκπαιδευτικῶν πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς ἐπιστημονικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, τὰς ὁποίας διενεργεῖ σήμερον τὸ κράτος ἡμῶν ἐν εὐρείᾳ κλίμακι. Πρέπει ὅμως νὰ καθορίζωνται τὰ εἶδη τῶν σπουδῶν τῶν ἀποστελλομένων νέων καὶ τὰ κέντρα, ἅτινα οὗτοι ὀφείλουσι νὰ ἐπισκεφθῶσι. Τὰ καταλληλότερα δὲ πρόσωπα πρὸς τὸ τοιοῦτον ἔργον εἶναι δημοδιδάσκαλοι καὶ πτυχιούχοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δεικνύοντες κλίσιν πρὸς ὠρισμένον τεχνικὸν κλάδον, κατόπιν εἰδικῆς προπαιδείας. Ἐν ἀνάγκῃ δύνανται νὰ χρησιμοποιῶνται καὶ εἰδικευμένοι τεχνῖται, ἀφοῦ καὶ οὗτοι τύχωσιν ἐπιμορφώσεως.

7. Ὁ γεωγραφικὸς ἐπαγγελματικὸς χάρτης. Πρέπει νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα, τίνων ἐπαγγελματικῶν σχολείων ἔχει ἡ χώρα ἡμῶν ἀμεσωτέραν ἀνάγκην καὶ ποῦ ὥς ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων τοπικῶν συνθηκῶν, πρέπει νὰ λειτουργῇ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν. Σήμερον καὶ ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἰδρύσεως τῶν σχολείων τούτων παρ' ἡμῖν ἰσχύουσι δυστυχῶς ἄλλοι λόγοι, κυρίως κομματικοί, καὶ οὐχὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς χώρας. Εἰς ἐπίτευξιν τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης θὰ συντελέσῃ, ἂν ἡ κεντρικὴ ὑπηρεσία λάβῃ πρόνοιαν περὶ καταρτίσεως γεωγραφικοῦ ἐπαγγελματικοῦ χάρτου τῆς χώρας, ὅστις μετὰ τοῦ χάρτου τῶν παιδαγωγούντων σχολείων, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, θὰ ἀποτελέσῃ τὸ κάτοπτρον τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως. Οὗτος δέον νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τὰς γενικὰς ἐπαγγελματικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας ἡμῶν, πρὸς τὰς ἐπὶ μέρους τοπικὰς ἀνάγκας καὶ πρὸς τὰ ἐπαγγέλματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀσκῶνται παρ' ἡμῖν.

Καὶ τούτου ὅμως τοῦ χάρτου ὁ καταρτισμὸς, ὥς καὶ τοῦ προηγουμένου, προϋποθέτει μεγάλην προεργασίαν, διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἡ φύσις ἑκάστης περιοχῆς τοῦ κράτους ἡμῶν, τὰ κατὰ προτίμησιν ἀσκούμενα εἰς αὐτὰς ἐπαγγέλματα ὥς ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων τοπικῶν συνθηκῶν, ἡ δημιουργηθεῖσα παρ' ἡμῖν κοινωνικὴ ἐργασία, ἡ ἐπαγγελματικὴ κατανομὴ

τῶν ἀτόμων ἐν αὐτῇ, ἐπαγγελματικαὶ ἀνάγκαι, αἱ ὅποια εἶναι σήμερον αἰσθηταὶ κ.τ.λ. Ἡ ὑπαρξὶς τοιούτου χάριτος τῆς ἐλληνικῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ ὀδηγῇ ἡμᾶς ἀσφαλῶς καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς βαθμιαίαν συστηματικὴν ἐπέκτασιν τοῦ δικτύου τῶν ἐπαγγελματικῶν σχολείων.

Β. Ἀποκέντρωσις καὶ ἐν τῇ ἐπαγγελματικῇ ἐκπαιδεύσει. Μέσον συντελεστικώτατον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἡ σκόπιμος διάρθρωσις καὶ κατανομή τῶν σχετικῶν κέντρων κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα καὶ τὰς γενικωτέρας ἀνάγκας τῆς κοινωνίας ἡμῶν καὶ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα ἐκάστης τῶν περιοχῶν τῆς χώρας. Εἰς τοῦτο δὲ συντελεῖ τὰ μέγιστα ἐν ἄλλοις κράτεσιν ἢ ἐν αὐτοῖς κρατοῦσα ἀποκέντρωσις ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει.

Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τὰ κρατοῦντα ἐν Β. Ἀμερικῇ.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ δὲν διοικεῖται, ὥς παρ' ἡμῖν, ὑπὸ μιᾶς κεντρικῆς ὑπηρεσίας, καθοριζούσης ὁμοιομόρφως καὶ στερεοτύπως τὰ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ λειτουργοῦντα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα, ἀλλὰ ρυθμίζεται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ὑπὸ τοπικῶν ἀρχῶν, ἔχουσῶν τὴν ἐξουσίαν νὰ καθορίζωσι τοὺς τύπους τῶν σχολείων τῆς περιφερείας καὶ τὰ προγράμματα αὐτῶν. Χάρις δ' εἰς τοῦτο τὸ ἄκρως ἀποκεντρωτικὸν σύστημα ἐκάστη περιφέρεια ἔχει ἐν λειτουργίᾳ σχολεῖα γενικῆς μορφώσεως καὶ ἐπαγγελματικὰ κατάλληλα πρὸς ἐξυπηρετήσιν τῶν κοινωνικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἀναγκῶν αὐτῆς.

Οὕτως εἰς κέντρα βιομηχανικὰ ὑπερτεροῦσι σχολεῖα, τῶν ὁποίων οἱ ἀπόφοιτοι ἔχουσι τὴν δυνατότητα νὰ εὐρίσκωσιν ἐργασίαν εἰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐν γεωργικαῖς ὁμως περιοχαῖς ἀποδίδεται μείζων σημασία εἰς τὴν ἰδρυσιν σχολείων, ἐχόντων γεωργικὸν κυρίως πρόγραμμα κ.τ.λ.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις τῶν θηλέων. Ἀποβλέποντες εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν θηλέων, παρατηροῦμεν τὰ ἐπόμενα: Ὡς ἔχει διαμορφωθῇ σήμερον ἡ κοινωνικὴ ἐργασία, ἀποβαίνει ἡ προπαρασκευὴ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα ἐξ ἴσου ἀναγκαία διὰ τε τὰ ἄρρενα καὶ τὰ θήλεα. Δύναται δὲ νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο ἐν πρώτοις διὰ καταλλήλου ρυθμίσεως τῶν προγραμμάτων τῶν μικτῶν σχολείων, εἰς τὰ ὅποια φοιτῶσι νεάνιδες, ὥστε νὰ παρέχωνται καὶ γνώσεις συγγενεῖς πρὸς τὴν γυναικείαν φύσιν καὶ τὰ ἔργα, ἅτινα ἀσκοῦσι γυναῖκες. Παραλλήλως δὲ εἶναι ἀναγκαία ἡ λειτουργία ἰδιατέρων γυναικείων ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, προπαρασκευαζουσῶν πρὸς τὰ ἔργα, διὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν ὁποίων θεωρεῖται ἡ γυνὴ ἐπιτηδειότερα τοῦ ἀνδρός. Ἐξαρτέα ἰδίᾳ ἡ σημασία τῶν οἰκοκυρικῶν σχολῶν καὶ τῶν ἰδρυμάτων πρὸς παρασκευὴν διδασκαλισσῶν, νηπιαγωγῶν, τροφῶν χάριν τῶν βρεφῶν. Ἀλλὰ καὶ χάριν τῶν ἔργων, ἅτινα ἐπεκράτησε σήμερον νὰ ἀσκῶνται ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ ἀρρένων καὶ θηλέων, πρέπει νὰ λαμβάνηται ἡ δέουσα φροντίς πρὸς παρασκευὴν τῶν θηλέων.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεχθέντων ἡ ἀρίστη καθ' ἡμᾶς ὁργάνωσις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἶναι ἡ ἐπομένη :

1. Νηπιαγωγεῖον, δεχόμενον τοὺς παῖδας ἀπὸ τοῦ 3ου ἢ τοῦ 4ου ἔτους τῆς ἡλικίας των καὶ διατελοῦν εἰς ὁργανικὸν σύνδεσμον μετὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

2. Δημοτικὸν σχολεῖον ὀκτατάξιον, ἡ τελευταία τάξις τοῦ ὁποίου νὰ εἶναι ἐπαγγελματική, ποικίλλουσα κατὰ τόπους. Ἡ φοίτησις εἰς πάσας τὰς τάξεις αὐτοῦ πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτική διὰ πάντας τοὺς ἑλληνόπαιδας, πλὴν ἐκείνων, οἵτινες ἐγγράφονται εἰς τὸ γυμνάσιον.

3. Κύκλος μέσης ἐκπαιδεύσεως ὀκταετής.

4. Ἀστικὸν σχολεῖον ἐκ τριῶν τάξεων. Εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν αὐτοῦ ἐγγράφονται οἱ ἔχοντες ἀπολυτήριον τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου. Διευκόλυνσις τῆς ἐγγραφῆς εἰς τὰς ἀναλόγους τάξεις τοῦ γυμνασίου τῶν ἀποφοίτων αὐτοῦ, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι νὰ τύχωσιν ἀνωτέρων σπουδῶν.

5. Γυμνάσιον ὀκταετές, ἔχον ἐλαστικὸν πρόγραμμα καὶ πλείονας ὑποδιαιρέσεις καὶ διακλαδώσεις, τὰς ὁποίας ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα καὶ ἡ ἐξ ἀμέσου ἐφαρμογῆς ἐν ἄλλαις χώραις κτηθεῖσα ἐμπειρία κατέδειξαν ἐπιβαλλομένας.

6. Ἐγγραφή εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν τοῦ γυμνασίου κατόπιν ἐξετάσεων ἀποφοίτων τῆς τετάρτης τάξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

7. Λειτουργία δημοτικῶν σχολείων εἰς πᾶσαν γωνίαν τοῦ κράτους, ἀστικῶν σχολείων εἰς ἀστικά κέντρα, καὶ δὴ εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὰς πολυπληθεστέρας κωμοπόλεις καὶ γυμνασίων εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν νομῶν καὶ τὰς μεγάλας πόλεις.

8. Σχολεῖα θηλέων.

9. Λειτουργία ἐπαγγελματικῶν σχολείων καὶ συμβουλευτικῶν ἐπαγγελματικῶν κέντρων.

10. Ἐπιμορφωτικὰ κέντρα πρὸς ἐπέκτασιν τῆς μορφώσεως τῶν ἀποφοίτων τῶν διαφόρων σχολείων, τῶν εἰσελθόντων ἤδη εἰς τὸν ἐπαγγελματικὸν βίον. Τ.ἔ. ἐσπεριναὶ τάξεις, κυριακὰ μαθήματα, λαϊκὰ σχολεῖα, λαϊκὰ πανεπιστήμια, λαϊκαὶ βιβλιοθήκαι, ἐκλαϊκευτικὰ περιοδικὰ καὶ βιβλία, μουσεῖα καλλιτεχνικὰ καὶ λαϊκῆς τέχνης, χρησιμοποίησις τοῦ κινηματογράφου, τοῦ ραδιοφώνου, τοῦ θεάτρου πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ κ.τ.λ. Προσπάθεια πρὸς λειτουργίαν αὐτῶν ὅσον τὸ δυνατόν εὐρυτάτην. Τὰ μέσα ταῦτα θὰ λειτουργῶσιν ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐκασταχοῦ τοπικὰς δυνατότητας. Ἡ συντήρησις δ' αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι ἔργον τῶν κατὰ τόπους ἐπαγγελματικῶν καὶ ἄλλων ὁργανώσεων καὶ τῶν κοινοτήτων.

ΑΙ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙ

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα καταδεικνύουσι, πόσον ὑπολειπόμεθα ἐν τῷ θέματι τῆς ὁργανώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὰ αὐτὰ δὲ συμβαίνουνσι καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐκπαιδευτικοὺς τομεῖς. Ἐπομένως ἐπιβάλλεται, ἵνα ἡ Κυβέρνησις στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα, ἐξετάζουσα αὐτὸ ἐν τῷ συνόλῳ του καὶ ρυθμίζουσα πάσας τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ. Μόνη ἡ ὑπὸ ἐνιαῖον πνεῦμα διαρρυθμίσις τῶν ποικίλων ζητημάτων τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ἁρμονικὴ λύσις αὐτῶν ὑπischνεῖται νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν τῶν ἑλληνοπαίδων ἁρτίαν καὶ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν ἔνδοξον ἑλληνικὴν φυλὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πεπωμένων της.

Βεβαίως τὰ μέτρα, τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ ἐπιβάλλεται, δὲν δύνανται νὰ συντελεσθῶσι ταυτοχρόνως καὶ ταχέως, ἀλλὰ θὰ ἀπαιτηθῇ πρὸς τοῦτο χρόνος μακρός. Πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ μία ἀρχή. Ἀνάγκη νὰ μελετηθῶσι ταῦτα ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν καὶ νὰ καταρτισθῇ οὕτω πρόγραμμα λεπτομερὲς καὶ ἁρτίον.

Εἶναι προσέτι ἀληθές, ὅτι αἱ ἀναγκαιοῦσαι ἐκπαιδευτικαὶ μεταρρυθμίσεις θὰ ἀπαιτήσωσι μεγάλας χρηματικὰς δαπάνας. Ἀρκεῖ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ ἄνευ τῆς δαπάνης μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν ἡ ἐφαρμογὴ μέτρων, οἷα τὰ ἐπόμενα : Συστηματικὴ καταπολέμησις τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ. Ἐξασφάλισις διδακτηρίων, στοιχούντων πρὸς τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις καὶ ἐφωδιασμένων διὰ τῶν ἀναγκαίων παραρτημάτων, βιβλιοθηκῶν, ἐπίπλων, σκευῶν, διδακτικῶν ὁργάνων. Ἰδρυσις διδασκαλείων πρὸς μόρφωσιν νηπιαγωγῶν. Εὐρεῖα ἐπέκτασις τοῦ θεσμοῦ τῶν νηπιαγωγείων. Ἀναδιοργάνωσις τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ἀντικατάστασις τῶν νῦν λειτουργούντων μονοταξίων σχολείων. Ἰδρυσις ἀστικῶν σχολείων καὶ ἀνοικοδόμησις τῶν καταλλήλων πρὸς στέγασιν αὐτῶν διδακτηρίων. Ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, τῶν φοιτῶντων εἰς τὰς τάξεις τῶν σχολείων. Δημιουργία πολλῶν νέων θεσμῶν, οἵτινες ἐμνημονεύθησαν ἀνωτέρω καὶ δὲν ὑφίστανται σήμερον παρ' ἡμῖν. Ἀναδιοργάνωσις τῆς γυναικείας καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐπιμορφωτικὰ κέντρα. Οἰκονομικὴ ἐξασφάλισις τῶν διδασκάλων. Εἰδίκευσις πολλῶν ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰς ξένα ἐπιστημονικὰ κέντρα κ.τ.λ. Ἡ ρύθμισις πάντων τούτων τῶν μέτρων καὶ ἄλλων συναφῶν πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν δὲν εἶναι δυνατὴ ἄνευ μεγάλων χρηματικῶν θυσιῶν.

Αἱ προβλεπόμεναι ὅμως δαπάναι δὲν θὰ ἀπαιτηθῶσιν ἀπασαί ἀμέσως. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀνασυγκρότησις εἶναι ἐργασία μακροῦς πνοῆς καὶ θὰ τελῇται τμηματικῶς καὶ κατὰ χρονικὰ διαστήματα, διαδεχόμενα ἄλληλα.

Πρέπει ὅμως, ὥς εἶπον, νὰ ἀρχίσῃ ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία καὶ νὰ μελετηθῶσι καὶ ἐτοιμασθῶσι τὰ ἀπαιτούμενα νομοθετήματα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς μόνου προσώπου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο καταρτισμὸς ἐπιτροπῆς ἐκ πλειόνων εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Δυστυχῶς δὲ ἐβράδυνε πολὺ ἡ συγκρότησις τοιαύτης ἐπιτροπῆς καὶ παρῆλθεν οὕτως ἐν ἔτος ἄκαρπον, ἀφ' ἧς ἡ παροῦσα κυβέρνησις ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν.

Εἶναι προσέτι ἀναγκαῖον νὰ αὐξηθῇ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας. Εἰς πάντα τὰ κράτη, καὶ αὐτὰ τὰ πάσχοντα οἰκονομικῶς, παρατηρήθη, ἥδη ἀπὸ τῶν προηγηθέντων τοῦ πολέμου ἔτων, ἰσχυρὰ τάσις πρὸς αὐξήσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν δαπανῶν. Καὶ ἐνῶ ἦρχεν ἡ ἰδέα, ὅτι αἱ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως δαπάναι θεωρητέαι ὡς κανονικαί, ὅταν ἀναλογῶσι πρὸς τὰ 15 % τοῦ ὅλου προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους, εἰς πολλὰ κράτη ὁ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως προϋπολογισμὸς ὑπερέβη ἤδη τὴν ἀναλογίαν ταύτην, ἀνελθουσῶν τῶν ἐκπαιδευτικῶν δαπανῶν εἰς 20 % καὶ πλέον τῶν ὀλικῶν δαπανῶν τοῦ κράτους.

Δυστυχῶς ἡ Ἑλλὰς ὕστερεῖ τρομακτικῶς καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ. Ὁ ἐκπαιδευτικὸς προϋπολογισμὸς αὐτῆς πολὺ ἀπέχει τοῦ θεωρουμένου ὡς κανονικοῦ ὁρίου. Καὶ δὲν θὰ ἐξυπηρετήσωσι παρ' ἡμῖν αἱ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως δαπάναι μόνην τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῶν σχολείων, ἀλλ' εἶναι αὗται ἀναγκαῖαι καὶ πρὸς ριζικὴν ἀνασυγκρότησιν αὐτῆς.

Μὴ λησμονῶμεν προσέτι, ὅτι αἱ δαπάναι ὑπὲρ ἐκπαιδεύσεως καλῶς λειτουργούσης θὰ ἔχωσιν ἄμεσον καὶ ἀπώτερον ἐπακόλουθον μείωσιν δαπανῶν εἰς ἄλλους τομεῖς τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καί, ὅπερ σπουδαιότερον, αὐξήσιν τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ πλούτου. Εἶναι ἐκτὸς ἀμφισβητήσεως, ὅτι εἰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας λειτουργεῖ ἀρτία ἐκπαίδευσις, μορφοῦσα πολίτας χρηστοὺς καὶ ὠπλισμένους διὰ τῶν ἀπαιτουμένων ἐφοδίων πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων ἀναλόγων πρὸς τὴν ἰδιοφυΐαν ἐκάστου, ἐλαττοῦται ἡ ἐγκληματικότητα καὶ αἱ πρὸς πρόληψιν καὶ περιστολὴν αὐτῆς ἀπαιτούμεναι δαπάναι, πολλαπλασιάζεται ἡ ἐργασία καὶ ὑφίστανται αὐξήσιν αἱ δημόσιαι καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ πρόσοδοι.

Ἐὰν ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀπαιτουμένων μέτρων πρὸς ἀναδιοργάνωσιν καὶ συγχρονισμόν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους, ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθῇ εἰδικὸς φόρος ἐκπαιδευτικὸς, ὑποχρεωτικὸς διὰ πάντας τοὺς πολίτας ἀνεξαρτήτως ἡλικίας καὶ φύλου. Ὁ φόρος οὗτος θὰ εἶναι ὁ ἀποδοτικώτερος πασῶν τῶν εἰσφορῶν, τῶν καταβαλλομένων ὑπὲρ τοῦ κράτους. Θὰ εἶναι δὲ καὶ ὁ εὐαρεστότερος εἰς πάντας τοὺς πολίτας.

Ἄλλωστε πρέπει νὰ κατανοήσωσι πάντες, ἰδίᾳ δ' οἱ ἰθύνοντες τὰς τύχας τοῦ Ἔθνους, ὅτι οὐδεμία θυσία ὑπὲρ τῆς παιδείας, οὐδεμία δαπάνη, κατα-

βαλλομένη ὑπὲρ αὐτῆς, εἶναι περιττή, ἢ ὑπερβολικὴ. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγοροῦσιν οἱ ἐπόμενοι λόγοι :

Ἐν πρώτοις ἡ παρ' ἡμῖν ἐκπαίδευσις, ὅπως λειτουργεῖ σήμερον, ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν της. Καὶ δὲν συγχωροῦνται πλέον ἀναβολαί. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀφήσωμεν νὰ παρέλθῃ καὶ ἄλλος χρόνος ἐπὶ ματαίῳ, ἀφοῦ τοσοῦτον ἐχάσαμεν μέχρι τοῦδε καὶ τοσοῦτον ὑστεροῦμεν τῶν ἄλλων πεπολιτισμένων κρατῶν ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νέας γενεᾶς. Τὸ σχολεῖον, ὅπως λειτουργεῖ παρ' ἡμῖν σήμερον, δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς συγχρόνους ἐπιστημονικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐν τῷ προσήκοντι μέτρῳ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀτόμων καὶ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακαινίσωμεν ἐκ βάθρων τὸ ἐκπαιδευτικὸν οἰκοδόμημα ἡμῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ζήσωμεν ὡς φυλὴ καὶ νὰ διατηρήσωμεν τὴν θέσιν, τὴν ὁποῖαν δικαιούμεθα νὰ κατέχωμεν ἐν τῷ κόσμῳ ἕνεκα τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος ἡμῶν.

Ἄλλος δὲ λόγος, δικαιολογῶν καὶ ἐπιβάλλων πᾶσαν θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶναι, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος κλάδος τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν δύναται νὰ ἐξισωθῇ πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἐθνικὴν σημασίαν. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸν καὶ ἄνευ τῆς ὀρθῆς διαρρυθμίσεως αὐτοῦ πάντα τὰ λοιπὰ ζητήματα θὰ παραμένωσιν ἑσασεὶ ἐκκρεμῇ καὶ ἄλυτα. Οὐδεμία ἀνόρθωσις, οὐδεμία ἐξυγίανσις τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν ὀργανισμοῦ, εἶναι νοητὴ ἄνευ τῆς λειτουργίας ἁρτίου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Καὶ οὐδεμία οἰκονομία ἀποβαίνει περισσότερον δαπανηρὰ καὶ ἐν τέλει περισσότερον καταστρεπτικὴ, ὅσον ἐκείνη, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡ νέα γενεὰ θὰ ἐστερεῖτο τῆς ἀπαιτουμένης μορφώσεως καὶ ἐπαγγελματικῆς προπαρασκευῆς. Ἐνὶ λόγῳ, οὐδενὸς ἄλλου ζητήματος ἢ παραμέλησις συνεπάγεται οὕτως ὀλέθρια ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὑπόστασιν, ὅσον ἡ παραμέλησις αὐτοῦ.